

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
HUKUK FELSEFESİ VE SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

CHAIM PERELMAN: BİR HUKUK FİLOZOFU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MERİÇ SEYHAN KARACA

BURSA-2015

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
HUKUK FELSEFESİ VE SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

CHAIM PERELMAN: BİR HUKUK FİLOZOFU

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

MERİÇ SEYHAN KARACA

**Danışman:
Yard. Doç. Dr. Serkan GÖLBAŞI**

BURSA- 2015

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Bilim Dalı'nda 700980002 numaralı Meriç Seyhan KARACA'nın hazırladığı "Bir Hukuk Filozofu: Chaim Perelman" konulu Yüksek Lisans Çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 01.01/2015 günü 14.00 - 16.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının ..... başarılı ..... (başarılı/başarısız) olduğuna ..... oybirliği ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Serkan Gökbaşı

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Kemal Gözler

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. A. Mahir Atalay

Anadolu Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

...../...../20.....

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Meriç Seyhan Karaca
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Kamu Hukuku
Bilim Dalı : Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : xii+91
Mezuniyet Tarihi : .... / .... / 2015.
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. Serkan Gölbaşı

CHAIM PERELMAN: BİR HUKUK FİLOZOFU

Bu tezin konusu, yirminci yüzyılın en önemli argümantasyon teorisyenlerinden hukukçu ve filozof Chaim Perelman'ın argümantasyon teorisi ve bu teoriden ayrıştırılması mümkün olmayan hukukî argümantasyon teorisidir. Düşünür, genel argümantasyon teorisini detaylandırırken bir yandan retorik ve diyalektik kavramları üzerinde durmuş, bir yandan da hukukî argümantasyon, adalet ve hukukî muhakeme arasındaki ilişkiyi ele almıştır. Bu bağlamda, ilk bölümde düşünürün fikirlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için hayatı ve felsefî arkaplanına değinilmiştir. Batı düşüncesinin en büyük filozoflarından Aristoteles, retorik, diyalektik ve adalet hakkındaki görüşleri ile Perelman'ın felsefî arkaplanın yapı taşlarından birini teşkil ettiğinden, Aristoteles'in ilgili görüşleri ve bunların Perelman'ın teorisine etkileri ele alındıktan sonra Perelman'ın felsefesi ana hatları ile ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde, düşünürün pratik hayat mantığı olarak gördüğü argümantasyon teorisi üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda, ilkin Perelman'ın bilim ve felsefe ile ilgili görüşleri yanında dilin bu alanlardaki işlevi ile ilgili fikirlerine yer verilmiş, çoğul hakikatlerin bilgisine ulaşma yolu olarak retorik anlayışına değinilmiştir. Bilahare, Perelman'ın argümantasyon teorisinin temelini oluşturan belirli ve evrensel dinleyici kitlesi ayrımı ele alınmış, rasyonel bir argümantasyonun kriteri olarak gördüğü evrensel dinleyici

kitlesi kavramı izah edilmiş ve kavrama yöneltlen eleştirilere yer verilmiştir. Daha sonra, *Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir İnceleme (La nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation)* isimli eserdeki sistem temel alınarak, düşünürün argümantasyonun başlangıç noktaları, argümantasyon teknikleri, argümantasyonun gücü ve düzeni ile ilgili analizine yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm, Perelman'ın adalet ideası ve hukukî akıl yürütme ile ilgili görüşlerine ayrılmıştır. İlk olarak düşünürün şeklî adalet ile maddî adalet arasında yaptığı ayrıma değinilmiştir. Sonrasında, felsefî dönüşümünün izleri sürülerek adalet ile argümantasyon arasında kurduğu ilişki ele alınmıştır. Bu bağlamda argümantasyon, etik bir eylem standardı formu kazanmıştır. Perelman'ın adaleti rasyonel bir erdem olarak görmesi ve pratik hayatta rasyonel olmanın kriterinin argümantasyondan geçiyor olduğunu düşünmesi, hukukun meşruiyeti ve yargı kararlarının adil olmasının da argümantasyon ile yakın ilişki içinde bulunduğu sonucuna varmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler:

.Chaim Perelman, Yeni Retorik, retorik, argümantasyon, hukukî argümantasyon, adalet.

ABSTRACT

Name and Surname : Meriç Seyhan Karaca
University : Uludağ University
Institution : Social Science Institution
Field : Public Law
Branch : Philosophy and Sociology of Law
Degree Awarded : Master's Thesis
Page Number : xii+91
Degree Date : ../...../2015
Supervisor : Yard. Doç. Dr. Serkan Gölbaşı

CHAIM PERELMAN: A PHILOSOPHER OF LAW

The topic of this thesis is, the argumentation theory of lawyer and philosopher Chaim Perelman, who is among the most important argumentation theorists of the twentieth century and legal argumentation theory, which could not be dissociated from the argumentation theory. While elaborating his argumentation theory, Perelman laid emphasis on rhetoric and dialectic on one hand relationship between justice and legal reasoning on the other hand. In this connection, first chapter is devoted to his life and philosophical background in order to provide better understanding of thinker's opinions. Therefore, thoughts of Aristotle, one of the greatest thinkers of Western philosophy, whose way of thinking on rhetoric, dialectic and justice constituted a keystone for Perelman's philosophical background, are discussed briefly in relation with their influences on Perelman's ideas. Thereafter, a framework about Perelman's general philosophy is set forth.

In the second chapter, Perelman's argumentation theory is elucidated, which is to him the logic of practical life. In this context, firstly Perelman's thoughts on science and philosophy, and the function of language in these realms are explained. Later, the idea of rhetoric as means of providing knowledge of plural truths is pointed out. Afterwards,

Perelman's distinction between particular audience and universal audience, which constitute a basis for the argumentation theory, and the criticisms about concept of the universal audience are explained. Then, starting points of arguments, techniques of argumentation, and strength and order of arguments are analyzed in compatibility with the system of *The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation*.

The third chapter is devoted to the opinions of Perelman on idea of justice and legal reasoning. Perelman firstly, makes a distinction between formal justice and concrete justice and then establishes relation between justice and argumentation in accordance with his philosophical transformation. In this context, argumentation becomes an ethical standard for action. Perelman considers justice as a rational virtue and argumentation as a criterium of rationality in practical life. Therefore, there is a close link between legitimacy of law and justice of juridical judgments, and argumentation.

Key Words:

Chaim Perelman, *The New Rhetoric*, rhetoric, argumentation, legal argumentation, justice

ÖNSÖZ

Yirminci yüzyıl başlarında dünyaya gelen hukukçu ve filozof Chaim Perelman, çağdaş argümantasyon teorisyenlerinin en önemlilerinden birisi sayılmaktadır. Tartışma, iddia, fikir, savunma kanıt gibi anlamlar taşıyan *argument* kökünden gelen argümantasyon kelimesi, Perelman'dan sonra Roma ve Greklerden miras retorik kavramının diyalektikle kaynaşmasını içeren bir anlam kazanmıştır.

Anlaşılması telaffuzundan katbekat zor olan argümantasyon kavramının, insanın düşünce ve pratik hayatında taşıdığı önem, Perelman'ın felsefesine genel bir bakışla daha iyi anlaşılacaktır. Chaim Perelman hakkında bir tez yazmaya karar verdiğimde, mevzuun ne kadar derinleşebileceğini öngörebilseydim bir yüksek lisans tezinde bu konuyu ele almaya cüret eder miydim, bilmiyorum. Yine de, hakkını verememiş olmanın tedirginliği ile bu konuda çalışmış olmanın kişisel katkılarından duyduğum memnuniyet arasında bir yerde, bu büyük düşünürü en azından birkaç temel yönü ile takdim edebildiğimi umuyorum.

Bu tezde, Aristoteles'in eserlerine yapılan atıflarda eserlerin Türkçe tercümeleri yanında farklı İngilizce tercümelerinden de faydalandım. Bu nedenle eserlerin sadece adı verilmiş, atıflar ise varsa Bekker edisyonlarındaki sisteme göre, yoksa kitap ve bölüm numaraları zikredilerek yapılmıştır.

Yine kimi kelimelerin yeni Türkçe, kimilerinin Arapça veya Farsça kimilerinin ise orijinal dilinde kullanıldığı görülecektir. Tutarsızlık olarak görülebilecek bu tavrın, meselâ gerekçelendirme yerine argümantasyon, bağlam yerine bazı yerlerde kontekst tercih edilmesinin nedeni, bu gibi kelimelerin dilimizde değilse de kullanıldıkları dillerde bulunan köklerine atıfla, dilimizde olduğundan daha kuşatıcı bir biçimde kullanılıyor olmasıdır. Zira, bu anlamda dil tercihinin kontekstten bağımsız bir formülasyona konu edilmesini makul bulmuyorum.

Tezin hazırlanması sürecinde pek çok kişinin yardımlarından faydalandım. İlk tez danışmanı olarak yaptığı kıymetli katkıların yanı sıra gösterdiği anlayış ve sabır için

danışman hocam sayın Yard. Doç. Serkan Gölbaşı'na teşekkürü borç bilirim. Ayrıca her başım sıkıştığında sorduğum sorulara verdiği kuşatıcı cevapları ile ufkumu açan, destek ve yardımlarını esirgemeyen sayın Yard. Doç. Ahmet Halûk Atalay'a, Chaim Perelman'la tanışmamı sağlayan ve elinde bulunan kaynakları istememe gerek kalmadan benimle paylaşan sayın Doç. Dr. Ertuğrul Uzun'a, tez konumu belirlemek konusunda yardımları dokunan sayın Prof. Dr. Hüsamettin Arslan'a, tezi okuyup içerik ve yazım konusunda önerilerde bulunan arkadaşlarım Hüseyin Damak ve Ömer Faruk Gök'e, yine destek ve önerileri için -isimlerini tek tek zikretmenin mümkün olduğu ama kanımca uygun olmadığı- dostlarıma, en ilgisiz görüldüğü konularda, çok basit olduğunu düşündüğü önerilerle işimi basitleştiren ve sabırla beni motive etmek için farklı yollar deneyen Murat Özköroğlu'na, sevgi ve varlıkları için babam Hanifi Sancar, annem Tülay, kardeşim ve ailesi Murat Serhan, Elif ve Lefter Bartu'ya müteşekkirim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

PERELMAN'IN FELSEFESİNİN ARKAPLANI VE TEMELLERİ

A. HAYATI VE KARIYERİ.....	3
B. ARİSTOTELES ETKİSİ.....	6
1. Kıyas ve İspat:	8
2. Diyalektik ve Retorik:	10
3. Etik ve Adalet:	17
C. FELSEFESİNİN ANA HATLARI:	19
1. Birincil Felsefeler – Regresif Felsefe:	21

II. BÖLÜM

ARGÜMANTASYON TEORİSİ

A. EPİSTEMOLOJİ OLARAK RETORİK.....	25
B. ARGÜMANTASYON TEORİSİ.....	31

1. Belirli Dinleyici Kitlesi – Evrensel Dinleyici Kitlesi:.....	34
2. Başlangıç Noktaları:	38
a. Olgu, Doğru ve Varsayım:	38
b. Değer, Hiyerarşi ve Locus:	39
(1) Değerler.....	39
(2) Hiyerarşiler	40
(3) Loci	41
3. Argümantasyon Teknikleri :	42
a. Birleşme ile Argümantasyon:.....	43
(1) Mantık Benzeri Argümanlar	43
(2) Gerçeklik Yapısı Üzerine İnşa Edilen Argümanlar	45
(3) Gerçeklik Yapısı Kuran Argümanlar	47
b. Ayrışma ile Argümantasyon:.....	49
4. Argümanların Gücü ve Düzeni :	50

III. BÖLÜM

ADALET İDEASI VE HUKUKÎ ARGÜMANTASYON

A. ADALET İDEASI	53
1. Şeklî Adalet – Maddî Adalet Ayrımı:.....	54
a) Genel Olarak.....	54
b) Maddî(Somut) Adalet:.....	55
(1) Herkese Aynı Muamele Etmek:	55
(2) Herkese Erdemine Göre Muamele Etmek	55
(3) Herkese İşine Göre Muamele Etmek	56
(4) Herkese İhtiyacına Göre Muamele Etmek	56
(5) Herkese Mevkiine Göre Muamele Etmek.....	56
(6) Herkese Yasal Yetkisine Göre Muamele Etmek.....	57
c) Şeklî (Soyut) Adalet:	57
B. HUKUK MANTIĞI VE HUKUKÎ ARGÜMANTASYON TEORİSİ	63
1. Hukuk Mantığı:	64
2. Hukukî Argümantasyon:.....	69

3. Argüman Teknikleri:	78
a) Argumentum a contrario (Aksi ile Kanıt):	78
b) Argumentum a simili (Benzeme Argümanı):	79
c) Argumentum a fortiori (Evleviyet):	79
d) Argumentum a completudine (Bütünlük Argümanı):	80
e) Argumentum a coherentia(Uyum Argümanı):	80
f) Diğer Argüman Teknikleri:	81
SONUÇ	83
KAYNAKÇA	87
FRANK David A., Michelle K. BOLDUC, “Chaim Perelman's 'First Philosophies and Regressive Philosophy: Commentary and Translation”, Philosophy and Rhetoric, Vol. 36, Number 3, 2003, pp. 177-188, https://muse.jhu.edu/journals/philosophy_and_rhetoric/v036/36.3frank.pdf (25.11.2014).....	88
ÖZGEÇMİŞ	91

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g. m.	Adı Geçen Makale
B. A.	Birinci Analitikler
bkz.	Bakınız
C.	cilt
çev.	Çeviren
ed.	Editör
İ. A.	İkinci Analitikler
N. E.	Nikomakhos'a Etik
p.	Page
pp.	Page to page
R.	Retorik
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
T.	Topikler
trans.	Translated by
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve devamı
Vol.	Volume

GİRİŞ

Akademik hayatının başlangıcında, içinde bulunduğu çağ ve ortamın da etkisi ile kesinlik arayışı içinde olan Chaim Perelman'ın zihnini değerlerin rasyonel bir temeli bulunup bulunmadığı meşgul etmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşından önce ortaya koyduğu çalışmalarda, zamanın temel akımları olan mantıkî pozitivizm, Kartezyen rasyonalizm ve emprisizmin etkileri görülmektedir. Düşünür, o dönemde hala değerlerin akıl ile bir ilgisi bulunup bulunmadığını sorgulamaktadır.

Bir Musevi olarak İkinci Dünya Savaşının etkilerine tanık olan ve bir takım ölümcül olmayan sonuçlara maruz kalan Perelman, savaş sonrası ortaya çıkan yıkımın değerlerin mutlak addedilmesinden kaynaklanmış olabileceği düşüncesi ise adalet ideasını anlama gayretine girmiştir. Adaletin ne olduğu, pratikte uygulanmasının mümkün olup olmadığı gibi düşünceler ile değerlerin rasyonel bir temelini bulunup bulunmadığı yönündeki sorgulaması, Perelman'ın felsefesinin hareket noktasını teşkil edecektir.

Bir değer yargıları mantığı ararken formel mantıkla ilgili literatürü tarayan Perelman, mevcut eserlerde sorununa bir cevap bulamamıştır. Araştırma alanını genişleterek edebiyat hakkındaki eserlere de müracaat eden filozof, cevabı o dönemde felsefe veya hukuk ile ilgisi pek fark edilmeyen antik bir disiplinde, retorikte bulabileceğini düşünmüştür. Yüzyıllar boyunca çoğu düşünür tarafından diyalektik, hakikatin bulunması için gerekli bir akıl yürütme biçimi olarak ele alınmışken retorik, genellikle şahsî konularda insanların ikna edilmesi, hatta bazen kandırılması aracı olarak görülmüştür. Orta Çağın dine dayalı yegâne hakikatinin yerine geçen Aydınlanmanın akıllı önünde dil, belirli kılınmadıkça doğru bilgiye ulaşılmasının önünde bir engel teşkil etmiştir. Olgu ile değer arasında katı bir ayrım bulunduğunu ve bunlar arasında bir tercih yapılması gerektiğini savunan analitik düşünce geleneğine fikirleri ile temel teşkil eden Platon için retorik, insanların düşüncelerinin manipüle edilmesi için kullanılan bir tekniktir. Retoriğe olumlu bir anlam yükleyen düşünürler içinse, kavram ya edebî bir sanat olarak yahut da hakikatin bilgisinin iletilmesi için bir araç olarak kullanılmıştır. Retoriği küçümseyen perspektif için de, onu bir söz sanatı veya bir iletişim aracı olarak gören

perspektif için de retorik, ontoloji ve epistemoloji ile herhangi bir ilgisi bulunmamaktadır.

Perelman ise diyalektik, retorik ve genel olarak argümantasyonun, epistemolojik ve ontolojik bir işlevi bulunup bulunmadığını ve adalet ile ilgisi olup olmadığını sorgulamıştır. Ona göre, kendisinin sistemleştirdiği de dahil olmak üzere, bütün felsefeler, bir biçimde akla müracaat eder. Ancak onun için akıl, ilahî veya mutlak olmadığı gibi değerlerle tamamen ilgisiz de değildir. Klasik rasyonalizme karşı, değerlerin çoğulluğuna ve makul olmanın farklı yollarına müsaade eden retorik bir rasyonalizm geliştirmeye çabalayan Perelman, rasyonel ile makul arasında bir ayrım yapmış ve geleneksel olgu-değer, bilgi-görüş, teori-pratik gibi zıtlıkların doğru olup olmadığı, aklın yalnızca teoride değil pratikte de kullanımının mümkün olup olmadığına bir cevap bulmaya çalışmıştır.

Bütün bu soruşturmaların bir sonucu olarak, on yıllık bir hazırlık aşamasından sonra, Lucie Olbrechts-Tyteca ile birlikte *Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir İnceleme (La nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation)* isimli çalışmayı yayınlamıştır. Yirminci yüzyılın retorik rönesansını başlatan eser olarak nitelenen bu çalışmanın amacı, aklın pratik kullanımının mümkün olup olmadığına cevap sağlayacak bir argümantasyon teorisi ortaya koymaktır. Genel bir felsefi arkaplanla çeşitli argümantasyon tekniklerinin sunulduğu, çağın retorik algısına çok önemli katkılar sağlayan eser, aynı zamanda Perelman'ın felsefi perspektifinin kökten değişiminin de yolunu açmıştır.

Perelman için pratik bir akıl yürütme biçimi olarak argümantasyon, akıl ile yakından ilişkili olmakla birlikte değerler alanında da önemli bir işlev taşımaktadır. Özellikle adaletin pratik görünümü olarak ortaya koyduğu, adil eylemin bir kriteri olarak argümantasyon fikri, retorik ve diyalektiğin eskisinden olduğundan çok daha kuşatıcı bir biçimde algılanmasını sağlamıştır. Adalet ideası ile ilgili fikirleri, genel felsefesi ve argümantasyon teorisi ile birlikte ele alındığında argümantasyon ile adalet arasındaki ilişki daha açık biçimde görülecektir.

I. BÖLÜM

PERELMAN'IN FELSEFESİNİN ARKAPLANI VE TEMELLERİ

Sadece, zorunlu ve keyfî olmayan bir argümantasyonun varlığı insan özgürlüğüne anlam kazandırabilir.

Chaim Perelman

A. HAYATI VE KARIYERİ

Yirminci yüzyılın başlarında, 1912 yılında Varşova'da dünyaya gelen Chaim Perelman daha sonra, 1925'te ailesi ile Belçika'ya taşınır. Burada devam ettiği lisenin son sınıfında “Retoriğin Unsurları” isimli bir ders alan filozof, daha o yıllarda kıyas(*sylogism*) olarak bilinen mantık modelleri ile söz sanatları ve mecazlar gibi dil araçları arasında nasıl bir ilişki kurulduğunu merak eder. Liseden sonra başladığı Brüksel Devlet Üniversitesi'nde Hocası Dupréel'in¹ de etkisi ile yüzyıllar boyu filozofları meşgul eden bir sorunu keşfetmeye başlar: Değer yargıları için mantıkî bir temele nasıl ulaşılır? On dokuz yaşındayken yazdığı ilk makale mantıkî pozitivizmin önkabullerini yansıtır: Değerler hakkındaki tartışmaların sona ermesini beklemenin boşuna olduğunu vurgular. İki yıl sonra, yalnızca yirmi bir yaşındayken iki ufuk açıcı makale yayınlar. Bunlardan ilki değer yargılarının sosyal statüsünün bir analizi², diğeri ise bir bilgi teorisindeki keyfî unsurların sistematik bir incelemesidir.³ Hukuk alanındaki doktora derecesini 1934 yılında, felsefe alanındaki doktorasını 1938 yılında verir. Otuzların sonunda ortaya koyduğu eserler o günün temel akımlarının, Kartezyen rasyonalizm, mantıkî pozitivizm ve empirisizmin,

---

¹ Eugène Dupréel (8 Şubat 1879-14 Şubat 1967). Belçikalı filozof, sosyolog. 1907 – 1950 yılları arasında Brüksel Devlet Üniversitesinde (*Université libre de Bruxelles*) mantık, metafizik, Grek felsefesi, ahlak felsefesi ve sosyolojik teori dersleri vermiş olup Perelman ve argümantasyon teorisi üzerinde önemli bir etki bırakmıştır.

² Chaim Perelman, “*Le Statut Social des Jugements de Vérité*”, *Revue de l'Institut de Sociologie* 13, 1933, pp. 17 – 23.

³ Chaim Perelman, “*De l'Arbitraire dans la Connaissance*”, *Archives de la Société Belge de Philosophie*, Brussels, 1933, pp. 5 – 44.

etkisi altında yazılmıştır. Hukuk alanında karşılaştığı birçok paradoks ve antinomiye* analiz etmesi bu doktrinlere inancını sarsmış olsa da henüz çağının ortodoksisi ile bağı tamamen kopmamıştır. 1940 yılında yazdığı bir makalede⁴ felsefî ve bilimsel akıl yürütme arasındaki benzerlikleri tanımlar. Buna göre; felsefî metotla bilimsel metot aynı yapıdadır; ikisi de belirli ilke ve tanımlardan sonuç çıkarmaktan, bir sonuçlar takımından ve mümkün olduğunca bu sonuçların olgularla kıyaslanmasından ibarettir. Ancak değerler ve onları içeren felsefî tartışmalar akıldan tamamen bağımsız mıdır? Temel değerler ile mantikî akıl yürütmenin birbirinden tamamen bağımsız olduğu anlayışı o dönemin Avrupasında mantıkçılar ve epistemologlar tarafından henüz sorgulanmıyordur.⁵

Aynı yıl, Albert Einstein neredeyse bütün entelektüel camiaya hitap eder: “Temel değer yargıları hakkında tartışmaya girişmenin umutsuz olduğunu biliyorum. Mesela, birisi insan ırkının dünya üzerinden silinmesini amaç edinirse bir başkası böyle bir bakış açısını rasyonel temellerle reddedemez.”⁶

Nitekim Almanya'nın Belçika'yı işgali neticesinde üniversite rektörü, Perelman ve üç Musevi iş arkadaşının istifa etmesini ister. Sonrasında istifa etmemeleri ama ders de vermemeleri konusunda fikir birliğine varılır. Perelman, İkinci Dünya Savaşında Musevilerin Korunması Komitesi kurucu üyesi olur ve binlerce Musevinin soykırımdan kurtulmasına yardım eder. Aynı zamanda Belçikalı Museviler Birliği yöneticisi de olduğundan görevi gereği Nazilerle birlikte çalışır ve bu pozisyonunu da Musevilere yardım etmek için kullanır. Savaştan yirmi yıl sonra verdiği bir röportajda Musevi karşıtı tedbirlerin yoğunluğunun, Musevilerin direniş kollarının güçlerini birleştirmesine neden olduğunu söyleyecektir. Yine aynı röportajda direniş söz konusu olmasaydı ölen Belçikalı Musevi sayısının iki katına çıkacağını ileri sürer. İsrail devleti kurulmadan önce Belçikalı Musevilerin Filistin'e gitmesini organize eden Perelman devlet kurulduğunda da yöneticilerin bir çoğunu tanıyordur. Hebrew Üniversitesi yöneticiler heyetinde görev alır ve İsrail ile Belçika arasında ilişkilerin sürdürülmesine yönelik başka görevlerde de bulunur.⁷

Bu aktiviteler Perelman'ın etnik ve kültürel mirasını yansıtır. Savaş öncesi ve

---

* Çelişki; iki kanun ya da aynı kanunun iki hükmü arasındaki aykırılık

⁴ Chaim Perelman, “*Une Conception de la Philosophie*”, **Revue de l'Institut de Sociologie** 20, 1940, pp. 39-50.

⁵ Alan G. Gross - Ray D. Dearin, **Chaim Perelman**, State University of New York Press, Albany, 2003, pp. 1-2.

⁶ a.g.e., p. 2.

⁷ a.g.e., pp. 3-4.

sonrasında fikirleri Avrupa hümanizminin bir “ürünü” olmakla birlikte Museviliği kimliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görür. Ancak Musevilik ona göre bir din değil bir kültürdür. Nitekim yakın arkadaşı Maneli de Perelman'ın herhangi bir değerler monizmini reddettiğini ve teolojinin herhangi bir formunu kabul edilemez gördüğünü yazar.⁸

Savaş devam ederken ve Almanya'nın Belçika'yı işgali henüz sonra ermemişken felsefî çalışmalarına dönen Perelman, ileride “karmaşık bir kavram” olarak niteleyeceği adalet ideası üzerine bir analize girişir. Ona göre yüzyıllardır kullanılan “adalet” sözünün üzerine biteviye tartışılıyor ancak bu tartışmalar çözülemiyordur. Bu analizinin ürünü, 1945'te yayınlanan “*De La Justice*”⁹ isimli makalesidir. Bu çalışmasında bütün rasyonel eylemin temeli olarak tanımladığı “adalet kuralı”nı ilk kez formüle etmiştir ve ortaya koyduğu hukukî muhakeme modeli bütün bir felsefî projesinin kurucu unsuru olacaktır.¹⁰ Adaletin şekli ilkelerini analiz ettiği bu çalışmasının sonunda değer yargıları olmaksızın adaletin pratikte uygulanması ile ilgili fikir yürütmenin mümkün olmadığını fark eder.¹¹ Zihni, her gün yapılan seçimlerin, özellikle bu seçimler bilimsel bilginin temeli olarak görülen zorunluluk veya apaçık olanla ilgili olmadığında, rasyonel bir temeli bulunup bulunmadığı ya da yargılarımızın tamamen değişken, keyfî olup olmadığı gibi sorularla meşgul olan filozof varolan akademik disiplinleri aşan, eklektik bir çalışma seyri izler. Hayatın pratik ilişkilerine uygulanabilir bir “değer yargıları mantığı” ortaya koymak amacıyla yola çıkan Perelman, birçok dergi ve gazetede çıkan makaleleri yanında Lucie Olbrechts-Tyteca ile birlikte yürüttükleri yaklaşık on yıllık bir çalışmanın neticesinde 1958'de bu yüzyılın retorik rönesansını başlatan kitap olarak görülen¹² *Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir İnceleme (La nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation)*¹³ isimli temel çalışmasını yayımlar. Gençliğinde retorik'in unsurları üzerine çalışmış olmasına rağmen Yeni Retorik'in yayınlanmasından çok sonra, yazma

---

⁸ Mieczyslaw Maneli,, “*Perelman's Achievement Beyond Traditional Philosophy and Politics*”, **Law and Philosophy** 5, 1986, pp.351-367'den aktaran a.g.e., p. 5.

⁹ Chaim Perelman, “*De La Justice*”, **Office de Publicité**, Brussels, 1945; “*Concerning Justice*”, Chaim Perelman, **The Idea of Justice and The Problem of Argument**, trans. John Petrie, The Humanities Press, New York, 1963, pp. 1-60.

¹⁰ Gross - Dearin, a.g.e., p. 5.

¹¹ Chaim Perelman, “*Old and New Rhetoric*”, **Practical Reasoning in Human Affairs: Studies in Honor Of Chaim Perelman**, ed. James L. Golden, Joseph J. Pilotta, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1986, p. 4.

¹² Thomas M. Conley, **Rhetoric in the European Tradition**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1990, p. 297.

¹³ Chaim Perelman, Lucie Olbrechts-Tyteca, **La nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation**, Presses Universitaires de France, 1958; **The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation**, trans. J. Wilkinson, Purcell Weaver, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1969.

süreçlerinin başında yirminci yüzyılda yaşayan her *honnête homme*** gibi retoriğe ilgisiz olduklarını itiraf eden Perelman ilerleyen aşamada Aristoteles'in *Topikler* ve *Retorik*'i gibi retorik ve diyalektik üzerine yazılmış klasik eserleri de tekrar keşfeder. 1969 yılında kitabın İngilizceye tercümesi ile birlikte İngilizce konuşan ülkelerdeki akademisyen ve entelektüellerin de dikkatini argümantasyon teorisi üzerine çekmiştir. Her ne kadar Yeni Retorik ifadesi eser yayınlanmadan önce de kullanılıyor olsa da Perelman'ın bu antik disipline yaptığı katkıların biricikliği artık inkar edilemezdir. Ona göre retorik; şekli olmayan, gündelik hayat mantığıdır. Girişimin enginliği Perelman'a zamanla fikirlerini genişletme ve rafine etme fırsatı vermiştir. Aldığı hukuk eğitimi de retorik yönünü beslemekten fazlasını yapmış, hem retorik teorisine temel sağlamış hem de adalet ideası ve hukukî muhakeme ile ilgili kuşatıcı çalışmalarda bulunmasının yolunu açmıştır. Brüksel Devlet Üniversitesi'nde Mantık Araştırmaları Merkezini yöneten ve Hukuk Felsefesi Merkezinin ortak kurucularından olan filozof 1963 yılında Adalet İdeası ve Argüman Problemi (*The Idea of Justice and The Problem of Argument*)¹⁴ 1965 yılında da Adalet (*Justice*)¹⁵ isimli iki eserde hukukî muhakeme ve ilgili diğer konular hakkındaki fikirlerini kitaplaştırmıştır. 1980'lere gelindiğinde artık iyice tanınır olan Perelman'a 1983'te Baron unvanı verilmiştir. 22 Ocak 1984'te hayata gözlerini yuman düşünürün mezar taşında Eski Ahit'e atıfla “Adalet, peşinden gitmeniz gereken adalet” yazmaktadır.¹⁶

B. ARİSTOTELES ETKİSİ

Perelman'ın felsefî sisteminin argümantasyonla ilgili kısmında Aristoteles'in retorik teorisinin izleri açıkça görülmekle birlikte adalet ideası analizinde de Aristoteles'in adalet anlayışının etkileri bulunduğu söylenebilir. Bu nedenle Perelman'ın genel olarak felsefesine ve özelde argümantasyon teorisi ile adalet ideası hakkındaki görüşlerini incelemeye geçmeden Aristoteles'in anılan konulardaki fikirlerine göz atmak faydalı olacaktır. Aristoteles retorik teorisini bilgi teorisi ile ilişkilendirmiş ve adaleti de özel önemi haiz bir erdem olarak ahlak felsefesi sisteminin içinde incelemiş bulunduğundan öncelikle bilgi ve

---

** Birebir tercüme edildiğinde “dürüst adam” olarak ifade edilebilen kavram kısaca onurlu, saygıdeğer orta sınıf vatandaş olarak tanımlanabilir.

¹⁴ Chaim Perelman, **The Idea of Justice and The Problem of Argument**, trans. John Petrie, The Humanities Press, New York, 1963.

¹⁵ Chaim Perelman, **Justice**, Random House, New York, 1967.

¹⁶ Gross - Dearin, a.g.e., pp. 11-12.

ahlak felsefesi ile ilgili genel bir çerçeve sunulacak ve sonrasında retorik ve adaletle ilgili fikirlerine yer verilecektir.

Aristoteles'e göre insan ruhu, akıl sahibi olan ve akıldan pay almayan ruh olmak üzere ikiye ayrılır. Bunlardan akıl sahibi ruhun üç etkinliği vardır: bilme, yaratma ve eyleme. Bu etkinliklerden ilki matematik, fizik, teoloji gibi teorik bilimlere, ikincisi mimarlık gibi her türlü sanatı içeren prodüktif bilimlere, üçüncüsü ise politika ve etik gibi pratik bilimlere vücut verir. Teorik bilimler, başka türlü olamayan nesnelerle ilgilenirken sanat ve etiğin alanı başka türlü olabilecek nesnelerdir. Başka bir deyişle, teorik bilim evrende zorunlu olarak varolan, ezeli ve ebedî şeylerle ilgilenirken etik ve sanatın ilgi alanı olumsal(*contingent*) olandır. Dolayısıyla bilimin amacı evrensel/tümel geçerli doğruları bulmak yani ispatlamak iken sanat, etik ve politikanın amacı yaklaşık doğruyu bulmaktır. Yine bilimin yöntemi ilk ilkelerden hareket ederek onlardan sonuç çıkarma, yani kanıtlama iken etik veya politika araştırmacısının yöntemi ahlakî olgulardan ve bunlara ilişkin kanaatlerden hareket ederek kanıtlayıcı değil inandırıcı sonuçlara ulaşmaktır.¹⁷

Bilgi türlerinin çoğulluğuna müsaade ederek tikelin/özelin(*particular*) bilgisi ile tümelin/evrenselin(*universal*) bilgisini birbirinden ayıran Aristoteles, bu ikisinin ortası bir seviyedeki bilgiye de imkân tanır. Dolayısıyla Aristoteles'e göre bilgi için tek bir kriter söz konusu olmadığından bunların her birine “bilgi” demek makul ve uygundur.¹⁸

Aristoteles bilginin çeşitli türlerinden bilimsel bilginin temel koşullarını ortaya koymak amacı ile çıktığı yolda ilk adım olarak, *Birinci Analitikler*'de bütün akıl yürütmelerde ortak olduğunu ileri sürdüğü kıyasın çeşitli biçimlerini, *İkinci Analitikler*'de ise bilimsel bilgi, ispat ve tanımlamayı ele almıştır. Başka bir deyişle; *Birinci Analitikler* tutarlı bir akıl yürütmenin koşullarını incelerken *İkinci Analitikler* hem tutarlı hem de doğru bir akıl yürütmenin nasıl olacağı ve mutlak sonuca nasıl ulaşılacağı ile ilgilenir.¹⁹ Filozof *Topikler*'de kıyas bakımından doğru ancak bilimsel bilginin bir veya daha fazla koşulunu taşımayan diyalektik akıl yürütmeyi, *Retorik*'te Aristoteles'in diyalektiğin mukabili olduğunu ifade ettiği retoriğin unsurlarını incelemiştir. Bu bölümde de Aristoteles'in fikirleri benzer bir sistemle ele alınmaya çalışılacaktır.

¹⁷ Ahmet Arslan, **İlkçağ Felsefe Tarihi: Aristoteles**, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011, s.233 vd. Ayrıca bkz. Ahmet Cevizci, “*Aristoteles Hayatı ve Eserleri*”, **Nikomakhos'a Etik**, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2014, ss. 7-18.

¹⁸ Conley, a.g.e., pp. 13-14.

¹⁹ David Ross, **Aristoteles**, çev. Ahmet Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011, s. 47.

1. Kıyas ve İspat:

Günümüzde klasik/formel mantığın kurucusu olarak kabul edilen Aristoteles'e göre, bugün bakıldığında teorik bilimler arasında sokulabilecek mantık, bir bilim değildir; o, “herkesin herhangi bir bilimle uğraşmaya başlamasından önce kazanması gereken genel kültürün bir parçasıdır ve yalnız o, insana haklarında kanıt istemesi gereken önermelerin hangileri olduğunu ve onlarla ilgili olarak hangi tür kanıtlar istemesi gerektiğini öğretebilir.”²⁰

Aristoteles her bilim türü tarafından kullanılan bu şekli akıl yürütmeye kıyas(*sylogismos*) der ve şöyle tanımlar: “Kıyas, içinde bir şey zikredildiğinde bunlardan başka bir şeyin zorunlu olarak çıktığı söylemdir.”²¹ Kıyas, şekli olarak üç terim ve üç önermeden oluşur. Aristoteles'e göre önerme, “bir şeyi bir diğerine karşı onaylayan veya reddeden sözdür.”²² Önerme türlerini evrensel, belirli ve belirsiz olarak üçe ayırdıktan sonra aralarındaki farkı şöyle ifade eder: “Evrensel derken başka bir şeyin hepsine ait ya da hiçbirine ait olmadığına dair, belirli olanla bir kısmına ait olduğuna ya da hepsine ait olmadığına dair, belirsiz olanla ise evrensel veya belirli olup olmadığı belirtilmeksizin, bir şeye ait olup olmadığının bildirilmediği önermeyi kast ediyorum.”²³ Aristoteles bir sonraki aşamada ispatlayıcı öncül ile diyalektik öncülü birbirinden ayırt eder. Buna göre; ispatlayıcı(*demonstrative*) öncül, birbirleri ile çelişen iki ifadeden birisinin savunulmasıdır; ispat eden soru sormaz, bir şeyi ortaya koyar. Diyalektik öncül ise, hasmın bu iki çelişen ifadeler arasında yaptığı seçime bağlı olarak şekillenir.²⁴ Başka bir ifade ile, ispatlayıcı öncül ispatlayan tarafından önermenin ortaya konulurken diyalektik öncül, muhataba iki çelişkili ifadeden birinin seçilmesi imkânı tanır. Her iki durumda da bir kıyas mevcuttur ancak ispatlayıcı önerme, doğru ve bilimin ilk ilkelerinden elde edilmiş iken diyalektik önerme ise görünüş ve genel kabul gören hakkındadır.²⁵ Sonuç önermesinin öznesi küçük terimi, yüklemi büyük terimi, ilk iki öncülde bulunan ama sonuç önermesinde zikredilmeyen terim ise orta terimi teşkil eder.²⁶

Birinci Analitikler'de kıyasın tutarlılığına ilişkin unsurları, ya da başka bir deyişle

---

²⁰ Ross, a.g.e., s. 46.

²¹ **Birinci Analitikler**, I, 1; **Topikler**, I,1.

²² **B. A.**, I.1

²³ a.g.e.

²⁴ a.g.e.

²⁵ a.g.e.

²⁶ Arslan, a.g.e., ss. 76-78.

şeklî unsurlar örneklerle ayrıntılı bir biçimde ele alınmıştır ancak bu çalışmanın amacı bakımından konuya etraflıca girilmeyecek, giriş niteliğinde bir tanımlama ile yetinilecektir.

Aristoteles bilimin yöntemi olan ispatı(*demonstration*) kıyasın bir türü olarak ele alır²⁷ ve *İkinci Analitikler*'de bilimsel bilgiye ulaşmanın yolu olarak bilimsel kıyası, daha doğru bir ifade ile bilimsel akıl yürütmeyi yani; bilimsel olarak tutarlı ve doğru akıl yürütmeyi, ve diyalektik akıl yürütmeden farkını inceler. İlk bilimsel akıl yürütmede öncül işlevi görebilecek ifadelerin niteliklerini, bu ifadeleri diğerlerinden ayıran özellikleri, sonra da ispatın ayırt edici vasıflarını ele alır. *İkinci Analitikler*'in başında her öğretim ve öğrenimin önceden mevcut olan bir bilgiden hareket ettiğine işaret eder ve bu önceden mevcut olan bilgiyi ikiye ayırır²⁸: İlkinde bir olgunun varlığının kabul edilmesi söz konusu iken ikinci tür bilgide kullanılan terimin anlamının kavranması söz konusudur.²⁹ Başka bir ifade ile, önceden mevcut olan bilgi ya bir ismin işaret ettiği şeye ilişkin ya da o isme tekabül eden nesnenin varlığına ilişkin bir bilgidir. Sözü geçen bilgiler mutlak değilse de evrensel olduğundan bilimsel bilginin hareket noktasının görüş yahut kanaatler değil olguya dair bilgi olduğu söylenebilir. Bu bilgilerden hareketle, o nesneyi var eden nedeni, bunun o nesneyi var etme nedeni olduğunu ve sözü geçen nesnenin başka türlü olamayacağını bildiğimizde kendimizi mutlak bilimsel bilgiye vâkıf sayarız. Genel olarak kıyastan farklı olarak ispatın öncülleri; doğru, birincil³⁰, dolaysız, ispatlanamaz olmalı, sonuçtan daha çok bilinmeli ve sonucun nedenleri olmalıdır.³¹ Aristoteles'in "doğru öncül"den kastının, mevcut olan bir şeye tekabül eden öncül olduğu, var olmayan şeyin bilinemeyeceğini söylemesinden anlaşılabilir. Öncülün birincil, dolaysız ve ispatlanamaz olması gerekir zira ispatlanabilir olursa bilinmesi için ispatlanması gerekir ki bu durumda da öncülün birincil ve dolaysız bir ilk ilke olduğundan bahsedilemez. Aristoteles, ilk ilkelerin bilinmesi zorunluluğuna dayanılarak bilimsel bilginin mümkün olamayacağı görüşünün de, bütün hakikatlerin ispatlanabilir olduğu görüşünün de yanlış olduğunu düşünür. Ona göre; ispatlanamaz hiçbir şeyin bilinemeyeceğini savunanlar da her hakikatin ispatlanabilir olduğunu savunanlar da, tek mümkün bilgi çeşidinin ispatla elde edilen bilgi olduğu ortak yanlına düşmektedir. Oysa bütün bilgiler ispata konu edilemez; dolaysız,

²⁷ *İkinci Analitikler*, I, 2.

²⁸ Ross, a.g.e., ss. 78-79; *İ.A.*, I, 1.

²⁹ *İ. A.*, a.g.e.

³⁰ Öncülün birincil(prior/primary) ve doğru olmasının, bir şeye dair kesin ve sağlam bilginin başka bir şeyden değil kendisinden kaynaklanması anlamına geldiği Topikler'in ilk bölümünde de zikredilmiştir. (*T.*, I,1)

³¹ a.g.e., I, 2.

yani ilk ilkelere dair öncüllerin bilgisi ispattan arıdır.³²

İkinci Analitikler'in I. kitabının 31. bölümünde algının(*perception*) neden bilimsel bilgi olamayacağı, 33. bölümünde ise kanaat(*doxa*) ile bilimsel bilgi farkı üzerinde durulur. Buna göre; algı, evrensel olana değil belirli bir zaman ve mekanda mevcut belirli olaylara ilişkin olduğundan bilimsel bilgiye ulaşmak bakımından ispatın yerini tutamaz. Ancak bu, algının bilgiye ulaşmada hiçbir işlevi olmadığı anlamına gelmemektedir. İnsanın algılayamadığı şeyi bilmesi mümkün değildir, dolayısıyla algılamak bilginin edinilmesinde ilk adımdır; algılarımızdan tümevarım yolu ile bilimsel bilgiye ulaşırız.³³ İspat edilemez ilk öncüllerin bilgisine de, herhangi bir bilgi temeli olmadan, algı yolu ile ulaşırız.³⁴ Diğer bir deyişle; algı ile değil ama algıdan hareketle biliriz.

Görüş ile bilgi farkı ise ilkin konularına dair farklılığa işaretle izah edilir. Şöyle ki; bilimsel bilginin konusu evrensel olandır; zorunlu bağlantılardan hareketle gelişir. Dolayısıyla, doğru ve mevcut şeyler, başka türlü olabilecekse bilimin konusunu teşkil edemez. Olduğundan başka türlü olabilecek şeyler, bilimsel bilginin yaratıcı kaynağı olarak rasyonel sezginin de dolaysız öncüle vücut veren ispatlanamaz bilginin de konusunu teşkil edemez. Diğer yandan, görüşün konusu doğru veya yanlış olabilecek şey; yanlış olabilecek doğru yahut doğru olabilecek yanlıştır.³⁵

Özetle; Aristoteles'e göre kıyas denen akıl yürütme biçimi, bütün bilimlerin ortak yöntemidir ve teorik bilimlerin özel kıyas biçimi ispattır. Genel olarak kıyasla bilimsel kıyası ayıran şey temelde öncüllerin, ve dolayısıyla bunlardan hareketle varılan sonucun, evrensel olarak geçerli, doğru, zorunlu ve rasyonel olmasıdır. Aristoteles'e göre doğruluğu kesin olmayan, mümkün veya makul öncüllerden hareketle mümkün veya makul sonuçlara ulaşılması da mümkündür. Aristoteles bu tür akıl yürütmeyi diyalektik olarak adlandırır ve *Topikler*'de bu akıl yürütme türünü, *Retorik*'te ise diyalektiğin emsali olarak gördüğü retorığı inceler.

2. Diyalektik ve Retorik:

Topikler'in ilk bölümünde ispat ile diyalektik arasındaki fark ele alınmıştır. Daha önce de belirtildiği üzere; birincil ve doğru öncüllerden hareket eden kıyas “ispat” olarak

³² a.g.e., I, 3.

³³ a.g.e., I, 31.

³⁴ Ross, a.g.e., s. 97.

³⁵ İ.A., I, 31; Ross, a.g.e., s. 89.

adlandırılırken, mümkün öncüllerden hareket eden akıl yürütme “diyalektik” olarak adlandırılır. Mümkün öncülden kastedilen ise herkes, büyük çoğunluk, filozoflar, en hatırı sayılır olanlar veya ünlüler tarafından kabul edilmiş, yani genel kabul görmüş kanaatlerdir(*doxa*).³⁶ Diyalektik, bu kanaatlerden hareketle bütün bilimlerin araştırma ilkelerine götüren yolu içeren eleştiri sürecidir.³⁷

Aristoteles'e göre diyalektiğin üç konuda faydası vardır: İlk zihin alıştırması olarak ileri sürülen bir konuda kolayca tartışabilmemizi sağlar. İkinci olarak gündelik rastlaşmalarda çoğunluk tarafından kabul görmüş kanaatleri hesaba katarsak, herhangi birisiyle onun inançlarından hareketle tartışmaya ehil oluruz. Diyalektiğin üçüncü faydası ise bilimler alanındadır ve bu da iki biçimde ortaya çıkar: Bir konunun zorluklarını bilerek hem lehine hem de aleyhine olan iddiaları ileri sürebilme yeterliliğine sahip olmamız doğru ve yanlış daha kolay bulmamızı sağlar.³⁸ Ayrıca bilimlerin ilk ilkeleri kanıtlanabilir nitelikte olmadıklarından onlara ancak diyalektiğin sağlayabileceği, bir ortak kanaatlerin incelenmesi ile ulaşılabilir.³⁹

Aristoteles'e göre her önerme ve problem diyalektik değildir. Diyalektik bir önerme; genel kanaate aykırı olmamak kaydı ile bütün insanlar, insanların çoğu, filozoflar yahut bunların en hatırı sayılırları tarafından desteklenen şeyin sorgulanmasına dayanır. Ayrıca genel kabul görmüş kanaatlere benzeyen veya bu kanaatlerin zıttı kanaatlerle çelişen önermeler ile geçerli sanatlara uygun görüşler de diyalektik önermelerdir.⁴⁰ Diyalektik problem ise “seçim ve kaçınmaya ya da hakikat ve bilgiye yahut kendi kendisinin veya başka tür bir problemin çözümüne katkı sağlayan araştırmanın konusu”⁴¹ olarak tanımlanmıştır. Ayrıca diyalektik önerme, hakkında uzlaşmazlık bulunan bir konu hakkında olmalıdır.⁴²

Eserin ilerleyen bölümlerinde diyalektik önerme ve problemlerin türlerini, diyalektik argüman türlerini, argümantatif teknikleri ve diyalektiğin diğer unsurlarını ayrıntılandıran Aristoteles *Topikler*'de esere ismini veren *topos*'u açık bir biçimde tanımlamazken kavramın içini *Retorik*'inde doldurur.⁴³

---

³⁶ T., I, 1.

³⁷ a.g.e., I, 2.

³⁸ a.g.e., I, 2.

³⁹ a.g.e., I, 2; Ross, a.g.e., s. 101.

⁴⁰ T., I, 10.

⁴¹ a.g.e., I, 11.

⁴² a.g.e.

⁴³ Dilimize Topikler olarak çevrilen eserin orijinal ismi topika(*Τοπικά*) yer, bölge, ortak yer anlamlarına

Sofistlere göre bir manipölasyon aracı, Platon'a göre ise karmaşık ve tehlikeli “ikna sanatı” olan retorik⁴⁴ Aristoteles'e göre ne karmaşık ne tehlikeli ne de yalnızca ikna sanatıdır. Aristoteles bütün insanların genel bilgisine dahil olabilmesi ve belirli bir bilimle sınırlı olmaması bakımından diyalektiğin emsali⁴⁵ olarak gördüğü retoriğe olumlu bir rol yüklemiş ve onu belirli bir durumda mümkün ve uygun ikna araçlarını ortaya koyma becerisi olarak tanımlamıştır.⁴⁶

Aristoteles retorik hakkındaki çalışmaların insanların duygularını harekete geçirmek üzerinde odaklanmış olmasını eleştirir. Zira ona göre ikna tarzları bu sanatın tek gerçek unsurudur ve entimem(*enthymeme*)*** iknanın esasını teşkil eder. Bunun üzerine hiçbir şey söylemeyenler, sanatın ancak küçük bir kısmı ile ilgilenmektedir.⁴⁷ Aristoteles'in ispatın bir türü olarak gördüğü retoriğin⁴⁸ esasını teşkil eden entimemler de kıyasın bir türüdür - dolayısıyla diyalektik bir meseledir - ve hatibin bir şeyi ispatlamasıdır.⁴⁹

Retorik dört bakımdan faydalıdır: İlkin, doğruların karşıtlarına üstün gelme yönünde doğal bir eğilimi vardır ve yargıçların olması gerektiği gibi karar vermesi için bunlar retorik yolu ile savunulabilir. İkinci olarak bazı dinleyicilerin inandırılması için en doğru bilgiye sahip olmak yetmez; bu durumda Topikler'de sözü geçen herkesin vâkıf olduğu kavramlar(*topoi*) kullanılarak insanların inandırılması gerekir. Bir diğer yarar yanlış veya haksız bir konuda ikna edilmek istediğimizde buna karşı argümanlar sunabilmemizi sağlamasıdır. Son faydası ise bir saldırıya maruz kaldığımızda, tıpkı uzuvlarımız ile kendimizi savunmamızın meşru olduğu gibi dilimiz ve/veya aklımız(*logos*) ile de kendimizi savunmamızın mümkün ve meşru olmasıdır.⁵⁰ Diyalektik gibi tikel öncüllerden hareket eden⁵¹ retoriğin tek amacı ikna etmek konusunda başarıya ulaşmak değil her özel durumda doğruya yaklaşma yollarını keşfetmektir.⁵² Dolayısıyla tümel öncüllerle başlayan

---

gelen *topos*(τόπος; çoğulu *topoi*, Grek. τόποι)'tan türetilmiş “yerle, ortak yerlerle ilgili” olarak tercüme edilebilir. [“Topos”, “topoi” ve “topika” maddeleri, **Liddel and Scott's Lexicon**, <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.04.0057>, (24.11.2014).]

⁴⁴ Conley, a.g.e., p. 9.

⁴⁵ **Retorik**, 1354a 5.

⁴⁶ a.g.e., 1355b 25.

*** Örtük kıyas; muhataplarca halihazırda bilindiği farz edilerek bir veya birden fazla öncülü zikredilmeyen kıyas.

⁴⁷ a.g.e, 1354a 15.

⁴⁸ “[Ç]ünkü bir şeyin ispat edildiğini düşündüğümüzde tamamıyla inanırız.” R., 1355a 5.

⁴⁹ a.g.e., 1355a 5.

⁵⁰ a.g.e., 1355a 20 - 1355b 5.

⁵¹ **İ.A.**, I,1.

⁵² **R.**, 1355b 10.

teorik bilimler gibi yararlı görülme de evren tam ve belirli şeylerden oluşmadığından, insanlar da kusursuz varlıklar olmadığından, doğruların retorik yolu ile savunulması da mümkün ve gereklidir.⁵³

Retoriğin amaç ve faydasını böylece belirledikten sonra Aristoteles eserin başında zikrettiği ikna tarzlarını, yani iknanın kaynaklarını açıklar. Bu tarzlardan ilki hatibin kişisel vassına(*ethos*), ikincisi dinleyiciyi belirli bir ruh haline sokmaya(*pathos*), üçüncüsü ise hatibin kullandığı söz tarafından sağlanan kanıta(*logos*) bağlıdır. Aristoteles'e göre en etkili ikna yolu hatibin karakterine bağlı olmalıdır; zira, iyi ve güvenilir olduğunu düşündüğümüz insanlara diğerlerinden daha kolay inanırız. İkinci olarak ikna dinleyicilerden kaynaklanabilir. Şöyle ki; mutlu veya dostane duygular içinde bulunduğumuzdaki yargılarımızla acı içinde yahut düşmanca duygular beslerkenki yargılarımız birbirinden farklıdır; bu nedenle dinleyicinin duygularının göz önünde bulundurulması veya uygun ruh haline sokulmaya çalışılması amaçlanmalıdır. Üçüncü olarak da, söz konusu meseleye uygun düşen argümanlar aracılığıyla hakikat ya da görünüşte hakikat kanıtlandığında, bunun konuşmanın bizzat kendisi ile ilgili olduğunu söyleyebiliriz.⁵⁴

Aristoteles'e göre bir konuşmanın inandırıcı olması için hatip mantıkî olarak akıl yürütmeye, insan yapısı ve iyiliğin çeşitli formlarını anlamaya ehil olmalı; duyguları anlamalı, yani onları adlandırıp tanımlamayı, nedenlerini ve ne şekilde harekete geçtiklerini bilmelidir.⁵⁵

Bir ifade ya doğrudan apaçık/herkesin bildiği gerçek(*self-evident*) ise yahut böyle ifadelerle kanıtlanır görünüyorsa inandırıcı ve inanılır olur.⁵⁶ Filozof, bireysel durumlar sonsuz çeşitlilikte olduğundan bunlara dair sistematik bir bilgi mümkün olmadığını ve retorik de diyalektik gibi Sokrates ya da Hippias gibi belirli bir bireye mümkün görünenle değil, belirli bir tipteki insanlara mümkün görünenle ilgilendiğini savunur. Yine insan eylemlerinin pek azı zorunluluk tarafından belirlenir; eylemlerimizin daha ziyade olumsal bir yapısı vardır. Dolayısıyla, konuşmanın teması teorik bilimlerin iştiğal konusundan farklı olarak zorunlu, olduğundan başka türlü olmamış ve olamayacak şeyler olmadığı gibi ferdî/tekil konular da değildir; konuşma mümkün, bize alternatif imkânlar sunar görünen tikel/özel konular hakkında olacaktır.⁵⁷

---

⁵³ Arslan, a.g.e., s. 334.

⁵⁴ R., 1356a 1-20.

⁵⁵ a.g.e., 1356a 25.

⁵⁶ a.g.e., 1356b 25.

⁵⁷ a.g.e., 1356b 30-1357a 5.

Aristoteles retorik yönteminin diyalektik gibi tümevarım ve kıyas olduğunu söyler: Örnek, retorikteki tümevarımın, entimem ise kıyasın karşılığıdır ve kanıtlar sunarak ikna işi yapan herkes ya örnek ya da entimemler kullanır.⁵⁸ Entimem, çoğunlukla normal kıyastan daha az önerme içeren kıyastır; zira önermelerden herhangi biri bilinir bir olgu ise bunun zikredilmesine gerek yoktur, dinleyici onu kendisi ilave eder. Daha önce de dile getirildiği üzere; retorik konusu zorunlu şeyler olmadığından, entimemlere temel teşkil eden önermelerin de, küçük bir kısmı zorunlu olsa da, büyük kısmı “çoğunlukla doğru” olan önermelerdir, dolayısıyla çıkan sonuç da mümkün veya muhtemel olacaktır.⁵⁹ Örnek ise tümevarımın bir türüdür ancak onu diğer türlerden ayıran ortaya koyduğu ilişkinin, bütünün parça ile ya da parçanın bütünle ilişkisi olmamasıdır; örnek, parça ile parça veya benzer ile benzer arasında ilişki kurar.⁶⁰

Konuşmanın amaç ve hedefini dinleyici belirler; muhatap ya geçmiş ya da geleceğe dair konular hakkında karar verme konumunda olan bir yargıç yahut bir gözlemcidir. Ait oldukları zamana ve hitap ettiği dinleyiciye göre retorik üçe ayrılır: Bunlardan ilki olan politik retorik geleceğe dair konularda, bir eylemin uygun ya da zararlı olduğunu söyleyerek muhatapları bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya yönlendirir. İkinci tür, adli retorikte geçmişe dair bir eylemin haklı veya haksızlığının gösterilerek birisine saldırılması yahut onun savunulması söz konusudur. Tören retorik, birisinin onurlu olduğunu veya olmadığını göstererek onu öven veya yeren nutuktur.⁶¹

Retorik'in birinci kitabının kalan kısmında üç retorik türünün taşınması gereken özellikler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Ancak burada çalışmanın konusu bakımından önemli birkaç noktaya değinilmekle yetinilecektir.

Aristoteles, politik retorik inandırıcı olması için, bütün yönetim biçimlerini ve bunların her birinin gelenek göreneklerini, kurum ve menfaatlerini anlamak gerektiğini söyler.⁶² Ona göre; insanlar menfaatleri dikkate alınarak inandırılır ve kurulu düzenin sürdürülmesinin altında da bu menfaatler yatar.⁶³ Tören retorik ile ilgili olarak, tikel/özel/belirli(*particular*) dinleyicilerin doğasını göz önünde bulundurmak gerektiğini

---

⁵⁸ a.g.e., 1356b 1-20; *İ.A.*, I,1.

⁵⁹ *R.*, 1357a 1-30.

⁶⁰ a.g.e., 1357b 25.

⁶¹ a.g.e., 1358 b 1-30.

⁶² a.g.e., 1365b 23-25

⁶³ a.g.e., 1365b 25-27

ifade eden filozof Sokrates'e atıfla “Atinalıların önünde Atinalıları övmek zor değildir”⁶⁴ der. Buna göre; hatip, muhataplarının itibar ettiği değerleri göz önünde bulundurmalı ve methettiği kişinin bu değerleri taşıdığını ileri sürmelidir.⁶⁵

Suçlama ve savunmadan müteşekkil adlî retorikte ise belirlenmesi gereken üç şey vardır. Bunlardan ilki, insanları suç işlemeye sevk eden saiklerin doğası ve sayısıdır. Belirlenmesi gereken ikinci unsur, Aristoteles’in, iradî olarak kanuna aykırı bir fiil işleme olarak tanımladığı suçun failinin haleti ruhiyesidir. Üçüncü olarak ise, suçtan mağdur olan kişilerin kim oldukları ve durumları belirlenmelidir.⁶⁶

Birinci kitabın devamında genel olarak insan eylemlerine neden olan saikleri ve özelde kişiyi suç işlemeye yönelten saikleri ele alan Aristoteles, sonrasında suçun mağduru olan kişiye dair nitelikleri ve nihayet adalet ve hakkaniyet kavramlarına da değinerek haklı eylem ile haksız eylem arasındaki farkı incelemiştir.

İkinci ve üçüncü kitaplarda, ikna tarzları *-ethos, pathos ve logos-* ile ilgili ayrıntılı bir inceleme yapılmıştır. Yine çalışmanın konusu bakımından ilgili olan birkaç hususa değinilecektir. Hatip, argümanlarını kanıtlamaya ve inanılır kılmaya çalışmakla birlikte karakterinin düzgün olarak görünmesini sağlamalı ve muhataplarını doğru bir düşünme tarzına sokmalıdır.⁶⁷ Hatip sağduyu, iyi niyet ve ahlak sahibi ise ikna için gereken nitelikleri taşıdığı kabul edilir.⁶⁸ Duygu ve heyecanlar ise muhatapların genç, yaşlı ve orta yaşlı olmasına göre değişir. Dolayısıyla bu farklılık hatip tarafından göz önünde bulundurularak duygular harekete geçirilmeye çalışılmalıdır.⁶⁹ Ethos ve pathos’la ilgili gerekli özellikleri örneklerle ayrıntılı bir biçimde ortaya koyduktan sonra Aristoteles bütün retorik söylemlerde bulunan argümanları(*topoi*) ele alır. İki temel argüman yolu olan örnek ve entimemlerin kendilerinden hareketle oluşturulacağı malzemeyi teşkil eden⁷⁰ bu *topoi* dörde ayrılır. Bunlar; mümkün ile imkânsız, geçmiş olgu, gelecek olgu ve büyüklük ile küçüklüktür. Mümkün ve imkânsız toposu ile ilgili olarak karşıtlar çiftinden birisinin olması mümkünse diğerinin de olmasının mümkün olacağı söylenebilir; zira her iki karşı şey de aynı derecede mümkündür. Keza, benzer iki şeyden birisi mümkünse diğeri de öyledir. Benzer bir şekilde iki şeyden zor olanı mümkünse kolay olanı da mümkündür gibi

⁶⁴ a.g.e., 1367 b 10.

⁶⁵ a.g.e.

⁶⁶ a.g.e., 1368b 1-10

⁶⁷ a.g.e., 1377b 20.

⁶⁸ a.g.e., 1378a 5-15.

⁶⁹ a.g.e., 1388b 35 vd.

⁷⁰ a.g.e. 1392a 1; Arslan, a.g.e., s. 345.

örneklerle mümkün-imkânsız toposunu izah eder.⁷¹ Geçmiş olgu toposu şu biçimlerde ele alınabilir: Olması ihtimali daha düşük olan şey gerçekleşmişse olma ihtimali yüksek olan şey de gerçekleşmiştir, genellikle biri diğerini izleyen şey gerçekleşmişse o diğer şey de gerçekleşmiştir; mesela, insan bir şeyi unutmuşsa onu öğrenmiştir de.⁷² Gelecek olgu ile ilgili meseleler ise bir şeyin yapılmasına dair güç ve istek varsa yahut o şeyin yapılması için güçle birlikte öfke, teşebbüs vb. varsa o şey yapılacaktır. Hava bulutlu ise yağmurun yağması gibi, bir şey doğal olarak gerçekleşmişse ondan sonra olacak şey de gerçekleşecek demektir.⁷³ Büyüklük ve küçüklükle ilgili olarak hatibin söyleyeceği şeyler de şimdiye kadar söylenenlerden çıkarılabilecektir; hatip genel olarak büyük veya küçük şeyler yahut görece büyüklük veya iyiliğe dair argümanlar ortaya koymalıdır.⁷⁴ Aristoteles'e göre, retorikğin amacı fayda, soyluluk, adalet gibi bir tür iyilik olduğundan hatip de yüceltme araçlarını bu kanallardan temin etmelidir.⁷⁵ Pratik hayatta olgular genellemelerden daha kıymetli olduğundan, bunun ötesine geçerek büyüklük veya üstünlük hakkında soyut yasalar koymaya çabalamak amaçsız bir tartışmaya vücut verir.⁷⁶

İkinci kitabın devamında iki argüman biçimi olan örnek ve entimem ayrıntılı bir biçimde ele alındıktan sonra 28 ayrı argüman biçimi ortaya konulur. Üçüncü kitapta Aristoteles'in ikna tarz ve araçları kadar önemli gördüğü,⁷⁷ retorik bir konuşmanın üslup ve düzeninin nasıl olması gerektiği incelenir. Aristoteles, özetle, hatibin açık ve uygun bir üslupla konuşması gerektiğini söyler. Konuşmanın parçalarının düzenlenmesine gelince sadece iki kısmın zorunlu olduğunu söyler: giriş niteliğinde bir ifade ve uygun argüman.⁷⁸ Bu kapsamda hatip somut durumu ortaya koyarak kanıtlama yoluna gitmelidir.

Aristoteles adlî retorikği işlediği bölümlerde adaletle ilgili fikirlerine dair ipuçları veriyor olsa da bu konudaki görüşleri esasında *Nikomakhos'a Etik* eserinde ayrıntılandırılmıştır. Daha önce zikredildiği üzere adalet özel bir erdem türü olarak etik altında incelenmiş bulunduğundan sonraki bölümde etik ve adaletle ilgili görüşleri kısaca ortaya konmaya çalışılacaktır.

---

⁷¹ a.g.e., 1392a 5 vd.

⁷² a.g.e., 1392 b 13-30.

⁷³ a.g.e., 1393a 1-5.

⁷⁴ a.g.e., 1393a 9-15.

⁷⁵ a.g.e., 1393a 16-20

⁷⁶ a.g.e., 1393a 21-25

⁷⁷ “ne söyleyeceğimizi bilmemiz yeterli değildir; onu gerektiği gibi söylemeliyiz.” (a.g.e., 1403 b 15.)

⁷⁸ Conley, a.g.e., s.16.

3. Etik ve Adalet:

Aristoteles'e göre insan ruhunun üç etkinliği olduğu ve bunların bilme, yaratma ve eyleme olduğundan daha önce bahsedilmişti. İşte insanın yaptıkları, eyledikleri etik ve politikanın⁷⁹ alanına girmektedir. Bilme, zorunlu nesnelerle ilgili iken yaratma ve eyleme etkinlikleri olumsal olanla, ruhun hesaplayan tartan, düşünen yanı ile ilgilidir. Her araştırma ve her sanat, her eylem ve her tercih bir iyiyi arzular. Dolayısıyla bilmenin amacı “doğru”yu bilmek, yaratmanın amacı “güzel” eser yaratmak, eylemin amacı ise “iyi” davranmaktır. Yani; yaratma ile eyleme arasındaki fark, yaratmanın(*poiesis*) kendisinden farklı bir hedefi – eser – varken eylemede(*praxis*) davranışın bizzat kendisinin amaç olmasıdır. Bilimin yöntemi ispat iken etik ve politikanın yöntemi ahlakî olgulardan ve bunlara ilişkin kanaatlerden, pratik bilgeliğin(tecrübe) ürünü olan kanaatlerden hareketle bir sonuca varmaktır. Burada amaç, kanaatleri kusur ve tutarsızlıklardan arındırarak mümkün mertebe genel ve yaklaşık sonuçlara ulaşmaktır; varılan sonuçlar ise ispatlayıcı değil inandırıcıdır.⁸⁰

Peki sanatta başka, bilimde başka, etikte başka görünen her şeyin yöneldiği bu “iyi” nedir? Aristoteles'e göre bu, kendisi için istenen, kendisi için amaç olan bir şey olmalıdır ve bu da mutluluktur; erdemler tek başına verdikleri haz dışında bu nihaî amaca ulaşmak için tercih edilir.⁸¹ Dolayısıyla Aristoteles için bir eylemin amacının değeri o eylemin sonucu, yani mutluluğa ulaştırıp ulaştırmaması ile ölçülür ve sonucundan bağımsız kendinde iyi veya kendinde kötü eylem yoktur.⁸² Filozof mutluluğu tanımlamaya gelince, bir sanatçının işinin onu mutlu ediyor olması gibi insanın işinin de insanı mutlu edeceğini, dolayısıyla insanın işinin ne olduğu tespit edilirse sözü geçen nihaî iyyinin ne olduğunun da ortaya çıkacağını söyler: İnsanın işi, dolayısıyla insanî iyi, ruhun erdeme uygun etkinliğidir.⁸³

Aristoteles erdemleri entelektüel ve ahlakî erdemler olarak ikiye ayırır. Felsefî bilgelik, kavrayış ve pratik bilgelik gibi entelektüel erdemler daha ziyade eğitimle oluşup gelişir, dolayısıyla zaman ve tecrübe gerektirir. Cömertlik, gurur, alçakgönüllülük gibi

⁷⁹ Aristoteles'e göre; geniş anlamda politika, etik ve dar anlamda politikayı içeren en yüksek pratik bilimdir. Filozof için her iki disiplin iç içe geçmiş bulunduğundan burada da ayrı ayrı bir değerlendirme yapılmayacak, etik ana başlığı altında ilgili açıklamalara yer verilecektir.

⁸⁰ Arslan, a.g.e., ss.233-237; Aristoteles, **Nikomakhos'a Etik**, 1094a 1 vd.

⁸¹ N.E., 1097a 15-1097b 20.

⁸² Arslan, a.g.e., s. 246.

⁸³ N.E., 1097b 20-1098a 20.

ahlakî erdemler ise alışkanlıkla edinilir; bunları edinebilecek doğal bir yapımız vardır ve alışkanlıkla da bu erdemleri tam olarak geliştirir.⁸⁴ *Nikomakhos'a Etik* II-V. kitaplarda ahlakî erdemler incelenmiş olup V. kitap özel önemi haiz bir ahlakî erdem olan adaletle ayrılmıştır.

Filozof ilkin adaleti insanların adil olanı yapmalarını, adil eylemlerde bulunmalarını ve adil şeyleri istemelerini sağlayan “huy” olarak, insanları haksızlık yapmaya ve haksız şeyler istemeye yönelten huyu da adaletsizlik olarak belirler. Bilahare, bilimdeki gibi bir zorunluluktan söz etmediğimiz için, karışıklıkların mümkün olduğundan bahisle yasaya uymayan, açgözlü olan ve eşit/hakkaniyetli(*equitable*) davranmayan insanı adaletsiz, yasaya uyan ve eşitliği/hakkaniyeti gözetten insanı da adil olarak niteler.⁸⁵ Böylelikle adalet; yasallık olarak adalet ve hakkaniyet olarak adalet olmak üzere ikiye ayrılır. Yasaya uymak adalettir çünkü yasalar herkes için konulur ve herkesin yararını veya daha erdemli olanların ya da başka bir biçimde topluma daha faydalı olanların yararını hedefler.⁸⁶ Bu adalet türü, evrensel/genel adalet, Aristoteles'e göre bütün diğer erdemleri içeren, tam bir erdemdir. Tamdır çünkü hem kendi amacını kendi içinde taşır hem de başkaları ile ilişkide de ortaya çıkar. Bu adalet erdemin bütünü ve onunla aynı şeydir.⁸⁷

Erdemin bir parçası olan özel adalet ise yasaya aykırı olma anlamındaki adaletsizliğin bir parçası, hakkaniyet olarak adalettir. Bu da dağıtıcı ve düzeltici adalet olmak üzere ikiye ayrılır. Dağıtıcı adalet onur, para veya yurttaşlar arasında bölüşdürülebilir olan diğer şeylerin dağıtılmasında söz konusu olur. Düzeltici adalet ise insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan zarar ve haksızlıkların giderilmesine yarar. Aristoteles vatandaşların liyakatlerine göre; yani soyluluk, özgür olma durumu, servet sahibi veya erdemli olmasına göre, kamu makamlarının dağıtılmasından söz etmektedir. Düzeltici adaletin işlevi zarar ve haksızlıkları gidermek olduğundan, eylemde bulunan insanın iyi ya da kötü olduğu göz önünde bulundurulmaksızın eylemin sonucuna göre, ortaya çıkan zarara göre muamele edilmesi söz konusudur. Dağıtıcı adalette nisbî bir eşitlik söz konusu iken düzeltici adalette

---

⁸⁴ a.g.e., 1103a 2-26.

⁸⁵ a.g.e., 1129a 3-35.

⁸⁶ a.g.e., 1129b 11-15.

⁸⁷ a.g.e., 1129b 5-10. “Bu anlamda ... adalet, erdemle 'eşkaplımlı'dır. Bununla birlikte 'adalet' teriminin her türlü ahlaki erdemin gerektirdiği toplumsal niteliğe işaret etmesine karşılık 'erdem' teriminin dikkati bu nitelik üzerine çekmesinden dolayı, onlar anlam bakımından farklıdır.” (Ross, a.g.e., s. 327)

mutlak eşitlik vardır.⁸⁸

Bu değerlendirmelerden sonra Aristoteles mütakabiliyetin adalet olmadığını, ne dağıtıcı ne de düzeltici adalete uygun düştüğünü dile getirir ve sonrasında adil insanı da “adil olanı tercih ederek yapan, kendisi ile başkası arasında veya iki diğer insan arasında şeyleri dağıtırken arzu edilir olanın çoğunu kendisine azını diğerine veya zararlı olanın azını kendisine çoğunu diğer kişiye değil, kendisi ile bir başkası ya da başka iki kişi arasında nisbî olarak eşit ve benzer biçimde paylaştıran insan”⁸⁹ olarak tanımlar.

C. FELSEFESİNİN ANA HATLARI:

Aristoteles'ten büyük ölçüde etkilenen klasik retorik teorileri insanları, güçlü ve bazen kati duygusal eğilimlere sahip olmasına rağmen, rasyonel varlıklar olarak tahayyül etmiştir. Bunlara göre; retorik, hatibin saikine bağlı olarak iyiye ya da kötüye kullanılabilen, ahlakî değerlerden bağımsız bir sanattır. Değişen dünya görüşleri ile birlikte retorik teorisinin ana hatları da kaçınılmaz olarak değişmiştir. Perelman, her ne kadar teorisinde Aristoteles'in izleri görülse ve filozofun en önemli varislerinden birisi sayılsa da⁹⁰ kendisine yine de Aristotelesçi denmesinin doğru olmadığı söylenebilir. Zira; Perelman klasik düşüncenin ortak kültürünü paylaşıyordur ve Aristoteles onun için retoriğe kıymet biçmekte bir otorite kaynağıdır ancak Platon, Aristoteles ve 20. yüzyıla gelene kadar retorik üzerine çalışan pek çok düşünürün, tek bir mutlak hakikat bulunduğu iddiasında olmaları ve genellikle retoriğin işlevinin bu tek, kesin hakikatin iletilmesi için bir araç olmağına indirgenmesine karşı çıkar.

Platon, diyalektiği sorular sorma ve bunlara cevaplar verme sanatı, başka bir ifade ile diyalog sanatı olarak tanımlamış ve diyalektik yolu ile zihinlerin berraklaştırılmasının ve dolayısıyla yegâne hakikate ulaşmanın mümkün olabileceğini savunmuştur. Buna karşılık, yalnızca iletişim ve inandırma sanatı olan retorik, ancak başka vasıtalarla edinilmiş bilginin iletilmesi işlevini görür. Yani; Platon'a göre retorik, diyalektik aracılığı ile erişilen hakikatin bilgisinin iletilmesine yaramaktadır. Perelman, kilisenin, St. Augustine'in ve Orta Çağ retoriğinin de benzer bir biçimde bir keşif değil inandırma sanatı

⁸⁸ N.E., 1130b vd.; Ross, a.g.e., s. 327 vd.; Arslan, a.g.e., s. 264 vd.

⁸⁹ N.E., 1134a 2-6.

⁹⁰ Gross - Dearin, a.g.e., p. ix.

olduğunu söyler. Aristoteles'in yaklaşımı biraz daha farklıdır. Filozof, analitik ve diyalektik akıl yürütme arasında bir ayrım yapmış ve diyalektik akıl yürütmenin kanaatlerle ilgili olduğunu söyleyerek Platon'dan ayrılmıştır. Diyalektik ve retorik birbirinden ayıran Aristoteles'e göre diyalektiğin amacı kanaatlerin savunulması, başkalarının görüşlerine karşı çıkılması ve bir kitlenin inandırılması olup retorik yalnızca inandırma sanatıdır. Yine Aristoteles için hatip, cahil kitlelerin anlayacağı şekilde konuşarak insanları ikna etmelidir.⁹¹

Adaletin somut görünümünü ararken yolu retorik düşen Perelman da ilk başlarda retorik süslü söz sanatı olduğunu düşünür. Zamanla etik düşünce ile retorik arasında ne gibi ortak noktalar olabileceği üzerine kafa yoran Perelman, birkaç temel noktada Aristoteles ve diğer seleflerinden ayrılır. Ona göre; retorik merkezinde bulunan dinleyici kitlesi cahil olabileceği gibi nitelikli, iyi eğitim almış insanlardan da oluşabilir. Ayrıca diyalektik, diyalog formunda düşünmek demektir ve etik, politika gibi pratik felsefenin alanına girildiğinde, inandırma metotları olarak retorik ve diyalektik akıl yürütmenin birlikte kullanılması kaçınılmazdır. Diyalektikten doğan kanaatler ile retorikte önemli rolü olan dinleyici kitlesini kaynaştıran Perelman'a göre tek bir hakikat değil çoğul hakikatler vardır ve retorik de bu hakikatlerin bilgisinin iletilmesi aracı değil bu hakikatlere ulaşılması için bir yoldur.⁹²

Sonuç olarak Perelman, değişken, kısmî veya çelişen hakikatlere açık olmayan klasik geleneğin insanî karar alma sürecinde işlevsiz kaldığını görür.⁹³ Bu doğrultuda, klasik rasyonalizme karşı, değerlerin çoğulluğuna ve makul olmanın farklı yollarına müsaade eden retorik bir rasyonalizm geliştirmeye çabalamış⁹⁴ ve “*bu akla dayalı ikna*”⁹⁵ anlayışı, retorik teorisine metafizik bir temel teşkil eden birincil felsefeler ile regresif felsefe ayrımını ortaya koymuştur.⁹⁶

⁹¹ Perelman, Old and New Rhetoric, pp. 5-7; Conley, a.g.e., p. 14

⁹² Perelman, a.g.m., pp. 7-9; Harold Zyskind, “Introduction”, Chaim Perelman, **The New Rhetoric and Humanities**, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1979, pp. xi – xv.

⁹³ David A. Frank, Michelle K. Bolduc, “Chaim Perelman's 'First Philosophies and Regressive Philosophy: Commentary and Translation”, **Philosophy and Rhetoric**, Vol. 36, Number 3, 2003, p. 185.

⁹⁴ Gross, Dearin, a.g.e., pp. 13-14.

⁹⁵ J. Nelson, A. Megill, D. N. MacCloskey, “Araştırma Retorik”, **Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler**, derleyen ve çev. Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2002, s. 163.

⁹⁶ Frank - Bolduc, a.g.m, p. 186.

1. Birincil Felsefeler – Regresif Felsefe:

Perelman bir dönem, Aristoteles gibi, bilim ile felsefenin dedüktif mantıkî yapıları arasında bir benzerlik sezse de bu analogiyi daha sonra sürdürmemiş ve savaş sonrası çalışmalarında bilimin insan muamması ile başa çıkabilmesi konusunda şüphelerini ortaya koymuştur. August Comte'un pozitivizmini eleştirdiği bir yazısında teolojik ve felsefî konularda, bilimin dedüktif veya deneysel metodları ile çözüm bulunamayacağını dile getirmiştir. Ona göre, olan değil de olması gereken söz konusu olduğunda, neyin daha değerli yahut tercih edilebilir olduğunun belirlenmesi gerektiğinde mevzu yalnızca teknik problemlerle ilgili ise bilimin alanına girer, aksi takdirde bilim işe yaramayacaktır. Perelman'a göre de felsefe vazgeçilmezdir ancak o, bir felsefî sistemin temelinde zorunlu yahut apaçık olan tezler bulunması gerektiği kanaatinde değildir. Geleneksel metafiziğin evrensel ve kesin prensipler koyma çabası karşısında Perelman varoluş, düşünce ve eylemin “makul” prensiplerini ortaya koymaya çalışmıştır.⁹⁷

Perelman'a göre; Heidegger, Bergson gibi kimi metafizikçiler, metafiziği sonucun bilgisi addederek kendi felsefelerine atıfla “metafizik” terimini kullanırken Descartes, Spinoza, Kant, Hegel gibi birçok metafizikçi de rakiplerinin felsefesini kötülemek için kullanır. Oysa metafiziğe karşı olmak metafizik yapmamak anlamına gelmediği gibi bu karşı duruş süregelen bir izahat ve açıklama gerektirir ki bu da yalnızca diyalektik aracılığı ile mümkündür. Ancak söz konusu olan zorunlu bir diyalektik değil filozofun ilgilerinin yönlendirdiği bir diyalektiktir. Metafiziğe ilk diyalektik hareketini kazandıran Aristoteles'tir ancak onu varoluş ve ontoloji olarak varlık hakkında bir çalışma olarak tanımlamış ve sabit hakikati arama aracı olarak kullanmıştır. Kant dogmatik metafiziği küçümsemiş ve bütün varlık teorilerinin bir bilgi teorisi tarafından öncelenmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Ona göre felsefenin ilk ilkeleri ontolojinin değil epistemolojinin ilkeleri olmalıdır. Kant sonrası yüzyıldan uzun bir süre daha bu konu hakkındaki tartışmalar sürmüş ve 19. yüzyıl sonunda daha kapsamlı bir hal alarak pragmatizm, değerler felsefesi ve Bergsonizm'in de etkisi ile başlayan güçlü değişimde bilgi teorisi eylemin genel teorisi ile birleşmiştir. Bu hali ile farklı metafizik anlayışları, ilkelerinin üstünlüğü hakkında çatışmaya devam etse de bütün anlayışlar “birincil felsefeler”dir. Zira, varlık, bilgi veya eylemin esaslarını ilk ilke olarak belirleme iddiasında olan her metafizik Perelman'a göre birincil felsefedir. Bu sistemler, ilk ilkelerini mutlak addeder ve bütün felsefî problemlerin

---

⁹⁷ Gross - Dearin, p. 15.

temeline bu ilkeleri yerleştirirler. Birincil felsefelerin izlediği rota, zorunlu bir gerçekliği, apaçık olan bir kavramı yahut mutlak bir değeri başlangıç noktası olarak alır ve dolayısıyla böyle bir felsefe otoriteyi meşrulaştırmak için indirgenemez kriterlere bağlıdır. Bu kriterler de, üstüne sırasıyla progresif bir felsefe inşa edebileceğimiz bir temel sağlar. Düşüncenin tarihine bakıldığında birincil felsefelerin daima birbiri ile çatışma içinde olduğunu, her birinin kendi ilkelerinin zorunlu veya açık olduğunu ileri sürdüğünü ve her felsefenin bir diğeri için tehdit oluşturduğunu görürüz. Dolayısıyla hiçbirisi ortak bir dil ya da kriter geliştirememiştir.⁹⁸

Değişmez ilkeler zaman içinde değişen koşullara cevap veremeyeceğinden değerler, adalet ve eylemin pratik hayattaki görünümü hakkında zihnindeki sorulara karşılık bulamayan Perelman matematik profesörü Ferdinand Gonseth'ten “açık felsefe” kavramını alır ve onu “regresif felsefe”si ile eşitler. Gonseth felsefi teşebbüse temel olarak ebedî bir bilgiyi değil zaman içinde edinilen tecrübeyi vurgularken teori ve tecrübenin birbirinin içine geçmiş iki kavram olduğunu ve aklın tecrübeden edinilen bilgiye katkı sağlaması gerektiğini savunmaktadır. Tecrübe ise ancak diyalektik aracılığı ile anlaşılıp teorize edilebilir. Perelman, regresif felsefe anlayışının epistemolojisinde de mentoru Eugène Dupréel'in görüşlerinden etkilenmiştir. Ona göre de insan bilgisi sınırlıdır ve bir zamanlar doğru kabul edilmiş ancak sonrasında terk edilmiş bilgi, tecrübenin gücünü gözler önüne sermektedir. Bu iki entelektüelin görüşleri aracılığı ile Perelman regresif felsefesinin parametrelerini tesis etmiştir.⁹⁹

Regresif felsefe, Perelman için, herhangi bir birincil felsefe ile çekişen değil her birincil felsefenin karşısında olan metafiziktir. Düşünür regresif felsefe tanımını netleştirmek için birincil felsefeler ile regresif felsefenin yöntemini karşılaştırır. Regresif felsefenin de aksiyomları, başlangıç noktaları vardır fakat birincil felsefelerden farklı olarak bu başlangıç noktaları zorunlu, apaçık olan ya da doğrudan değildir; aksiyom, kriter ve kurallar bir gerçeklik durumundan kaynaklanır ve bu, doğrulanabilir olgularla geçerliliğinin ölçülebilmesini sağlar. Yine her iki felsefe türü de varlık, bilgi ve eyleme ilişkin temel önermeleri konu edinir ancak regresif felsefenin ilgi alanı ilk hakikatler değil bunlarla ilgisi olsun veya olmasın ilkelerin statüsünün incelenmesidir. Birincil felsefelerde,

---

⁹⁸ Chaim Perelman, David A. Frank , Michelle K. Bolduc, “*First Philosophies and Regressive Philosophy*”, **Philosophy and Rhetoric**, Vol. 36, Number 3, 2003, pp. 189 – 190, http://mtw160-198.ippl.jhu.edu/journals/philosophy_and_rhetoric/v036/36.3perelman.pdf (05.12.2014).

⁹⁹ Frank, Bolduc, a.g.m., pp. 185-186.

her pozitif hukukun üstünde olan bir hukukun önkabulü gibi, esas teşkil etmeyen her şeye üstün olan bir mutlak “esas” iken regresif felsefede esas, felsefenin sistematize ettiği olgulara göre değişir. Yine bu felsefede olgu olarak değerlendirilen şey diğerlerinden daha önemli olabilecek, ama daima olumsal olandır. Dolayısıyla birincil felsefe bir mutlak ya da evrenselin önkabulü ile oluşurken regresif felsefenin temel önermeleri bir sistem içinde, sonuçları ile birlikte ele alınır.¹⁰⁰

Zorunlu bir mutabakatın nihaî temelini bulma gayreti içindeki birincil felsefe bir uzlaşmazlığı, hata ya da yanlışlığı açıklamakta zorlanır. Bu zorluğu aşmak için ikinci bir unsur, bir tür engeli, bir kötülüğü veya bir anti-değeri devreye almak durumunda kalır: Hem zorunlu varlığı hem de özgür varlıkları izah etmek için başlangıçta mutlak addedilen ilk ilkenin oluşturduğu monizmin yerini objektife karşı sübjektif, akla karşı muhayyile, ödeve karşı haz, maddeye karşı ruh gibi ikilikler alır. Böyle bir düalizm ise, Perelman'ın bakış açısından, hukuk ile norm, zorunlu tercih ile sorumluluk duygusu ile yapılan tercih arasında bir karşıtlık ve kesin, ama insan özgürlüğü için anlaşılması güç bir alan doğurur. Regresif felsefe bu karşıtlıkları mutlak değil ama görelî bir karşıtlık olarak alır. Filozofun düşünmeye başladığı yer, zorunlu, mutlak veya apaçık olan bir olgu değil tercih dayalı ve gerekçelendirilebilir bir olgudur. Bu zamansal ve kısmî bilgi üzerine inşa edilen sistemde, doğruluğun kaynağı dayandığı ilk prensiplerin sağlamlığı yahut sarsılmazlığı değil ortaya çıkan sonuçtur. Başka bir deyişle; daima analiz ve rafine edilebilecek, açıklığa kavuşturulabilecek enformasyon parçalarından hareket eden regresif felsefenin temel ilkeleri, olgular ve bunların sonuçları ile açıklığa kavuşturulur. Gelecekte ortaya çıkacak yeni olgular da, dolayısıyla, sistemin temelini çökmesi tehdidi olarak değil tecrübenin daha iyi anlaşılması için bir fırsat ve düşünce yapısının revize edilmesi gerekliliğinin bir göstergesi olarak anlaşılır.¹⁰¹

Zorunlu ile olumsal arasındaki ayrımın görelileştiği bu alanda insan özgürlüğü ve dolayısıyla kararlardan sorumluluğu için yer açılır. Dolayısıyla ne dogmatizmdeki gibi zorunlu bir bilgi ne de radikal septisizmdeki gibi imkânsız bir bilgi söz konusudur. Zorunluluğun olduğu yerde ne bir seçim ne de bir erdemden söz edilebilir ancak Perelman'a göre, felsefenin hareket noktası Aristoteles'in ileri sürdüğü üzere değişmez ilkeler olmadığı gibi varması gereken nokta da mutlak ve kusursuzun bilgisi değildir. Regresif felsefede, bir tecrübe ve olgu ile bunları izah edebilecek ilkeler birlikte ele alınır.

¹⁰⁰ Perelman, Frank, Bolduc, a.g.m., pp. 191-192.

¹⁰¹ Perelman, Frank, Bolduc, a.g.m., pp. 194-197.

Dolayısıyla amaç kusursuz bilgi değil kusurlu ama geliştirilebilir bilgidir. Kıymet verilen ve böylelikle tercih edilen argümanların etkisi ile bir karar verildiğinden, eğer bir mutabakat amaçlanıyorsa söz konusu seçim gerekçelendirilmeli ve tercih edilebilir görünmesine nelerin sebep olduğu gösterilmelidir. Tam da seçimin gerekçelendirilmesi aşamasında devreye retorik girmektedir. Perelman'ın “değer yargıları mantığı” da dediği retorik doğru veya hakikatle değil tercih edilebilir olanla ilgilidir ve formel mantığın düşünürün özgürlüğünü dışarıda bıraktığı yerde sorumluluk prensibini olaya dahil edebilir. Zira retorikte kullanılan argümanlar düşünceyi etkiler ancak asla bir mutabakatı zorunlu kılmaz. Yine filozofun sistemi ve prensiplerini revize etmesi için de karşı argümanlar sunulması ve bunların makul olması gereklidir. Böylelikle düşüncede bir his ya da yön olmaksızın sonsuz bir regresyonun söz konusu olmadığı da ortaya konulmuş olur.¹⁰²

Özetle; bütün metafizik sistemlerin aksiyomlarının olumsal doğası retoriğe başvurmaya zorunlu kılar. Evrene dair vizyonlarını değer yargılarına ilişkin bütün çatışmalardan arındırmaya çalışan filozoflar bile hangi temel prensiplerin veya sistemin diğerinden üstün olduğuna karar verirken bir tercihte bulunurlar ki bu da retorik argümantasyona müracaatı zorunlu kılar. Felsefenin yönteminin dedüktif veya matematiksel değil de argümantatif olduğu fikrinin temel alındığı regresif felsefe anlayışı haliyle klasik epistemolojiden farklı bir bilgi anlayışına vücut vermiştir.¹⁰³

Bu bağlamda bir sonraki bölümde bilgi ve retorik teorileri ele alınacaktır.

---

¹⁰² Perelman, Frank, Bolduc, a.g.m., pp. 197-204.

¹⁰³ Gross, Dearin, a.g.e., pp. 15-16.

II. BÖLÜM

ARGÜMANTASYON TEORİSİ

Birbirleriyle çelişseler bile,
bir çok şeyin aynı anda doğru olması mümkündür.

Umberto Eco

Oysa, örneğin, salt aklın verisi diye nitelendirilen
kavramın biraz incelenmesi, bunun çoğunlukla
toplumun etkisiyle elde edilen kalıplar olduğunu
gösterecektir.

Oğuz Atay

A. EPİSTEMOLOJİ OLARAK RETORİK

Perelman, henüz yirmi bir yaşında, doktora adayı iken yazdığı “*De l'Arbitraire dans la Connasience*”¹⁰⁴ isimli makalesinde her “zorunlu” hakikatin temelinde keyfî bir unsurun bulunduğu tezini ileri sürmüştür. Ona göre; bilgi, daima belirli bir ortamda bulunan gruplar arasındaki mutabakata dayanan bir yapıdır. Bilgi teorisinin problemlerinin de ahlakî problemler gibi olduğunu ileri süren filozof için, her ikisi de en kolay biçimde mutabakatla çözülebilir. Perelman için, hem felsefe, hukuk gibi disiplinlerde hem de bilimde, sözü geçen mutabakat, yahut ileride adlandıracağı üzere “onay”(adherence), başından itibaren elzemdir; zira belirli bir topluluğun üyeleri, kendi alanları doğrultusunda bilginin statüsüne göre kabul edilmiş doğrulama araç ve kurallarına dayalı bir karar vermek zorundadır.¹⁰⁵ Perelman'ın değer yargıları mantığını çözme çabası, bir bakıma çatışan ve

¹⁰⁴ Chaim Perelman, “*De l'Arbitraire dans la Connasience*”, **Archives de la Soci  t   Belge de Philosophie**, Brussels, 1933, pp. 5-44

¹⁰⁵ Perelman'ın bilginin toplumsal ve tarihî koşullara bağlı olduğu yönündeki görüşünün Thomas Kuhn'un bu konudaki fikirleri ile benzerlik taşıdığı görülecektir. Kuhn da bilimsel bilginin, sosyal ve tarihi koşullara ve dünya görüşleri ile bağlantılı olarak yapılan seçimlere bağlı olduğunu vurgular. Ona göre; “[d]  n için doğru olan bugün doğru olmayabilir bugün doğru bulduğumuz bir bilginin yarın yanlış olduğuna karar

çekişmeli kavramlar arasında hüküm vermek için bir rasyonel temel bulma gayretidir ve bu arayışta Olbrechts-Tyteca ile birlikte retorığı yeniden keşfinden sonra, 1950 yılında yayınladıkları “*Logique et Rhétorique*”¹⁰⁶ isimli makalede teorisinin epistemolojik veçheleri artık kendini göstermeye başlamıştır. Anılan makalede çağdaş felsefeye uygun bir bilgi teorisinin, kültürün her alanında faydalanılan argümantasyon süreçleri ile entegre edilmesi gerektiğini ve retorığın yenilenmesinin, dönemin özlemlerinin hümanist boyutuna uyacağını dile getirmiştir.¹⁰⁷

Perelman'ın bilgi teorisi hakkındaki fikirlerine geçmeden önce, daha önceki teorilerde bulunduğu yetersizliklere değinilmesi yararlı olacaktır. Perelman'a göre, rasyonalistler, empirisistler ve mantıkî pozitivistlerin ortaya koyduğu epistemolojilerin hepsi temel bir olguyu gözden kaçırmaktadır. Empirisistler, bilginin ancak eşyanın algılanması ile yani tecrübe ile mümkün olacağını düşünürken yanılır. Zira empiristlerin bu *a posteriori* bilgisi ölçülebilen fiziksel fenomenlere dayalıdır ve ölçülemeyen zihinsel fenomenlerin bilginin kaynağı olarak işlevini gözden geçirir. Rasyonalist teorilerin dayandığı, tecrübeden bağımsız *a priori* bilginin kaynağı olan ebedî, değişmez akıl ise sosyal ve tarihî koşulları açıklamakta yetersiz kalır. Oysa, herhangi bir yaşayan teori bu koşulları göz önünde bulundurmalıdır. Perelman için, Descartes ve izleyenleri tarafından tamamen görmezden gelinen retorığın, bilginin şekillenmesinde aslî bir rolü vardır. Çünkü sosyal ve kültürel faktörlerden doğrudan etkilenen “bu tuhaf mantık”, matematik ya da deneysel kanıtlara değil Aristoteles'in Topikler ve Retorik'inde ele aldığı diyalektik kanıtlara dayanır ve retorik argümantasyon üzerine detaylı bir çalışma, bilgi sosyolojisinin en sağlam temeller üzerine kurulmasını sağlayacaktır.¹⁰⁸

Düşünür, bütün bilgilerin nihaî olarak bir tür sezgi veya duyuya dayalı doğrudanlığı temel aldığı fikrinin felsefe tarihinde genel kabul görmüş bir fikir olduğunu ileri sürer ve bunun da önermenin apaçık olması ya da apaçık diğer önermeler arasındaki bağlantılardan çıkarılması gerektiği anlamına geldiğini söyler. Birbirinden farklı ve istikrarsız görüşlerin aksine, bu doğrudan bilginin apaçıklığı, bilimin kabullerinin doğruluğunu temin etmeye yeterlidir. Bu perspektifte, görüşler sonsuza kadar sürecek felsefî çekişmeler yaratmaktan

---

verebiliriz. İnsanlık için neyin doğru, neyin ilerleme olduğunu tayin eden yalnızca bir yöntem değil, içinde bilim yapılan dünyanın, toplumun ve tarihin koşullardır.” (Thomas S. Kuhn, **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, 6. Baskı, 2003, İstanbul, ss. 10-11.)

¹⁰⁶ Chaim Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, “*Logique et Rhétorique*”, **Revue Philosophie**, vol. 140, 1950, pp. 1-5.

¹⁰⁷ Gross, Dearin, a.g.e, p. 17; David West, **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss. 41-42.

¹⁰⁸ Gross, Dearin, a.g.e., pp. 17-18.

başka bir işe yaramazlar ve geleneksel kanıtlama ya da ispatın bu alanda yapabileceği hiçbir şey yoktur. Oysa bilimde mevcut ve açıkça fark edilir olguların doğrudan ve zorunlu olarak algılanması söz konusudur; dolayısıyla buna göre, geçmiş ya da dinî dogmalara dair bilginin, bilgi olması mümkün değildir. Doğrudan algılanması gereken “apaçık” önermeler, anlamını kavrayabilecek herkesin terimlerinin doğruluğundan emin olduğu önermelerdir. Burada söz konusu olan iradenin kabulü değil, bilakis aklın kabulüdür; bu kabul, bilgisine vâkıf olunan şeyin bir işlevidir. Sezgi de basit fikirler veya doğalar arasındaki bir bağlantıya dair sezgi olup salt sübjektif bir sezgi ile karıştırılmamalıdır. Rasyonalistlere göre apaçık önerme doğruluğunun terimlerinden açıkça anlaşıldığı önerme, empirisistlere göre ise idealar arasındaki zorunlu bağlantılar veya yine zorunlu olan uyumsuzluklardan doğan önermedir. Dolayısıyla, bilginin temeli olan açıklık, onu fark eden insanın zihni ile ilgili değildir; ondan bağımsız olarak mevcuttur.¹⁰⁹

Dolayısıyla, hem rasyonalistler hem de empirisistler, Perelman'a göre, rasyonel kanıt ya da hissedilir sezgiye dayanmadan verilen kararların hataya neden olacağını savunurlar.¹¹⁰ Yine Descartes hayattaki eylemlerimizin bize zaman tanımadığını, dolayısıyla en doğru görüşleri belirleyecek zamanımız olmadığında en muhtemel görüşleri izlemek durumunda olduğumuzu, bunun kesin bir doğru olduğunu ileri sürmüştür.¹¹¹ Bu davranış kuralı pratikte iyidir ancak bilimsel metotla hiçbir ilgisi yoktur; iş, düşünüp taşınarak bilmeye geldiğinde şüpheye mümkün mertebe yer bırakmamamız gerektiğini savunur.¹¹² Bilim söz konusu olduğunda ortaya çıkan bu katı ve sabit çözüm, apaçık bir biçimde doğru olmayan şeyin öyle kabul edilmemesi gereğini doğurmuştur.¹¹³

Bilimler için uygun görülen metotla eylemlerimiz için önerilen metot arasında böyle bir ayrım yapılması, teori ile pratik ve bilimin *doğruları* ile eylemlerimize rehberlik eden *görüşler* arasında bir fark bulunduğunu varsayar. Buna göre; apaçık olması dolayısıyla garanti altına alınmış doğrular, ebedî ve evrensel olarak geçerlidir; münferiden tefekkürden(*meditation*) doğar ve bilimsel gelenekten, pratik hayatın ihtiyaçlarından ve bütün linguistik detaylardan bağımsızdır.¹¹⁴ Bilimin tutarlı ve kategorik sistemini tesis eden önermelerin ifade edildiği dil, bu bakış açısından, gerçekliğe veya ilahî akla birebir tekabül

¹⁰⁹ Chaim Perelman, **The Idea of Justice and The Problem of Argument**, trans. John Petrie, The Humanities Press, New York, 1963, pp. 109-111.

¹¹⁰ **The Idea of Justice**, p. 88.

¹¹¹ René Descartes, **Yöntem Üzerine Konuşma**, çev. Afşar Timuçin, Bulut Yayınları, İstanbul, 2006, s. 38

¹¹² Descartes, a.g.e., s. 43 vd.

¹¹³ **The Idea of Justice**, p. 89.

¹¹⁴ a.g.e. p. 89.

eder ve dilde herhangi bir sapma, karmaşa ve hataya yol açar.¹¹⁵ Kartezyen teorinin bilim anlayışı, değişmez, sabit, apaçık doğrulardan müteşekkildir ve bilginin tarihi ardışık değişikliklerden değil olguların toplamından, yani ilavelerden oluşur.¹¹⁶

Elbette böyle bir perspektif Perelman'ın regresif felsefesine uygun değildir. Yeni retoriğin savunucusu bilimsel metotla elde edilen sonuçları vurgulamak yerine teorilerin kabul edilmesini sağlayan sürecin altını çizer.¹¹⁷ Descartes'ın “iki insanın aynı konu hakkında karşıt sonuçlara vardığı her durumda en az birisi kesinlikle yanılmıştır”¹¹⁸ sözünü takip ederek biricik hakikati arayan geleneğe karşı Perelman, birbiri ile çelişmesine rağmen doğru olabilecek çoğul hakikatler imkânını *rasyonel* ile *makul* arasında yaptığı ayrımla temellendirir.

Perelman'a göre her iki kavram da “akıl” kökünden doğmuştur ancak rasyonellik, formel mantık kurallarına uygunluk, bir sistemin iç tutarlılığı ile ilgili iken makul, bir görüşün, inancın veya eylemin genel kabul edilebilirliği ile, hakkında sağlanabilecek uzlaşma ile ilgilidir. Rasyonel bir karar makul olmayabileceği gibi bu durumun tersi de mümkündür. Aradaki farkı doğuran ise akıl ideasının iki farklı şekilde anlaşılmasıdır. Rasyonelin temelinde yatan akıl matematik bir akıl, zorunlu bağlantılar sağlayan ve ilahî aklın bir yansıması olan akıldır ve ne tecrübe ile ne de diyalogla bir ilgisi vardır. Oysa makul bir eylem veya kararın dayanağı, sosyal ve tarihsel koşullarla doğrudan ilgisi bulunan ortak akıldır. Rasyonelin dayandığı akıldan farklı olarak, kendisini diğer insanların akıl ve bilgilerinden muaf tutmaz; bütün insanlığın bilgisine dahil ve herkes tarafından kabul edilebilir prensipleri ortaya koymaya çalışır. Bu anlamda makul olmayan eylem veya düşünce de genelleştirilemeyen, evrenselleştirilemeyendir. Perelman, makul olma kriteri olarak koyduğu genelleştirilebilir olma durumunun, Kant'ın etik bir eylemin evrensel kriteri olarak ortaya koyduğu kategorik emperatifini çağrıştırdığını düşünür. Ancak, “Yalnızca, aynı zamanda evrensel bir yasa haline gelmesini isteyebileceğin maksime göre eyle.” biçiminde dile getirdiği kategorik emperatifi ortaya koyarken Kant, maksimin sadece bireyin iradesi için geçerli olduğundan subjektif, yasanın ise objektif olduğunu vurgular. Kant'a göre *a priori* tesis edilmiş olan saf, pratik kural ancak şekli olabilir;

---

¹¹⁵ a.g.e., p. 91.

¹¹⁶ a.g.e., p. 94.

¹¹⁷ Gross, Dearin, a.g.e, p. 19.

¹¹⁸ Descartes, **Rules for the Direction of the Mind**, GBWW, vol. 31, p.2'den aktaran Chaim Perelman, L. Olbrechts-Tyteca, **The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation**, trans. John Wilkinson, Purcell Weaver, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1969, p. 2

kuralın yalnızca şekli evrensel yasa için uygun olmasını sağlar. Perelman bireysel olanı evrenselin karşısına koyan bu ikiliğe karşı çıkar. Ona göre, her ne olursa olsun, bir eylemin prensibini formüle ederken keyfî birçok unsuru bertaraf ederiz. Davranışımız, düzenlenmiş olmakla artık tamamen şahsî heveslerimize bağlı olmaktan çıkar ve anılan düzenleme, eğer toplum üyelerinin bunu kabul etme eğilimi varsa, toplumsal bir eylem prensibine dönüşebilir. Perelman, kurallar ve irade arasındaki ilişki hakkındaki tecrübemizin nadiren tamamen sübjektif bir kuralın varlığını gösterdiğini veya asla tamamıyla onjektif ve evrensel olan bir kuraldan zorlukla bahsedebileceğimizi söyler. Onun için, bütün insanlar için makul prensiplere tedrici olarak varmamızı sağlayan şey, ahlakî ilkelerimizin ilerleyen bir biçimde detaylandırılmasıdır. Dolayısıyla, felsefenin veya bilimin ilkelerinin objektif olmasını sağlayan harici bir nesne ya da belirli bir otoritenin buyrukları değil, bütün makul insanların iradesi için geçerli olabilecek durumda olmasıdır. Felsefe, tamamıyla şeklî bir eylem kuralı formüle etmeye değil bütün makul insanlar için geçerli olabilecek bir eylem prensibi ortaya koymaya çalışmalıdır.¹¹⁹

Peki, rasyonel olan her zaman pratiğe dökülmeye elverişli değilse ve makul olan da zamandan zamana değişebilirse hangisi bir diğerine yeğ tutulmalıdır? Perelman'a göre; biri diğerinden üstün değildir; düşüncenin ve bilginin gelişimi, bu makul-rasyonel diyalektiğine, mantıkî tutarlılıkla çıkarımların makul olmayan yapısının çatışmasına dayanmaktadır.¹²⁰

Dolayısıyla Perelman, bilimin daha önce kabul edilmiş görüşler temelinde geliştiğini ve bu görüşlerin, bir çelişki ortaya çıktığında yahut bilginin yeni unsurlarının teoriye dahil edilmesi gerektiğinde başka görüşlerle değiştirileceğini savunur. Böyle bir bilim metodu anlayışında bilim, yapısı apaçık doğrular temeli üzerine inşa edilmez; bilimsel fikirlerin tarihi, büyük ölçüde önceden kabul edilmiş görüşlerin, neden ve nasıl en muhtemel ve en uygun görüş olmaktan çıktığının izah edilmesinden oluşur.¹²¹

Bir önceki bölümde de belirtildiği üzere; Perelman, retoriğin işlevinin fikirlerin takdim edilmesi ve onların şekle sokulmasına indirgenmesine veya yalnızca şeklî bir kompozisyon ve süsleme tekniği olarak algılanmasına karşı çıkmıştır. Bilgi teorisine dili dahil eden Perelman'a göre, sözü bilginin önünde bir engel olarak gören mutlakçılıklar

---

¹¹⁹ Chaim Perelman, **The New Rhetoric and The Humanities**, pp. 117 – 118; Chaim Perelman, **Justice, Law and Argument: Essays on Moral and Legal Reasoning**, trans. John Petrie et al., D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1980, pp. 69-70.

¹²⁰ **The New Rhetoric and Humanities**, p. 120.

¹²¹ **The Idea of Justice**, p. 94.

düşüncenin retorik yönünü ihmal etmişlerdir. Oysa belirli bir linguistik formun seçilmesi ne tamamen keyfidir ne de gerçekliği birebir kopya etmektir. İnsanlar, dünya görüşlerinin etkisi ile bir tecrübeyi bir diğerine yahut bir analojiyi diğerine tercih ederler. Form içerikten ayrılamaz ve dil, gerçeğin olduğu gibi algılanması için kurtulunması ya da saydam kılınması gereken bir peçe değildir; bir dünya görüşü ile, kişinin aldığı pozisyon ile ayrılmaz bir biçimde bağlıdır.¹²²

Dilin - ve vasıtası ile yaptığımız seçimlerin – bilginin gelişimindeki rolünün yok sayılmasına böylelikle karşı çıkan filozof gerçek bilgiye, tamamen keyfi veya gerçekliğin karbon kopyası olmayan, ikisinin ortasında bir yerde duran dil ile ulaşılabilirliğini savunur.¹²³ İnsan yapısı olan ancak tek bir kişinin irrasyonel kararı ile üretilmeyen dil, bir toplumun içinde gelişen ve o toplum üyelerinin bir değişime gerek gördüklerinde verdikleri anlam ile değişen bir yapıdır.¹²⁴ Bir teorinin mütemmim cüzü olan dil tercihi, aynı zamanda herhangi bir gerçeklik tanımının da mantıkî bakımdan zorunlu bir unsurudur.¹²⁵

Özetle; klasik epistemolojilerin teori ile pratik arasında - dolayısıyla bilgi ile görüş arasında - yaptığı katı ayırım ile sosyal ve tarihsel koşulları dikkate almamaları Perelman'ın eleştirisinin temel iki dayanağıdır. Mesele bilimsel aktiviteyi pratiğe dönüştürmek olduğunda düşünür, bunun araştırmamızı önceleyen değişmez bir metotlar toplamı ile sağlanamayacağını, metotların özel problemimizin çözümüne uyarlanması gerektiğini ve yeni problemlerin bizi yeni düşünce formlarına ve yeni tekniklere zorlayabileceğini savunur. Ancak bu, irrasyonelliğin savunulması olarak anlaşılmamalıdır. Şöyle ki; kararlarımızın dayanağı, Descartes'ın ileri sürdüğü gibi, en muhtemel addettiğimiz görüşlerden ziyade o kararları vermemize yol açan gerekçelerdir. Zira görüşlerimiz, apaçıklık ya da analitik bir mantığa değil, bir argümantasyon teorisine bağlı bir soruşturmaya dayalı muhakeme araçları ile oluşur. Ancak bu durum rasyonel bir argümantasyon imkânını ortadan kaldırmaz. Argümanın rasyonelliği, Kant'ın kategorik emperatifinde olduğu gibi, bütün makul zihinlerden oluşan bir topluluk için geçerli olmasına bağlıdır.¹²⁶

Sonuç olarak; her kural, aksiyom ve prensip pratik hayata adapte edilebilmesi için

---

¹²² **The New Rhetoric and The Humanities**, p. 45.

¹²³ **The Idea of Justice**, p. 91.

¹²⁴ Gross, Dearin, a.g.e., p. 19.

¹²⁵ **The Idea of Justice**, p. 123.

¹²⁶ a.g.e., pp. 96 – 97; 116-117

yorumlanmaya ve değerlendirilmeye muhtaçtır ve genel bir kuralın farklı kişilerce farklı yorumlanması daima mümkündür.¹²⁷ Moral bilgi de denebilecek bu bilgiye bilimsel, kesin, evrensel yöntemlerle ulaşılamıyor olması bunların ancak irrasyonel güç ve güdülerle elde edilebileceği anlamına gelmemektedir.¹²⁸ “Bilginin hiçbir nihaî mutlak temelini bulunmadığını göstermek, nisbî ve mutlak ve nihaî temelden daha alt düzeyde hiçbir temelini bulunmadığını göstermek demek değildir.”¹²⁹ Dolayısıyla Perelman için bilimsel bilgi, bilim insanları topluluğunun mutabakatından başka bir şey değildir; bilgi, sınanmış, itiraz ve eleştiriler karşısında ayakta kalmış görüşlerden oluşur.¹³⁰ Pratik hayatta verdiğimiz kararlarda görüşlerimizin etkisi olduğu gibi bilimdeki doğruları bulmada da görüşlerimizin ve bir argümantasyon süreci sonrasında varılan mutabakatın büyük ölçüde etkisi olduğu söylenebilir.

Bir sonraki bölümde, bütün makul insanlardan oluşan bir kitlenin mutabakatının omurgasını teşkil ettiği argümantasyon teorisi incelenecektir.

B. ARGÜMANTASYON TEORİSİ

Perelman, daha önce de zikredildiği üzere, dilin olgulara birebir tekabül eden bir şey olmadığını ve olması da gerekmediğini, bilakis belirli bir zamanda, belirli bir tarihte mevcut bir topluluğun mutabakatından doğan bir yapı olduğunu düşünür. Filozof, Descartes'ın aynı konu üzerinde karşıt iki tezi savunan kişilerden en az birisinin zorunlu olarak yanlış olması gerektiği görüşünü reddeder.¹³¹ Ona göre “her beyan, doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeden önce anlamlı olmalıdır. Linguistik ifadeler, tanımları gereği, belirttikleri şeyle örtüşmeyen sembollerden oluşur.”¹³² Dolayısıyla bir sözün anlamını konteksti, yani hatip ile muhatabın paylaştığı evren belirler. Perelman'ın argümantasyon teorisi de bu evrenin önemli kısmı olan dinleyici göz önünde bulunularak

¹²⁷ Mieczyslaw Maneli, **Perelman's New Rhetoric as Philosophy and Methodology For The Next Century**, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1994, p. 87

¹²⁸ Michael Calvin McGee, John L. Lyne, “*What are Nice Folks Like You Doing in a Place Like This?*”, **The Rhetoric of the Human Sciences: Language and Argument in Scholarship and Public Affairs**, ed. John S. Nelson, Allan Megill, Donald N. McCloskey, The University of Wisconsin Press, Madison, 1987, p. 383.

¹²⁹ Richard Harvey Brown, “*Sembolik Realizm ve İnsan Bilimlerinin Düalizmi: Pozitivizm ve Romantisizm Arasındaki Tartışmanın Yeniden Formülasyonu*”, **Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler**, s.268.

¹³⁰ Gross, Dearin, a.g.e., p. 21.

¹³¹ **The New Rhetoric**, p. 2.

¹³² Chaim Perelman, “*On Self-Evidence in Metaphysics*”, **International Philosophical Quarterly**, Vol. 4, Issue 1, February 1964, p. 13'den aktaran Gross, Dearin, p. 18.

ortaya konulan söylem tekniklerinin analizidir. Ancak teorinin ayrıntılarına girmeden önce diyalektik ve retorik ilişkisine, yeni retorik ile eskisi arasında belirlenen farklar ve her iki retorik'in ortak yönlerine temas etmek, Perelman'ın antik disipline katkılarının daha iyi anlaşılması bakımından faydalı olacaktır.

Perelman'ın Olbrechts-Tyteca ile birlikte yürüttüğü çalışma Aristoteles'in Topikler'inde işlenen ve Retorik'te de faydalanılan diyalektik kanıtlarla ilgilidir. Dolayısıyla, ortaya konulan argümantasyon teorisinin, Aristoteles tarafından genel kabul görmüş kanaatlerden hareketle akıl yürütme olarak tanımlanmış bulunan diyalektik olarak adlandırılması mümkündür. Ancak diyalektik kelimesi yüzyıllarca mantığa işaretle kullanılmışsa da Hegel'den beri epey farklı bir biçimde anlaşılır olmuş ve çağdaş felsefede de bu hali ile kabul görmüştür. Oysa retorik, adı bile anılmayan antik bir disiplin haline gelmiştir. Yine diyalektik akıl yürütme antik çağlardan beri analitik akıl yürütmeye paralel görülmüş, aralarındaki tek fark, diyalektik akıl yürütmenin zorunlu değil muhtelemel önermelerden hareket etmesi olarak anlaşılmıştır. Bu durumda da söz konusu kanaatlerin konusunun herhangi bir şahsiyetle ilgisi olmadığı ve insanların onayına bağlı olmadığı düşünülebilir. Oysa antik retorik teorilerinde söylemin yöneldiği zihinlerin onayı esastır. Bu nedenle de retorik teriminin kullanılması argümantasyonu şekillendiren dinleyiciyi vurgulamaktadır. *Yeni Retorik*'te ortaya konulan sistemde, Topikler'de tanımlanmış bulunan, üzerine görüş bildirilebilecek şeyleri içeren önermeler hakkında, muhatapların onayının ne şekilde sağlanabileceğine ilişkin bir çerçeve sunulmuştur.¹³³

Her ne kadar antik terminolojiye başvurulmuş olsa da Perelman ve Olbrechts-Tyteca'nın argümantasyon teorisi birkaç bakımdan klasik retorik teorilerinden ayrılır. İlk olarak, antik retorik'in konusu kamuya hitap eden inandırıcı konuşma sanatı iken yazarlar kendilerini bununla sınırlamak için bir neden görmediklerini dile getirirler. Aristoteles, her ne kadar kendisinden öncekiler gibi retorik'i küçümsememiş, onun faydalı bir sanat olduğunu vurgulamışsa da hatibin, muhataplarının bir çırpıda anlayamayacağı şeyleri, anlayacakları biçimde sunması gerektiğini söylemiştir. Oysa Perelman ve Olbrechts-Tyteca için hitabetin muhatapları şehir meydanında toplanmış bir kalabalık olmak zorunda değildir; cahil bir topluluğu da uzmanlardan oluşan bir kitleyi de hedef alabilir. Dolayısıyla

---

¹³³ **The New Rhetoric**, p.5.

argümantasyonun önceden bir hazırlık olmaksızın hızlıca sonuca ulaşmaktan daha fazlasını amaçlaması gerekir. Hatip gerçekte kendisini dinleyiciye uyarlamak zorundadır.¹³⁴

Argümantasyonun amacı, daha önce bahsedildiği üzere, hedeflediği kitlenin onayını sağlamaktır. “Böyle bir onay ise hiç yoktan var olmaz; hatip ile muhatap arasında bir zihinler buluşmasını varsayar. Etkisi olması için bir konuşma duyulmalı, bir yazı okunmalıdır. Nedenler sunan ve bunları kabul edenin aynı kişi olduğu kişisel değerlendirmede bile zihinlerin buluşması kaçınılmazdır.”¹³⁵

Yine antik teoriler sözlü konuşma ile ilgilenmişlerdir ancak argümantasyon sadece şifahen dile getirilenle ilgili değildir; sözlü veya yazılı olabilir. Bu doğrultuda; Aristoteles'in hitabet türleri arasında yaptığı üçlü ayrımı büyük ölçüde suni bulan Perelman, söylemden bahsedildiğinde argümantasyonun, hatip dendiğinde bir argümanı sözlü veya yazılı biçimde sunan kişinin, dinleyici dendiğinde de argümantasyonun hedef aldığı insanların kastedildiğini vurgulamıştır.¹³⁶

Yeni Retorik'te, bir yemek masası etrafında toplanmış bir ailenin tartışması da uzmanlar arası bir münazara da dahil, her seviyede karşımıza çıkabilecek argümantasyonla ilgili aynı teknikler gösterilmiştir. Söz gelimi, bir avukatın bir hukuk davasında kullanacağı üslup ve argüman türleri ile bir ceza davasında kullanacakları farklılık arz edecektir. Bu yüzden, çalışma yalnızca zihinlerin onayını sağlamaya yönelik söylem araçları ile ilgilenir; insanları etkilemenin en etkili yollarını ortaya koymak gibi bir iddiası yoktur.¹³⁷

Perelman için argümantasyonun mantık ve matematiğin akıl yürütme biçimi olan ispattan farkı, zorunlu, insan unsurundan bağımsız, ardışık bağlantılar değil, bilgi ve tecrübe ışığında değerlendirme yapan insanları ikna etme amacı güden makul bir ağ teşkil etmesidir. Bir söylemin makul olmasının kriteri ise, sunulan argümanlara hedeflenen kitlenin onayının sağlanmasıdır.

Argümantasyonun etrafında biçimlendiği dinleyici kitlesi, kimi zaman mahkemede savunma yapan bir avukatın juriyi veya yargıçları ikna etmeye çalışmasındaki gibi belirli bir topluluk, kimi zaman da bir metne veya konuşmaya ulaşabilecek herkestir. Dinleyici kitlesinin açıkça hedef alınması zorunlu değildir; kitle, hatibin argümanları ile etkilemek

---

¹³⁴ a.g.e., pp. 6-7.

¹³⁵ Chaim Perelman, **The Realm of Rhetoric**, trans. William Kluback, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1982, p. 10.

¹³⁶ **The New Rhetoric**, pp. 6-7; **The New Rhetoric and The Humanities**, p. 7; **The Realm of Rhetoric**, p. 20.

¹³⁷ **The New Rhetoric**, pp. 7-8; **The Realm of Rhetoric**, p. 13.

istediği kişilerin toplamından oluşur ki bu da bazen bütün bir insanlık bazen de uzman ve makul bütün insanlar olabilir.¹³⁸

Özetle; bir argümantasyon daima -gerçek veya muhayyel- bir dinleyici kitlesini hedef alır ve ona uyarlanmalıdır. Perelman'ın “evrensel dinleyici kitlesi”(universal audience) olarak adlandırdığı kurgusal *bütün makul insanlar topluluğu*, belirli dinleyici kitlelerinin(particular audience) sonsuz çeşitliliğinden müteşekkil olup bu iki kitleye yönelik söylemler de farklılık arz etmektedir.

1. Belirli Dinleyici Kitlesi – Evrensel Dinleyici Kitlesi:

Perelman için bir argümantasyonun hitap ettiği kitlenin belirli veya evrensel olması argümantasyonun amaç ve alanını belirler. Şöyle ki; belirli dinleyici kitlesine hitap etmek söz konusu olduğunda hatibin amacı *ikna etmek(persuade)* iken evrensel dinleyici kitlesi hedeflendiğinde *inandırmak(convince)* amaçlanır. Perelman, iki eylem arasındaki farka ilişkin kendisinden önce yapılan tanımları reddeder ve farkı, söylemin hitap ettiği kitlenin belirli veya evrensel olup olmamasının belirlediğini öne sürer.¹³⁹

Perelman'a göre sonuçlarla ilgilenen birisi için ikna etmek, inandırmadan üstündür zira eyleme yönelik ilerlemede inandırma sadece ilk aşamadır. Diğer yandan bir argümanın rasyonel olarak onaylanması ile ilgilenen birisi için inandırmak ikna etmekten daha önemlidir. Esasında bu durum, zamandan bağımsız, kimi kitlelere yönelik argümantasyonun doğrudan eyleme geçirememesi ve belirli bir kitleye yönelik argümantasyonun diğer kitlelerin onayını almada yetersiz kalma nedenini açıklamaktadır.¹⁴⁰

Belirli bir kitleyi eyleme sevk etmeye çalışan ikna edici söylem, değerler alanında dönüşümü sağlamak veya destek elde etmek amacıyla iken evrensel dinleyici kitlesine yönelik inandırıcı söylem akılla ilgilidir; her rasyonel varlık için geçerlilik iddiasında olup olgu, gerçeklik ve varsayım alanında bir dönüşümü yahut desteği amaçlar. Dolayısıyla belirli dinleyici kitlesini hedef alan ikna edici argümantasyonun gücü *etkili* olmasından

¹³⁸ **The New Rhetoric**, p.19; **The Realm of Rhetoric**, pp. 13-14.

¹³⁹ Pascal tarafından ikna etmek vücut, duygu ve muhayyile ile ilgili iken inandırma akılla ilgili olarak görülmüştür. Yine Kant tarafından da ayırım sübjektif ile objektif karşıtlığına dayandırılmış, inandırmanın objektif temelli bir yargı olup her rasyonel varlık için geçerli olduğu ileri sürülmüştür. İkna ise öznenin karakterine dayalı bir yargıdır. (**The New Rhetoric**, p. 27.)

¹⁴⁰ **The New Rhetoric**, pp. 27-29.

ileri gelirken, evrensel kitleyi hedefleyen inandırıcı argümantasyonun güçlü sayılması için geçerli olması gerekmektedir. İkna ile inandırma arasında keskin bir ayrım yapmaktan özellikle kaçınan Perelman için belirli ve evrensel kitleler de kendi aralarında ilişki içindedir. Hatip genellikle farklı karakter, bağlılık ve işlevde kişileri kapsayan kompozit bir kitleyi ikna etmelidir. Kitlenin farklı unsurlarının kabulünü elde etmek için argümanların çoğulluğunu kullanmalıdır. Başarılı bir hatip, dinleyicinin bu kompozit doğasını dikkate alabilendir. Muhataplar, eş zamanlı olarak farklı gruplara ait olduklarında hatip hangi argümanların onlara daha inandırıcı geleceğini kestirmekte zorlanabilir. Böyle bir durumda dinleyiciyi farklı kitleler serisine dahil etmelidir. Argümantasyonda fiilen belirli bir grup hedef alındığında, hatip söylediklerini dinleyicinin görüşlerine uyarlarken onlara yabancı veya tamamen karşısında oldukları argümanları temel alma riski altındadır. Bu risk farklı gruplara mensup, farklı değerlere sahip insanlardan oluşan kompozit bir kitle ikna edilmeye çalışıldığında daha açık bir biçimde görünür. Meselâ, karar veren tek bir yapı olarak görünen bir parlamentoya konuşma yapan hazırlıksız bir hatibi, argümanlarının birbiri ile uyuşmadığını göstererek veya yanlış kişilere yöneltilmiş olduğunu ileri sürerek alt etmek kolaydır. Bu durum, çok az konu üzerinde uzlaşabilen belirli bir grubun hakkında uzlaştığı konuların ve yalnızca belirli bir kitle tarafından kabul görmüş, değerlerle bağlantılı kanaatlerin görece zayıflığını izah eder. Dolayısıyla bir argümantasyon, evrensel dinleyici kitlesinin onayını aldığı ölçüde makul sayılacaktır. Evrensel kitleye yönelik argümantasyon, dinleyiciyi gösterilen nedenlerin zorunlu ve apaçık olduğuna, zaman ve mekandan bağımsız soyut bir geçerliliğe sahip olduğuna inandırmalıdır. Argümantasyonun objektifliğinin ölçütü olarak konulmuş bu evrensel kitle somut, fiilen mevcut bir topluluk değil, hatibin kişisel inşasıdır; her hatip, kendi evrensel kitle kavrayışına sahiptir. Bu kavrayış, belirli bir anda, genel olarak kabul gördüğü düşünülen şeyler hakkındaki algıya dayandığı için de daima tarihi, kültürel ve sosyal faktörlerle ilişki içindedir.¹⁴¹

Perelman ve Olbrechts-Tyteca tarafından ortaya konulan argümantasyon teorisinin en özgün kısmı olan evrensel kitle kavramı, aynı zamanda teorinin en çok tartışılan yönü olmuştur. Alexy, evrensel dinleyici kitlesi kavramının birkaç probleme yol açtığını olduğunu söyler. Problemlerden ilki, herkesin mutabakatının asla sağlanamayacak

¹⁴¹ **The New Rhetoric**, pp.19 - 33; pp. 463-464; **The Realm of Rhetoric**, p.31; Gross, Dearin, a.g.e., p. 31; Eveline T. Feteris, **Hukukî Argümantasyonun Temelleri**, çev. Ertuğrul Uzun, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010, ss. 83-84.

olmasıdır. Evrensel dinleyici kitlesine müracaat eden kimse, genelde, başlangıçta bile bu kitleye dahil olan herkesin argümanlarını idrak edeceği varsayımıyla hareket etmez. Argümanlarını sunan kişi, herkesin kendisiyle hemfikir olacağını ancak umut edebilir. Argümantasyonun başlangıcında varsayılan, kitlenin argümanları idrak edip anlaması halinde sunulan tezlere de katılacak olmasıdır. Alexy'ye göre; hatibin kişisel inşası olarak evrensel kitlenin belirli bireylerin fikirlerine ve farklı kültürlere bağlı olması da başka problemlere sebebiyet verir. Bireysel ve sosyal ihtimallere bağlı bu kitle, ancak kendisini belirli değil evrensel addeden kişi için öyledir. Başka bir deyişle, evrensel dinleyici kitlesi, sadece onu norm olarak kabul eden kişi için normdur. Alexy, Perelman için evrensel dinleyici kitlesi ifadesinin en az iki görünümü olduğunu söyler. Birbirleri ile tutarlı olan bu iki görünüm; bireylerin veya toplumun kendilerinin temsilcisi olarak gördüğü tasarlanmış bir kitle ve tartışmaya dahil olacak bütün insanların toplamı olarak belirlenmiş bir kitledir. Bu hali ile, evrensel kitleye müracaat eden birisi tartışmaya taraf olanların toplamına müracaat etmektedir ve bu kitleye dair kavrayışı, sözü geçen kitle hakkındaki önceden edindiği fikirler tarafından biçimlenmektedir. Alexy bunun bir monolog için uygun olduğunu ancak bir diyalogda, argümanların değiş tokuş edilmesi söz konusu olduğundan, önceden edinilmiş fikirlerin ağırlığını yitirdiğini düşünür. Ona göre; karşılıklı argümanlar sunulurken bu önceden edinilmiş fikirler söylemin konusu haline gelir. Bu durumda ise ikinci unsur argümantasyon için belirleyici olacaktır. Özetle; Alexy için temel sorun, böyle geniş bir biçimde formüle edilmiş bir kavramın, argümanların değerlendirilmesi için bir standart işlevini ne derece görebileceğidir.¹⁴²

John Ray ise evrensel dinleyici kitlesi kavramının, Rousseau'nun politik teorisi için bir temel olarak sunduğu genel irade ve Kant'ın etik teorisi için temel teşkil eden kategorik emperatif ile benzer olduğunu düşünür. Üç filozof da aşkın bir temel bulma gayreti içindedir ve üçünün de teorilerine temel aldığı kavramlar bir standart oluşturmak için fazla şekli ve soyuttur. Yazara göre, Perelman'ın önerdiği şekilde evrensel dinleyici kitlesinin mutabakatını amaçlayan bir hatibin evrensel kitle tahayyülünün doğru olup olmadığını bilme imkânı yoktur. Ray ayrıca tarihi ve sosyal koşullardan bağımsız bir gerçeklik olduğuna muhatabı ikna etmesi gereken kavramın, sözü geçen koşullara bağlı olmasının bir çelişki olduğunu düşünür. Lisa Ede daha da ileri gider ve Perelman ile Olbrechts-Tyteca'nın herhangi bir makul argümantasyon teorisinin apaçık olma fikrinden sakınması

¹⁴² Robert Alexy, **A Theory of Legal Argumentation**, trans. Ruth Adler, Neil MacCormick, Oxford University Press, Oxford, 1989, pp. 161-164.

gerektiğine inanırken bir taraftan da evrensel kitleye yönelik söylemin muhataplarını öne sürülen nedenlerin zorunlu ve apaçık olduğuna inandırması gerektiğini söyleyerek kendi kazdıkları kuyuya düştüklerini ileri sürer.¹⁴³

Perelman da evrensel kitle kavramının büyük yanlış anlamalara sebebiyet verdiğini ifade ederek eleştirilerde haklılık payı olduğunu teslim etmiştir. Yine de kavramı kullanmayı sürdürür zira retorik eleştirinin bir aracı olarak büyük bir potansiyele sahiptir ve teorik bakımdan tutarlı bir dinleyici kitlesi konseptinin bir parçasıdır. Evrensel kitleye yönelik argümantasyonun, ileri sürülen nedenlerin zorunlu apaçık, zamandan bağımsız bir mutlak geçerliliğe sahip olduğuna muhatapları inandırması gerektiği doğrudur. Ancak bunun nedeni böyle bir geçerliliğin mevcut olması değil, reel bir durumla ilgili tartışan konuşmacıların böyle bir geçerliliği farz etmesi gerekliliğidir.¹⁴⁴

Argümantasyonun doğası, Perelman'a göre, belirli dinleyici kitlesini hedef alırken de evrensel kitleyi hedef alırken de değişmez. Daha önce ifade edildiği üzere hatip, söylemin amacına ulaşabilmesi için dinleyici ile uyum sağlamalıdır. Bu uyumun yolu da hatibin, hedeflediği kişilerce kabul görmüş tezlerden hareket etmesidir. Argümantasyonun amacı, ispatta olduğu gibi öncüllerden çıkan sonucun doğruluğunu kanıtlamak değil, öncüllere onayı(*adherence*) sonuca onaya dönüştürmektir. Bu dönüşüm için önkoşul, öncüllerle ilgili bir mutabakatın yani öncülün yeterince onaylanmasının sağlanmış olmasıdır. Hatip, kitlenin türüne göre değerler ya da gerçeklik gibi başka başka alanlarda dönüşümü hedeflemekle, farklı başlangıç noktalarından hareket ederek dinleyicinin öncülleri onaylamasını sağlamalıdır. Daha sonra, belirlenecek argümantasyon teknikleri ile dinleyicinin öncüle katılımı, sonuca katılıma dönüştürebilecektir.¹⁴⁵

Bir sonraki bölümde sözü geçen başlangıç noktaları ve sonrasında da ilgili argümantasyon teknikleri izah edilmeye çalışılacaktır.

---

¹⁴³ John W. Ray, “Perelman's Universal Audience”, *The Quarterly Journal Speech*, Vol. 64, 1978, pp. 366-373; Ede, Lisa (1989) “Rhetoric versus Philosophy: The Role of the Universal Audience in Chaim Perelman's *The New Rhetoric*”, *The New Rhetoric of Chaim Perelman: Statement & Response*, ed. Ray D. Dearin, University Press of America, New York, 1989, pp.141-51'den aktaran Gross, Dearin, a.g.e., p. 32.

¹⁴⁴ Gross, Dearin, a.g.e., pp. 32-37.

¹⁴⁵ *The New Rhetoric*, p. 65; *The Realm of Rhetoric*, p. 21.

2. Başlangıç Noktaları:

Perelman, argümantasyonun öncülleri olarak adlandırdığı başlangıç noktalarını gerçeklikle ilgili ve tercih edilebilirle ilgili başlangıç noktaları olarak ikiye ayırır. Evrensel kitle için geçerlilik iddiasında olacak bir argümantasyonun gerçeklikle ilgili başlangıç noktalarından hareket etmesi gerekirken belirli kitleye yönelik bir argümantasyon tercih edilebilir olana dair mutabakat tesis etmeye çalışır.¹⁴⁶ Gerçeklikle ilgili başlangıç noktaları; olgular, doğrular ve varsayımlar iken tercih edilebilirle ilgili başlangıç noktaları değerler, hiyerarşiler ve *locus*'lardan (çoğulu *loci*)* oluşur.¹⁴⁷

a. Olgu, Doğru ve Varsayım:

Perelman herhangi bir zaman veya yerde mevcut somut bir veriyi olgu addetmeyi mümkün ve çalışmanın amacı bakımından uygun bulmamaktadır. Bilakis argümantasyonda olgu, objektif gerçekliğe atıfta bulunan, temelde birçok düşünen varlık için ortak olan ve herkes için aynı olabilecek şeyi belirten, belirli bir veri ile ilgili belirli tipten bir mutabakatla karakterize edilir. Evrensel kitlenin tahayyül edildiği ve bu kitlenin tecessümünün tanındığı biçimde, belirli bir durumda bu kitlenin onayı ile şekillenen bir şey olgu olarak nitelendirilebilir ve bunların genelleştirilmesi veya gerekçelendirilmesi yolu ile onayın yoğunlaştırılmasına gerek yoktur. Argümantasyon bakımından ancak ve ancak tartışmasız, evrensel mutabakata konu bir şeyi olgu addedebiliriz. Olgular hakkında söylenen her şey doğrulara da uygulanabilir. Perelman geleneksel olgu – doğruluk/hakikat (*truth*) problemini vurgulamak istemez; ona göre aralarındaki fark, olgu terimi genellikle kesinliğe konu tekil şeyleri tanımlamak için kullanılırken “doğrular”ın daha ziyade olgular arasındaki ilişkilere göre daha karmaşık olan sistemlere uygulanmasıdır. Bunlar tecrübeyi aşan bilimsel teoriler veya felsefî yahut dinî kavramlar olabilir. Çoğu durumda, olgu ve doğrular ayrı ayrı mutabakata konu olurlarsa da aralarında kurulacak bağlantılar da bir onayın dönüştürülmesine hizmet edebilir. Gerçeklik ve doğrularımızın tutarlı olduğu varsayılırsa, bir bütün olarak ele alındığında bunlar arasında bir çatışma çıkmayacaktır.

¹⁴⁶ **The New Rhetoric**, pp.65- 66; **The Realm of Rhetoric**, p. 23.

* Latince olan kelime yer, bölge, ortak yer anlamına gelen Grekçe topos'un karşılığıdır.

¹⁴⁷ **The New Rhetoric**, p. 66.

Bunun mümkün olmadığı kimi durumlarda aralarında bir çatışma ortaya çıkarsa bu uyumsuzluk, bir takım argümantatif metotlarla ortadan kaldırılabilecektir.¹⁴⁸

Olgu ve doğruların yanında, onlar kadar kesin olmamasına rağmen, varsayımlar da bir argümantasyonda, makul bir inanca dayanak teşkil edecek başlangıç noktası işlevi görebilir. Varsayımlar, kanıtlanmasına gerek olmayan görüşlerdir. Bunları normalde gerçekleşenle ve makul bir şekilde güvenilecek şeylerle ilişkilendirmek yönünde bir alışkanlığımız olduğundan aksine bir kanıt ortaya konulmadığı sürece varsayım bir argümantasyonun temeli olabilir. Olguların gerekçelendirilmelerinin onların statüsünü zayıflatması riski varken varsayımlar için bu geçerli değildir; bunlara onay daima güçlendirilebilir veya gerekli olduğunda karşıtı kanıtlanarak bir varsayım çürütülebilir. Hukuk prosedürünün temel bir unsuru olan ispat yükü varsayımlara bir örnek teşkil etmektedir. Sıradan varsayımlar hem başlangıç noktası hem de bir akıl yürütmenin sonucu olabilirken hukukî karineler, adi karine de olsa kanunî karine de olsa, hukukî akıl yürütmeye temel olabilecek tezlerin kusursuz örneğini teşkil eder; zira, her davada kendilerinden faydalananacak kişinin sunduğu diğer kanıtlardan ayrı tutulur.¹⁴⁹

b. Değer, Hiyerarşi ve Locus:

Yeni Retorik'te evrensel kitleyi hedefleyen argümantasyonun başlangıç noktaları yanında yalnızca belirli grupların onayının talep edildiği bir argümantasyonun değerler, hiyerarşiler ve *locus*'lardan hareket etmesi gerektiği dile getirilmiştir.

(1) Değerler

Değerler hakkındaki bir mutabakat, her ne kadar herkes için bağlayıcı olduğu düşünülmese de, bir nesne, varlık veya fikrin bir eylem hakkında veya bir eyleme karşı belirli bir etkisi olması gerektiğinin ve bu etkinin argümantasyonda kullanılabileceğinin kabulü demektir. Belirli bir topluluğun bir şekilde davranmasını mümkün kılan mutabakatın konusu olarak değerlerin mevcudiyeti grupların çoğulluğu fikri ile ilişkilidir. Değerler her argümana bir aşamada dahil olur. Bilimsel akıl yürütmede, kavramların formüle edildiği ve sistemin kurallarının tesis edildiği başlangıç aşamasında ve akıl

¹⁴⁸ *The New Rhetoric*, p. 67 – 69; Alexy, a.g.e, p. 165; *The New Rhetoric and The Humanities*, p. 15.

¹⁴⁹ *The New Rhetoric*, p. 70– 74; *The Realm of Rhetoric*, pp. 24-26; *The New Rhetoric and The Humanities*, p. 15.

yürütme doğruluk değerini hedeflediği zaman da sonuç aşamasında değerlere yer verilir. Ancak akıl yürütmenin fiilî gelişimi değerlerden bağımsızdır. Hukuk, politika ve felsefe alanlarında ise, gelişimin her aşamasında argümanların temeli olarak değerler sürece dahil olur. Dinleyicinin bir tercihte bulunması için veya yapılan seçimlerin başkaları tarafından da kabul edilebilir hale gelmesi için yapılacak gerekçelendirmede daima değerlere başvurulur.¹⁵⁰

Perelman, *doğru, güzel, iyi* gibi evrensel ve mutlak addedilen değerlerin mevcut olduğundan bahisle değerlerin evrensel mutabakata konu olamayacakları fikrine karşı itirazlar olduğunu dile getirir. Ancak ona göre bu evrensellik, kavramların genelleştirilebilir olmalarından, yani haklarında bir mutabakat olması yönündeki genel arzudan kaynaklanmaktadır. Zira evrensel addedilen değerler somut bir duruma uygulanmaya çalışıldığı anda görünmez olur. Yine de, evrensel değerlerin argümantasyonda önemli bir rolü vardır. Zira, hatip bu değerlerle ilişkili olarak bazı spesifik değerleri takdim ederek söylemin ikna ediciliğini artıracaktır.¹⁵¹

Perelman, değerleri soyut ve somut olarak ikiye ayırmanın da kullanışlı olduğunu düşünür. Doğruluk, adalet gibi soyut değerler yanında bir argümantasyonda belirli bir entiteye bağlı Fransa, Kilise gibi somut değerler de başlangıç noktası işlevi görebilir. Perelman, her iki türden değer argümantasyonda birlikte kullanılabilir olsa da, hatta kimi zaman ne türden bir değer kullanıldığını ayırt etmek zor olsa da, soyut değerlerin daha ziyade değişim ihtiyacı doğduğunda, somut değerlerin ise istikrar gerekliliği vurgulanmak istediğinde kullanıldığının altını çizer.¹⁵²

(2) *Hiyerarşiler*

Perelman'a göre argümantasyon soyut ve somut değerler yanında, insanın hayvanlara veya tanrıların insana üstünlüğü gibi hiyerarşilere dayanır. Kuşkusuz hiyerarşilerin gerekçelendirilmesi değerlerin yardımı ile olur ancak kural olarak, hiyerarşiler için bir temel bulunması ancak savunulmaları gerektiğinde söz konusu olur. Değerlerde olduğu gibi, hiyerarşilerin de insanın hayvanlardan üstün tutan somut hiyerarşiler yanında adili yararlı olanın üstüne yerleştiren soyut hiyerarşiler de vardır. Yine

¹⁵⁰ *The New Rhetoric*, pp. 74-75.

¹⁵¹ *The New Rhetoric*, pp. 75- 76; *The New Rhetoric and The Humanities*, p. 15; *The Realm of Rhetoric*, p.27.

¹⁵² *The New Rhetoric*, pp. 77-79.

hakikatin arkadaşlığın nitelik bakımından üzerinde olduğuna işaret eden heterojen hiyerarşiler olduğu gibi hafif bir hastalığın ciddi bir hastalığa tercih edilmesi gibi nicelik farkını vurgulayan homojen hiyerarşiler de vardır. Değerler değer olmaktan çıkmadıkları sürece haklarındaki çatışmanın sona ermeyeceğini dile getiren Perelman, bu nedenle hitap edilen kitlenin kabul ettiği değerler kadar hangi değere ne derecede katıldıklarını öngörmenin de önemli olduğunu ileri sürer. Birçok farklı kontekstte, farklı problemlere ilişkin argümantasyonların ortak yanı, kimi değerlerin onaylandığı önkabulü ile argümantasyonun başlangıç noktası veya sonucu olarak hiyerarşik bir yapı sunulması ve bu suretle hangi değerlerin diğerine feda edileceği ima edilmesidir.¹⁵³

(3) *Loci*

Hatip, bazı değer ve hiyerarşiler tesis etmek veya bunlara onayı yoğunlaştırmak amacı ile, bu değer ve hiyerarşileri diğerleri ile pekiştirebileceği gibi genel bir doğası olan öncüllere, yani *loci*'ye de başvurabilir. Topikler'den beri kullanılagelen Grekçe *topos*'un Latince karşılığı olan kelime, klasik yazarlarca argümanların altında sınıflandırılabilen başlıklar olarak tanımlanmıştır. Perelman da *loci*'yi Aristoteles'in *topoi*'si anlamında kullandığının altını çizer ve ikna etme amacındaki birisi için kaçınılmaz bir cephanelik olduğunu söyler. Aristoteles diyalektik ve retorik kıyaslarda öncül işlevini yerine getirebilecek her türden *locus*'u işlemiştir ancak Perelman doğası itibarıyla genel *loci*'yi ele alır ki bu da Aristoteles'in tesadüfle(*accident*) ilgili olanlar başlığı altında işlediği *topoi*'ye tekabül etmektedir. Bu *loci* en genel öncülleri biçimlendirir; çoğunlukla sadece ima edilmesi ile yetinilir ve tercihlerimizin birçoğunu gerekçelendirmemizde rol oynar. Perelman argümantasyonun genel olarak anlaşılması için uzun bir *loci* listesi vermenin gerekli olduğu kanaatinde değildir. Onun yerine her tür dinleyicinin *loci*'yi dikkate aldığını vurgulayarak birkaç genel başlık altında bunları sayar. Perelman'a göre temelde iki tür *loci* vardır; bunlar nicelik ve nitelik *loci*'sidir. Bütünün parçaya tercih edilebilir olduğu, uzun süren şeyin geçici olandan daha iyi olduğu gibi, bir şeyin nicelik bakımından diğerinden daha iyi olduğunu öne süren *loci* yanında bir de reform yanlıları tarafından nicelik *loci*'sine meydan okunması için kullanılan nitelik *loci*'si vardır. Tek bir tanrı tarafından temin edilen hakikatin çoğunluğun hakikatlerinden üstün olması gibi biricik olanın sıradan, olağan

¹⁵³ *The New Rhetoric*, pp. 80-83; *The Realm of Rhetoric*, p.29; *The New Rhetoric and The Humanities*, p. 15.

şeyden üstün bir konuma yerleştirilmesinde bu *loci* kullanılır. Meselâ istikrar nicelik *loci*'si temelinde tercih edilebilirken istikrarsızlık nitelik *loci*'si ile bağdaşır. Yine ebedî, ezeli hakikatin geçici ve istikrarsız görüşlerden üstün olduğu nicelik *loci*'si temelinde ileri sürülebileceği gibi tek olması hasebiyle çoğul görüşlerden üstün olduğu da nitelik *loci*'sine dayanılarak ileri sürülebilir.¹⁵⁴

Perelman bütün *loci*'nin nitelik ve nicelik *loci*'sine indirgenebileceğini düşünmektedir ancak daha kullanışlı olması bakımından birkaç *loci* örneği daha verir. Bunlar; sıra(*order*), mevcudiyet(*existent*), esas/öz(*essence*) ve kişi ile ilgili *loci*'dir. Sıra *loci*'si önce gerçekleşenin sonra meydana gelenden üstün olduğu, kimi zaman da nedenin, ilkenin, amacın üstün olduğunu söyler. Mevcudiyet *loci*'si reel, fiilî olanın mümkün, olumsal veya imkânsız olana üstün olduğunu ileri sürer. Esasla ilgili *loci* bir değer, esasını somutlaştırdığı ölçüde kıymetli olduğunu öne sürer. Perelman burada özün cisme üstünlüğünü iddia eden metafizik yaklaşıma atıfta bulunmaz; aynı türden olan her şeyin niteliğini taşıyan tek bir şeyin, diğerlerinden daha kıymetli olduğu yönündeki eğilimi vurgular. Kişi ile ilgili *loci*, bir insanın itibarı, kıymeti ve bağımsızlığından kaynaklanır.¹⁵⁵

Perelman'a göre genel olarak söylemin amacı muhatapları halihazırda kabul ettikleri önermelerden hareketle hatip tarafından sunulan sonuçlara getirmektir. Bu sonuca ise argümanların irtibatlar biçiminde sunulması, yani söylemin çeşitli unsurları değişmeden bırakılarak ve oldukları gibi birleştirilerek ulaşılabileceği gibi dilin veya geleneğin birbirine bağlanmış olduğu unsurların ayrılması sureti ile de varılabilir. Bu doğrultuda, başlangıç noktaları formüle edildikten sonra muhatapları sonuca götürmeyi sağlayacak argümantasyon teknikleri belirlenmiştir.¹⁵⁶

3. Argümantasyon Teknikleri :

Perelman, argümanların bir irtibat ya da ayrışma formunda olmasına göre argümantasyon için iki temel şema belirlemiştir: birleşme ile argümantasyon ve ayrışma/dağılma(*dissociation*) ile argümantasyon. Birleşme ile argümantasyonda kitle tarafından daha önce ayrı entiteler olarak görülen şeylerin belirli bir argümantatif

¹⁵⁴ The New Rhetoric, pp. 83-93.

¹⁵⁵ a.g.e., pp. 93-95.

¹⁵⁶ a.g.e., p. 191; The New Rhetoric and The Humanities, pp. 18-19; The Realm of Rhetoric, p.49.

bağlantıya birlikte yerleştirilmesi söz konusu iken ayrışma ile argümantasyonda daha önce tek bir entite olarak görülen bir kavram bölünür.¹⁵⁷

a. Birleşme ile Argümantasyon:

Birleşme şemaları, mantık benzeri(*quasi-logical*) argümanlar, gerçeklik yapısı üzerine inşa edilen argümanlar ve gerçeklik yapısı kuran argümanlar olarak üç kısımda incelenebilir.

(1) Mantık Benzeri Argümanlar

Perelman, her ne kadar, formel mantığın insanî karar verme sürecinde yetersiz olduğunu görmüşse de mantık nosyonunun modern zihinler üzerinde güçlü bir tesiri olduğunu fark etmiştir. Felsefî bir tartışmada veya bir duruşma salonunda argümanların “mantıklı” olarak sunulması kişi lehine büyük katkı sağlamaktadır. Pratik karar almayla ilgisiz olmasına rağmen mantık kavramının modern zihinler üzerinde güçlü bir etkisi olduğunu düşünen Perelman ve Olbrechts-Tyteca, bu ikilemi mantık benzeri argümanları yani, mantık ve matematiğin akıl yürütmesine benzerliği ölçüsünde ikna edicilik iddiasında olan argümanları ortaya koyarak çözer. Her ne kadar güçlerini kurulu formel yapılara benzerliklerine borçlu olsalar da bu argümanlar ile formel bir akıl yürütme arasındaki benzerlik yanıltıcıdır. Zira, her şeyden önce formel bir akıl yürütme zincirindeki terimlerden farklı olarak argümantasyonun terimleri tek anlamlı değildir.¹⁵⁸

Bu türden argümanlar; hem çelişmezlik, özdeşlik, geçişlilik gibi mantıkî ilişkilere benzer şekilde hem de bütün ile parça, büyük ile küçük arasında kurulan bağ gibi matematik ilişkilere benzer biçimde kurulabilir.¹⁵⁹

Formel bir sistemde bir önerme ile zıttının aynı anda bulunması *çelişmezlik* ilkesine aykırılık teşkil eder ve bütün bir sistemi tutarsız kılarak boşa çıkarır. Bu durumda çelişkiyi ortadan kaldıracak biçimde sistem modifiye edilmelidir. Argümantasyonda ise semboller tek anlamlı olmadığı için durum farklıdır. Meselâ Heraklitos'un ünlü “aynı nehirde iki defa yıkanılmaz” sözüne karşı bir çelişki bulunduğu ve bu nedenle çıkarımın geçersiz olduğunu ileri sürmek yerine çelişkinin yalnızca görünüşte olduğu sonucuna varmamızı sağlayacak

¹⁵⁷ Feteris, a.g.e., s. 85.

¹⁵⁸ Gross, Dearin, a.g.e., pp. 43-44; **The Realm of Rhetoric**, p.53.

¹⁵⁹ Gross, Dearin, a.g.e., p. 45.

bir yorum ararız. Çelişkiyi bertaraf etmek için “aynı nehir” ifadesini tek bir nehir veya bir nehirden akan su olarak iki farklı biçimde yorumlayabiliriz; böylelikle önermenin yahut tersinin doğru olduğu sonucuna varırız. Sembollerin tek bir anlamının olduğu mantıkta çelişki olarak adlandırılan durum, ifadelerin tek anlamlı olmadığı argümantasyonda *uyuşmazlık* olarak ortaya çıkar. Bu uyuşmazlık, kimi zaman - milletlararası özel hukukta olduğu gibi – iki farklı kuraldan kaynaklanırken kimi zaman da bir kuralın, ifadesindeki yahut uygulanmasındaki koşul veya sonuçları ile uyuşmaması biçiminde ortaya çıkar. *Otofaji* olarak adlandırılan bu uyuşmazlık türüne, yasaklanan bir şeyi yaparak, meselâ girmenin yasak olduğu bir yerden uyarıda bulunarak, anılan yasağa uyulmasını temin etmeye çalışan bir kamu görevlisi örnek gösterilebilir. Formel çelişmeden farklı olarak uyuşmazlık evrensel olmadığından, ona sebep olabilecek bütün durumların önüne peşinen geçmek mümkün değildir. Argümantasyon sürecinde, belirli teknikler kullanılarak bir uyuşmazlık bulunduğu ileri sürülebileceği gibi görünürdeki bir uyuşmazlık da görünmez kılınabilir.¹⁶⁰

Benzer biçimde, söylemin konusu olan çeşitli unsurlar bir tutularak mantığın özdeşlik ilkesine benzer yapılar da bir argümanın inandırıcılığını kuvvetlendirmek için kullanılabilir. Bu tekniğin en tipik örneği, tanımlar(*definition*) kullanılarak ortaya konan tam özdeşliktir. Bir tanımda, tanımlanan ifade(*definiendum*) ile tanımlayan ifadenin(*definiens*) özdeşliği ileri sürülür. Aynı terimi çeşitli biçimlerde tanımlayabildiğimiz durumlarda, tanımların argümantatif yapısı daha açık görünür. Bu çoğul tanımlar esasında bütün bir tanımın ardışık parçaları olup aralarında bir tercihte bulunulması söz konusudur. Bir argüman bu tercih edilen tanımlarla desteklenip geçerli kılınabileceği gibi bu tanımdan ibaret de olabilir. Yine özdeşlik mantıkta bir totoloji, kaçınılmaz ama boş bir gerçeklik tasarlar ancak aynı sözün farklı anlamlara gelebildiği gündelik -ya da Perelman'ın ifadesi ile doğal- dilde özdeşlik ilişkisine dayalı mantık benzeri argümanlar analitik yahut totolojik görünmesine rağmen farklı anlamlar taşır. “A, B'nin çocuğudur” ifadesi mantıken A'nın B'nin oğlu veya kızı olduğu anlamına gelirken bir argümantasyonda aynı felsefî ekolün temsilcisi olmak anlamında kullanılabilir. Yine “iş iştir veya “savaş savaştır” gibi totolojik ifadeler mantıkta olduğu gibi tek anlamlılığı değil kavrama verilen önemi vurgular.¹⁶¹

¹⁶⁰ **The New Rhetoric**, pp. 195-210; **The Realm of Rhetoric**, pp. 54-60.

¹⁶¹ **The New Rhetoric**, pp. 210-220; Gross, Dearin, a.g.e., p. 47.

Perelman ayrıca “öğrenmenin yüce olduğu şeyi öğretmek de yücedir” gibi mütakabiliyet argümanlarını, terimlerin simetrik biçimde ele alınarak ortaya konulduğu geçişli argümanlar ile matematik ilişkilere benzer biçimde bütün-parça ilişkisi kuran, mukayese yapılan argümanlar gibi birçok tekniği, mantık benzeri argümanlar arasında ayrıntılı biçimde ele almıştır.¹⁶²

(2) Gerçeklik Yapısı Üzerine İnşa Edilen Argümanlar

Perelman'ın argümantasyon teorisinin birleşme şemalarından ikincisi, gerçeklik yapısı üzerine inşa edilen argümanlardan oluşur. Mantık benzeri argümanlar mantığın veya matematiğin yapılarını taklit ederken gerçeklik yapısı üzerine inşa edilmiş argümanlar muhatabın gerçeklik algısına dayalıdır. Hatip, “kabul görmüş yargılar ile teşvik ettiği yargılar arasında bir birlik kurmak için gerçeklik yapısından faydalanır.”¹⁶³

Perelman'ın insan tecrübesinden bağımsız salt objektif bir gerçekliği reddettiğinden daha önce bahsedilmişti. Bu argüman türünde sözü geçen gerçeklik de benzer biçimde insan unsurundan bağımsız bir gerçeklik olarak alınmamalıdır; en iyi biçimde sınanmış görüşlerden oluşan bir gerçeklik görüşüdür. Argümanın inandırıcılığı, muhatapların zihninde halihazırda mevcut bir gerçeklik nosyonundan kaçınılmaz olarak çıkarılabilecekmiş gibi görünmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁶⁴

Yeni Retorik'te bu türden argümanlar, ardışık bağlantı kuranlar ve eş-varoluş ilişkisi kuranlar olarak iki temel kategoriye ayrılmıştır.

Ardışık bağlantı kuran argümanlarda nedensellik bağının kuşkusuz önemli bir rolü vardır. Bu argümanlarda ya ardışık iki olayın nedensellik bağı ile birbirine bağlanması ya verili bir olayı belirleyen bir neden olduğunun ortaya çıkarılması yahut da yine verili bir olaydan bir sonucun doğması gerektiğinin gösterilmesi yönünde bir eğilim görülür. Bunlardan pragmatik argümanlarda bir olay ya da eylemin sonuçlarına göre değerlendirilmesi söz konusudur. Meselâ kusursuz bir istihbarat servisi olan bir ordunun bu nedenle başarılı olduğu sonucuna varılabileceği gibi fiilî bir başarı da istihbarat servisinin

---

¹⁶² **The New Rhetoric**, pp. 220-260.

¹⁶³ a.g.e., p. 261.

¹⁶⁴ Gross, Dearin, a.g.e., p. 53.

iyi olmasına mal edilebilir. Keza istihbarat servisinin yeterliliğinden ordunun gelecekte başarılı olması beklenebilir.¹⁶⁵

Ardışık iki olayın nedensellik bağı ile birbirine bağlanmasına, bilahare gerçeklik yapısı kuran argümanlar başlığı altında ele alınan örnek yolu ile argümantasyonda değinilecektir. Perelman, bu başlık altında nedensellik bağının diğer iki kullanımı üzerinde durmuştur. Bir olay ya da eylemin sonuçlarına göre değerlendirildiği pragmatik argümanda hatip o olay ya da eylem hakkındaki olumlu veya olumsuz görüşü ona neden olan kişi veya koşula aktarma amacındadır. Neden ile sonuç, amaç ile araç arasında ilişki kuran argümanlarda da yine nedensellik bağı kurmak yolu ile ikna amaçlanır.¹⁶⁶

Eş-varoluş ilişkisi kuran argümanlarda, ardışık bağlantı kuran argümanlardan farklı olarak aynı seviyede olmayan iki gerçekliğin birbirine bağlanması söz konusudur. Bunlardan birisi diğerinden daha temel ve daha açıklayıcıdır. Bu ilişkinin tipik örneği kişi ile eylem arasındaki ilişkidir. Kişi eylem üzerinde etkili olduğu kadar eylemler de kişi üzerinde etkilidir; bir insan bilinen eylemlerinin yekûnu ile değerlendirilir. İnsanın özü olarak değerlendirilecek şey ile bu özün bir yansıması olarak eylemi, tavrı ve işleri birbiri ile sıkı sıkıya bağlıdır. Yine bir insanın prestijinin söz ve eylemlerinin algılanışı üzerine etkisi Aristoteles de dahil bütün retorik uzmanları tarafından vurgulanmıştır. Perelman da teorisinde klasik *ethos* doktrinine böylelikle bir yer açmış bulunmaktadır.¹⁶⁷

Yeni Retorik'te birbirinden farklı pek çok kaynaktan, eylemin, kişinin esas doğasını gösterdiği yönündeki argümanlara örnekler verildikten sonra¹⁶⁸ kişi ile eylem arasındaki ilişkinin vücut verdiği, grup ile üyeleri ve eylem ile esas arasındaki ilişkiler de eş-varoluş ilişkisinin diğer biçimleri olarak yer bulmuştur.

Bir eylemin kişiyi yansıttığının kabul edilmesi gibi bir grubun üyelerinin de o grubun karakteristiğini yansıttığı kabul edilir. Perelman grup ile grup üyeleri arasında, eylem ile kişi arasında olduğu gibi karşılıklı bir ilişki bulunduğunun altını çizer. Yine bir tavır veya davranışı, esasını oluşturan zaman ve ortamla ilişki içinde değerlendirmek yönündeki eğilimin bir argümantasyonda vurgulanabileceği örneklerle ifade edilmiştir.¹⁶⁹

Gerçeklik yapısı üzerine inşa edilmiş argümanların, yukarıda sözü edilenler dışında sembolik ilişki kuran argümanlar, çifte hiyerarşi argümanı, derece veya sıra farkı ile ilgili

---

¹⁶⁵ *The New Rhetoric*, p. 263.

¹⁶⁶ a.g.e., pp. 263-292.

¹⁶⁷ a.g.e., pp. 293-297; Gross, Dearin, a.g.e., p. 57-59.

¹⁶⁸ *The New Rhetoric*, pp. 293-321.

¹⁶⁹ *The New Rhetoric*, pp. 321-331.

argümanlar olmak üzere üç türü daha verilmiş olmakla birlikte, bu çalışmanın sınırları dahilinde yalnızca isimlerinin zikredilmesi ile yetinilecektir.

(3) Gerçeklik Yapısı Kuran Argümanlar

Argümantasyonda birleşme şemalarının sonuncusu, gerçeklik yapısı kuran argümanlardır. Perelman bunları da özel bir duruma müracaatla gerçekliği inşa eden argümanlar ve analogi olarak iki grup altında toplar. Bunlardan özel bir duruma müracaatla gerçeklik inşası ise örnek, illüstrasyon ve modelleme ile argümantasyon olarak üçe ayrılır.

Örnek yolu ile argümantasyon genellemeyi mümkün kılar; konuşmacı, bir durumu genellemeye tabi kılmakla muhatabına gerçeklik hakkında bir kural gösterir. Bu tür argümantasyon, inşa etmeyi amaçladığı özel bir kural hakkında bir uzlaşmazlık olduğunu ima eder ancak özel durumların genelleştirilmesi veya en azından durağanlığın sonuçları üzerinde bir mutabakat imkânını varsayar. Bilimde örnek, bir kuralın formüle edilmesine hizmet edebileceği gibi, bir sonraki bölümde ele alınacak olan, hukuk mantığında da emsallerin aslî bir rolü vardır. Hukuktaki emsaller, bazı görünüşleri yeni olan bir kuralı inşa eden örneklerdir ve hukukî bir düzenleme, genellikle o düzenlemeden çıkarılabilecek genel ilkelerin bir örneği olarak kabul edilir. Hukukta, genelleme dışında emsal göstermek sureti ile bir karine veya yasal bir gerçeklik inşa edilir ki böyle bir durumda söz konusu durağanlığa muhalif hukukçuların karşı argümanlar sunmaları gerekliliği ortaya çıkar. Örnek yolu ile argümantasyonda, genel bir kuralın üretilmesi söz konusu olabileceği gibi özel bir durumun diğeri ardından zikredilerek bu metodun kullanılması da mümkündür. Bu durumda da iki farklı fenomenin tek bir kavram altında sınıflandırılması söz konusu olacaktır.¹⁷⁰

Örnekleme bir kuralın inşası için tasarlanmışken illüstrasyon halihazırda bilinen ve kabul görmüş bir kurala onayı güçlendirmek için kullanılır. Bu amaca genel bir ifadeyi açığa kavuşturmak için misaller gösterilmesi, bu genel ifadenin mümkün uygulamalarına dikkat çekilmesi ve akıldaki görünüşünün artırılması yolu ile ulaşmaya çabalanır. Örneklemede olduğu gibi illüstrasyonda da aynı kuralın uygulamaları addedilen iki özel durumun birbirleri aracılığı ile resmedilmesi mümkündür.¹⁷¹

¹⁷⁰ a.g.e., pp. 350-357; Gross, Dearin, a.g.e., pp. 68-71.

¹⁷¹ **The New Rhetoric**, pp. 357-361.

Tavırlar söz konusu olduğunda özel bir davranış, genel bir kuralın inşa edilmesi veya resmedilmesi için kullanılabileceği gibi modelleme tekniği ile o davranışın sebep olduğu bir eylem de teşvik edilebilir. Bu metotta hatibin amacı, muhataba taklit edilecek bir model sunulması sureti ile saygıdeğer bir modelin prestijinden fayda sağlamaktır. Model olarak sunulan kişi yahut grubun daha önce kabul görmüş değeri, belirli bir davranışı teşvik etmek için bir öncül olarak kullanılabileceği gibi anti-modele atıfta bulunmak da muhatabı bir davranıştan caydırmak için kullanılabilir.¹⁷²

Perelman, bütün bu sayılanlar dışında, analojinin iletişim ve şekli olmayan akıl yürütmede aslî bir rolü olduğuna inanır. Ona göre analojinin esası orantıdır ancak analojiyi matematik ve mantıktaki orantıdan ayıran şey *eşitlik* değil bir *benzeşme* bildirmesidir. A ile B ilişkisi ile C ile D ilişkisi arasında bir analogi kurulduğunda bunların eşit olduğu ima edilmez. Perelman'ın *tema(theme)* olarak adlandırdığı A-B ilişkisi, izah edilmek, yapılandırılmak ve değerlendirilmek için *phoros** ismini verdiği C-D ile mukayese edilir. Genellikle *phoros*, yapısını açıklığa kavuşturacağı ve değerini tesis edeceği temadan daha iyi bilinir. Bu asimetrik ilişki yanında bir analogiden söz edilebilmesi için tema ile *phoros'un* farklı alemlere ait olması gerekir; aynı aleme ait iki ilişki mevcut olduğunda örnek veya illüstrasyondan söz ederiz. Temanın değerinin *phoros* aracılığıyla artırılması veya azaltılması mümkün olduğu gibi, Perelman'a göre, temadan *phoros'a* negatif değer nakledilmesi de mümkündür. Böylelikle analojinin iki terimi arasında karşılıklı bir etkileşim bulunduğunu ileri süren düşünür bir analojiyi kabul etmenin, bir fenomenin farklı tanımları arasında yapılmış bir tercih olduğunun da altını çizer. Sonuç olarak; esasında bir analogide, bir başlangıç noktası olarak *phoros* aracılığı ile temaya bağlı bir gerçeklik yeniden yapılandırılır.¹⁷³

Yeni Retorik'te ayrıca analojik bir birleşim olarak metafor üzerinde durulmuş, analojinin işlevini kimi zaman ondan da iyi yerine getirebileceği ifade edilmiştir.¹⁷⁴

Perelman böylelikle birleşme ile argümantasyon şemalarını analiz ettikten sonra kavramların ayrıştırılması başlığı altında ayrışma ile argümantasyonu incelemiştir.

---

¹⁷² a.g.e., pp. 362-368.

* Perelman, Grekçe transfer, nakil değişim anlamlarına gelen *metaphora* kelimesinde bulunan *phoros'a* atıfla kullandığını söyler. (a.g.e., Chapter 3, 87 numaralı dipnot)

¹⁷³ *The New Rhetoric*, pp. 371- 398; *The Realm of Rhetoric*, pp. 114 – 120; Gross, Dearin, a.g.e., pp. 7-79.

¹⁷⁴ *The New Rhetoric*, p. 410.

b. Ayırışma ile Argümantasyon:

Ayırışma ile argümantasyonu ele alırken Perelman ilkin bağların koparılması ile arasındaki farkı vurgular. Bir önceki bölümde ele alınan birleşme şemaları ile tesis edilen etkileşimlere karşı çıkmak için kullanılacak olan bağların koparılması, bir bağın mevcudiyetinin reddi, başka bir deyişle birbirinden ayrı ve bağımsız kalması gereken iki unsurun yanlış bir biçimde birleştirildiği öne sürülmesi yolu ile oluşturulur. Bağlantı yokluğu zihni veya fiili tecrübe ile, bir duruma yol açan koşullardaki değişimle veya özellikle bilimde belli değişkenlerin sınanması ile gösterilebilir.¹⁷⁵

Diğer yandan ayırıştırma sürecinde bir kavramın içerdiği ve bir fikrin tasarladığı unsurların aslında birlik olduğu varsayımından hareket edilir. Kavramların ayırıştırılması, öyle ya da böyle argümana temel olan kavramsal verinin derinden değişimini getirmektedir. Bu değişim, daima bir önerme bir diğeri ile karşı karşıya geldiğinde ortaya çıkan uyumsuzluğun ortadan kaldırılması arzusu ile tetiklenir. Birbiri ile uyuşmayan önermelerden birisi norm, olgu veya doğrularla ilgili olabilir. Kavramların ayırıştırılması yolu ile eylem alanında bu uyumsuzluğun önüne geçilmesini sağlayacak pratik çözümler bulunabilir; önermelerden birisi diğerine feda edilebilir, zamanla etkisi azaltılabilir. Ancak teoride gerçekliğin yeniden biçimlendirilmesi ile gelecekte de geçerli olabilecek bir çözüm üretilmesine katkıda bulunulabilir. Perelman hukukun her aşamasında bu türden uyumsuzlukları çözme çabası ile karşılaştığımızı söyler. Meselâ, bir yargıç gördüğü dava ile ilgili olan hukuk kuralları arasında bir çatışma ile karşı karşıya geldiğinde bütünüyle bir kuralı tercih edip diğerini hariç tutamaz. Hukuk sistemi ile tutarlı biçimde yapacağı yorumla her bir kuralın uygulama alanını sınırlayarak davranış biçimini gerekçelendirmek durumundadır.¹⁷⁶

Perelman kavramların ayırıştırılması ve argümantasyon bakımından doğuracağı sonuçların, “görünüm-gerçeklik” ikilisini inceleyerek daha iyi anlaşılacağını savunur. Bu ikiliyi ayırıştırmanın, yaygın kullanımı ve felsefedeki temel önemi dolayısıyla diğer bütün kavramsal ayırıştırımların prototipi olduğundan bahisle üzerinde bilhassa durur. Bu ayırıştırma, “görünür” veya “aldatıcı” yanında “gerçek” veya “doğru” sıfatları kullanılması ile her fikre uygulanabilir. Felsefe ve argümantasyonda ayrıca, hakiki-kurgusal, hakiki-yapay, reel-sözel, reel-ideal, teori-olgu, olgu-kural, araç-amaç gibi diğer ikililer de benzer biçimde ayırıştırmaya tabi tutulabilir.

¹⁷⁵ a.g.e., p. 411; *The Realm of Rhetoric*, p. 134.

¹⁷⁶ *The New Rhetoric*, pp. 411-415.

Yeni Retorik'te mantık benzeri argümantasyonun bir aracı olan tanım, aynı zamanda kavramların ayrıştırılmasının bir aracı olarak da karşımıza çıkar. Bilhassa gerçeği inşa etmek iddiasındaki bir tanım, kavramın görünür yahut alışıldık kullanımına zıt, doğru anlamın verildiğini ima ettiğinde ayrıştırmadan söz edebiliriz. Hatip bir kavramı yeniden tanımlayarak inandırıcılığını artırabileceği gibi bir filozof da fikirleri yeniden tanımlayarak ait olduğu felsefî sisteme uyarlayabilir.¹⁷⁷

Özetle; Perelman ve Olbrechts-Tyteca'ya göre her filozof ve her hatip ayrıştırmalardan faydalanır. Hakikati iletme aracı olarak retorik ve hakikate ulaşma aracı olarak diyalektiğin birbirinden ayrılması buna örnek gösterilebilir. Yine bir hatip, hakikati gördüğü biçimi ile muhataplarına göstermek için ayrıştırmayı kullanabilir.¹⁷⁸

Perelman ve Olbrechts-Tyteca, bir argümantasyon için başlangıç noktalarını ve şemaları analiz ettikten sonra argümanların etkileşimini incelemişlerdir. Bir sonraki bölümde argümanın gücü ve düzenine kısaca değinilecektir.

4. Argümanların Gücü ve Düzeni :

Daha önce de zikredildiği üzere, *Yeni Retorik* ile ortaya konulan argümantasyon teorisinin temeli dinleyici kitlesidir. Bir argüman kapalı bir sistem dahilinde işlemediğinden, hatibin bir öncülün dinleyici tarafından kabul edilip edilmediğini bilmesi önemlidir. Perelman, sunulan argümanların sayı bakımından çokluğu ile argümanın gücü arasında bir ilişki bulunduğu yönündeki inancı iyimser bulur. Sunulan argümanlar arasında oluşturulacak bir etkileşimle muhatapların bunlara onayı güçlendirilebilirse de kitleye uyarlanmayan bir argüman olumsuz sonuçlar doğurabilir. Yine bir tezi destekleyecek pek çok argüman ileri sürülmesi o tezin tartışmalı olduğunu ima eder. Bu nedenlerle argümanlar arasında bir seçim yapılması zorunludur. Belirsiz sayıda argümanlar arasında ne şekilde tercihte bulunulacağı konusunda kesin bir formül vermek mümkün değilse de, bir argümanın gücü birbiri ile iç içe geçmiş iki nitelik tarafından belirlenir. Bunlar etkililik ve geçerliliktir. Etkili olmak dinleyiciye göre değiştiğinden bir argümanın etkili olup olmadığı, takdim edildiği dinleyiciden bağımsız olarak değerlendirilemez. Geçerlilik ise uzman bir kitleye, genellikle evrensel kitleye göre değişir. Belli görüş ve argümanların gücü, içinde bulunulan çağa, mensup olunan disipline ve konuşmacının argümanları

¹⁷⁷ a.g.e., p. 444; *The Realm of Rhetoric*, p. 136.

¹⁷⁸ Gross, Dearin, a.g.e., p. 86, 92.

yerleştirdiği kontekste bağlı olarak muhatapların onayını sağlayıp sağlayamaması ile ölçölür.¹⁷⁹

Konuşmanın düzenlenmesi konusunda Perelman form ile içeriğin birbirinden ayrılmasına karşı çıkar. Ona göre böyle bir ayırım, retoriğin yalnızca süsleme sanatı olarak görüldüğu bir perspektife uygundur. Konuşmanın sadece iki zorunlu parçası olması gerektiğini söyleyen Aristoteles'in yaklaşımının kabul edilmesi de düzeni argümanların tasarlandığı bir şey olarak yorumlama ile sınırlı kalmak anlamına gelmektedir. Perelman için içerikten ayrı bir düzen inandırıcı olmaktan uzaktır. Her ne kadar bir konuşma dinleyiciyi başlangıçtaki hali ile bırakmasa da ispatın aşamalarında olduğu gibi görüşlerini de geri dönölmez biçimde değiştirmez. Bu nedenle konuşmanın düzenlenmesi kritik önemdedir.¹⁸⁰

Bir konuşmanın düzeni üç biçimde değişim yaratabilir. İlkin dinleyicinin mantıken kabul edeceği argümanlar hakkında etkilenmesi söz konusu olabilir. İkinci olarak sunulan argümanlar doğrultusunda dinleyicide bir tutum değişikliği yaratılabilir. Son olarak da düzenlemenin kendine atıfta bulunan bir amacı olabilir. şöyle ki; dinleyicinin belli bir düzenin farkında olması hatibin mesajının kabul edilebilirliğine temel teşkil eder. Bu durumda bir yargıya yol ačan algı nedeniyle ikna etme söz konusu olacaktır. Meselâ çapraz sorgu, dinleyiciyi mantıken kabul edilecek argümanlar hakkında etkilemenin özel bir örneğidir; her aşamada ikna etme amacı ile argümanlar arası değişim karşımıza çıkar. Bir tutum değişikliği yaratmak amaçlandığında ise giriş(*exordium*) ve gelişme(*confirmatio*) bölümleri hayatı önemdedir. Giriř bölümünde dinleyicinin algısının açık, dikkatli ve iyi niyetli olduğunun farz edilmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Dinleyicinin algısının açık olması için girişte sorun gözüne çarpmış olmalı, dikkatli olması için gözüne çarpan soruna odaklanması, iyi niyetli olması için de hatibin bakış açısını paylaşma eğiliminde olması gerekmektedir. Her söylem bu amaçlardan üçünü birden hedeflemese de bütün hatipler her üçü ile de ilgilenmelidir. Perelman, gelişme kısmındaki argümanların sırası ile ilgili olarak da dinleyici tarafından kabul edilme eğilimine bağlı bir psikolojik düzen önerir. Düzenin kendisine atıfla inandırıcı olması için ise dinleyicide içeriğin “doğal” bir biçimde düzenlendiği intibayı uyandırılmalıdır. Bu türden düzenin paradigmatic örneği kronolojik

¹⁷⁹ **The Realm of Rhetoric**, pp. 136-145.

¹⁸⁰ **The New Rhetoric**, pp. 490-495.

düzendir; olguların birbirleri ile ilişkilendirilmesinde kronolojik sıraya uyulması doğal düzenin en tipik örneği olup kavramayı kolaylaştırır.¹⁸¹

Perelman'a göre düzenlemenin üç biçimi de bütünleşiktir. Bilim de nutuk da felsefe de ikna etmek için düzenden faydalanır. Bilim ve felsefede mantıkî ve kendine referans veren düzenleme ön planda iken nutukta düzenlemenin her üç biçimi de eşit biçimde ortaya çıkar.¹⁸²

Sonuç olarak; Perelman için hem bilgiye ulaşma hem de onu iletme aracı olan retorik, diyalektik akıl yürütmenin tamamlayıcısı, pratik akıl yürütmedir. Düşünür retorîği bu şekilde algılamış, tarihî ve sosyal koşulların etkisi, hukuk bilgisi ve felsefî birikimi ile kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur. Bir sonraki bölümde, Perelman için argümantasyon teorisine giden yolu açan adalet ideası ve hukukî muhakeme modeli üzerinde durulacaktır.

---

¹⁸¹ a.g.e., pp. 495-508.

¹⁸² Gross, Dearin, a.g.e., pp. 112-113.

III. BÖLÜM

ADALET İDEASI VE HUKUKÎ ARGÜMANTASYON

Yukarıdan gelen bir ses, her iki yorumun da
yaşayan Tanrı'nın sözü olduğu cevabını verdi.

Babil Talmudu, Erubin

13b

İkinci Dünya Savaşı sırasında mutlak kabul edilen değerlerin adaletsiz sonuçlara yol açtığı kanaatine varan Perelman'ın zihninde adaletin ne olduğu ve pratikte uygulanmasının mümkün olup olmadığı hakkında soru işaretleri belirmiş ve anılan sorulara cevap bulmak için ilkin adalet ideasını analiz etmiş, daha sonra buradan hareketle bir argümantasyon teorisi ortaya koymuştur. Bu bölümde de ilk olarak düşünürün adalet ideası hakkındaki fikirleri, bilahare de argümantasyon teorisini oluşturma sürecinde bu konudaki görüşlerinde meydana gelen değişimler ele alınmaya çalışılacaktır.

A. ADALET İDEASI

Chaim Perelman, adalet idası hakkındaki ilk kapsamlı analizini 1945 yılında yayınlamıştır.¹⁸³ Çalışmanın ilk kısmında amacının “bu değer yüklü” ideayı analiz etmek olduğunu söyleyen Perelman çoğu insan tarafından diğer bütün değerlerin üzerinde, onları önceleyen bir değer olarak kabul edilen adaletin hissî(*emotive*) anlamının taşıdığı önemi teslim etmekle birlikte adaleti tanımlamıza yarayan kavramsal(*conceptual*) anlamı üzerinde durur. Hissî anlamı ile bütün değerlerin üzerinde ve onlardan önce mevcut olan adalet ideasının her devrim, ayaklanma ve savaşta, karşıt tarafların eylemleri üzerinde

¹⁸³ “Concerning Justice”, **The Idea of Justice**, pp. 1-60.

etkili olması ve tarafların her birinin de samimi bir biçimde buna inanıyor olması ancak kavramsal olarak farklı adaletler söz konusu ise mümkündür. Sözü geçen makalede Perelman herhangi bir değer bir adalet sistemine temel olabileceğini, temel bir mutabakat söz konusu değilse adalet anlayışı ile ilgili rasyonel bir çözüm bulunamayacağını ileri sürmüştür. Ancak *Yeni Retorik* üzerinde çalışma sürecinde kendisini felsefi olarak farklı bir noktada bulmuş ve bilahare bu fikrini modifiye etmiştir. Farklı dünya görüşlerinin ve farklı kontekstlerin birbirinden farklı değerleri öne çıkardığını ve dolayısıyla farklı adalet anlayışlarına vücut verdiğini sıklıkla dile getiren Perelman, bütün tanımların tamamen keyfi olduğunu düşünmenin büyük bir hata olduğunu söyler ve değerlere rasyonel temel aramasına benzer bir biçimde adalet ideasının da farklı görünümüne rasyonel bir açıklama getirmeye çabalar.¹⁸⁴

Riskli bir iş olarak gördüğü bu çabada izlediği yol adaletin farklı görünümünü ortaya koymaktır. Perelman da Aristoteles ile benzer bir biçimde adaletin iki farklı görünümü olduğunu ileri sürer. Ona göre adalet; sabit, şekli bir unsur ile değişken, maddi bir unsuru bünyesinde bulunduran karmaşık bir yapıdır.

Bu bölümde önce hukuk literatüründe genel kabul görmüş şekli ve maddi adalet kavramları kısaca izah edildikten sonra bu kavramlara Perelman'ın yüklediği anlamlar açıklanmaya çalışılacaktır.

1. Şekli Adalet – Maddi Adalet Ayrımı:

a) Genel Olarak

Adalet kavramı ile ilgili Aristoteles'ten beri birçok ayrım yapılmıştır. Bunlardan güncel olan bir tanesi de maddi ve şekli adalet ayrımıdır. Maddi veya içerikli adalet, belirli temel ilkelerin yerine getirilmesini talep eden adalet olarak tanımlanabilir. Diğer bir ifade ile maddi adalet, hukuk kurallarının içeriğinin adil olup olmaması ile ilgilidir. Şekli adalet ise hukuk kurallarının uygulanması ile ilgilidir. Buna göre bir eylem veya karar, mevcut bir hukuk kuralına uygun ise şekli bakımdan adildir.¹⁸⁵

Hukuk literatüründe genel kabul görmüş hali ile şekli adaletin Aristoteles'in yasallık olarak tanımladığı genel adalete, maddi adaletin ise hakkaniyet olarak adalet de denilen

¹⁸⁴ *The Idea of Justice*, 1-6; H.L. A. Hart, "Introduction", *The Idea of Justice*, p. ix.

¹⁸⁵ Gülriz Uygur, "Adalet ve Hukuk Devleti", *AÜHFD*, C. 53, S. 3, Ankara, 2004, ss. 29-30.

özel adalete tekabül ettiği açıkça görülmektedir.

Perelman öncelikle bütün adalet formüllerinde ortak bir kavramsal unsur bulunup bulunmadığı sorusuna cevap aramıştır. Bu doğrultuda, ilkin farklı somut adalet biçimlerini ve sonrasında hepsinde ortak olan unsuru belirleyerek şeklî adaleti ele almıştır. Adaletin şeklî unsuru onu tanımlamaya yarayan kriter olup maddî unsur ise somut duruma uygulanmasındaki kriteri teşkil eder.¹⁸⁶

b) Maddî(Somut) Adalet:

(1) Herkese Aynı Muamele Etmek:

Bu anlayışta, adaletin uygulanacağı varlıklar arasında herhangi bir fark gözetilmeksizin herkese aynı biçimde muamele edilmesi söz konusudur. Bu formülün uygulanacağı temel kategori bütün insanlık olarak ele alınabileceği gibi, Spartalılar'da olduğu gibi, aristokratlar veya başka bir temel grup olarak da kabul edilebilir. Dolayısıyla temel kategori kriteri, keyfî olarak belirlenmesi her zaman mümkün bir kavram olduğundan mutlak eşitlikçi adalet anlayışının mükemmel adalet idealini gerçekleştirmeye daima elverişli olduğu iddia edilemez.¹⁸⁷

(2) Herkese Erdemine Göre Muamele Etmek

Bu adalet anlayışında, bir öncekinde olduğu gibi evrensel bir eşitlik söz konusu değildir; kişinin özünde bulunan bir niteliği ile orantılı olarak muamele edilmesi öngörülür. Bu anlayış, adaletin dağıtılması için farklı varlıkların erdem veya kusurlarını değerlendirebileceğimiz bir ortak ölçü, bir kriter var mıdır, varsa nelerdir gibi sorulara vücut verir. Nihâî olarak, ilahî adalet gibi, birey iradesinin ahlakî değerini temel alan etik bir kritere göre yargıda bulunulması esastır. Bu adalet formülünde neyin erdem olduğunun belirlenmesi kadar bu erdemin dereceleri de önem arz eder. Dolayısıyla bu tanıma göre; aynı erdemin aynı derecesine aynı biçimde muamele edilmesi adildir.¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ Perelman, a.g.e., p. 15.

¹⁸⁷ a.g.e., p. 7; pp. 17-18.

¹⁸⁸ a.g.e., p. 7; pp. 18-20.

(3) Herkese İşine Göre Muamele Etmek

Bu anlayış da eşit değil orantılı muamele edilmesini öngörür. Ancak uygulanmasında etik bir kriter değil yalnızca yapılan işin sonucu dikkate alınır. Etik bir bakış açısından bir önceki adalet anlayışından daha az tatmin edici olsa da gerçekleştirilmesi pratik olarak imkânsız bir ideal tesis etmeyip çoğunlukla ölçülebilen unsurları hesaba kattığı için pratikte uygulanması nispeten kolay bir adalet biçimidir. İşçi ücretlerinin parça başı veya zaman bazlı belirlenmesi, gösterilen çabanın değil alınan sonucun önemli olduğu sınav ve yarışmalar bu adalet anlayışına örnek gösterilebilir.¹⁸⁹

(4) Herkese İhtiyacına Göre Muamele Etmek

Adaletin bu formülü ne kişinin erdemlerini ne de verimini dikkate alır; önemli olan ihtiyaçların karşılanmamasından doğan acının azaltılmasıdır. Bu anlayış, adaleti merhamet kavramına yaklaştırır ve kendisini çağdaş sosyal devlet anlayışında gitgide daha da fazla gösterir. Asgari ücret, çalışma saatlerinin sınırlanması, işsizlik sigortası gibi kurumların hepsi herkesin en temel ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği fikrinden doğar.¹⁹⁰

(5) Herkese Mevkiine Göre Muamele Etmek

Burada karşımıza aristokratik bir adalet formülü çıkar. Adaletin dağıtılmasında kişinin özünde bulunan bir nitelik değil, önceden belirlenmiş bir kategoriye aidiyet temel alınır. Perelman bu adalet biçimine örnek olarak eski bir Latin sözünü örnek verir: *Quod licet Jovi non licet bovi.** Buna göre; tamamen farklı kategorilerde yer alan varlıklara aynı adalet kuralları uygulanmaz, bilakis insanlar farklı muamele edilecek farklı kategorilere ayrılır. Antik dönemde yerliler ile yabancıların farklı muameleye tabi kılınması veya 20. yüzyıl sömürgelerinde beyazlara ayrı siyahlara ayrı kurallar uygulanması yahut bir orduda muvazzaf olanlarla olmayanların özlük haklarının farklı düzenlenmesi bu adalet anlayışına bir örnek teşkil etmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁹ a.g.e., p. 8; pp. 20-22.

¹⁹⁰ a.g.e., p. 8; pp. 22-23.

* Birebir tercümesi “Jüpitere caiz olan şey öküze caiz değildir” olan söz kişisel özgürlüklerin farklı olabileceğini vurgular. (**Hukukta Latince Teknik Terimler Özlü Sözler**, Der. Belgin Erdoğan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, Ekim 2008, İstanbul, “Quod licet Iovi non licet bovi” maddesi)

¹⁹¹ a.g.e., p. 9; pp. 23-24.

(6) Herkese Yasal Yetkisine Göre Muamele Etmek

Adaletin bu formülü, Romalıların ünlü *cuique suum*** deyişinin farklı bir şekilde dile getirilmesidir. Buna göre hukuk kişiyi nasıl yetkilendiriyorsa ona uymak adildir. Bir yargıç aynı durumlara aynı kanunları uyguluyorsa adildir. Perelman'a göre bu anlayış, adalet kavramının etik ve hukukî anlamları arasındaki ayrımı izah eder. Etikte uygulamak ve yorumlamak istenen adalet formüllerinden birisini seçme özgürlüğü varken hukukta belirli bir adalet formülü ortaya konmuştur ve bunun yorumu üst mahkemenin denetimine tabidir. Kurulu düzene uymanın esas olduğu hukukun etik olup olmaması ile ilgili bir şey söylemek mümkün değildir zira, hukuk düzeni iktidar ile yönetilen kitle arasındaki ilişki tarafından belirlenir.¹⁹²

Bu adalet anlayışı diğerlerinden farklı olarak kendisini pozitif hukuku yargılama noktasında görmez, bilakis kendisini onu uygulamakla sınırlar. İnsanlara yasal yetkisine göre muamele etmek şeklinde formüle edilen adalet biçiminin hukuk felsefesi literatüründe şekli adalet olarak tanımlanan adaletle tekabül ettiğini görürüz. Zira bu formül, adaletin tesisinin pozitif kuralların doğru uygulanmasından geçtiğini söyler.

c) Şekli (Soyut) Adalet:

Perelman'a göre adalet ideasının mantıkî bir analizini yapmak için çeşitli adalet formülleri arasında neyin ortak olduğunu bulmak ve ne farklılıklar bulunduğunu belirtmek kaçınılmazdır. Adalet ideasının mutlak bir eşitliği akla getirmesi de aynı şekilde kaçınılmazdır. Zira adalet kavramı, eşitlik kavramının belirli bir biçimde uygulanmasına bağlıdır. Adaletin farklı görünümlerinden her biri, uygulanacağı alan bakımından farklılık arz eder. Dahası adaletin dağıtılmasında temel alınacak grupların nitelendirilmesi bile yoruma açıktır. Ancak hepsinin ortak paydası “aynı muamele edilmesi”ni öngörmesidir. Bu aşamada adalet ideasının değişmez, şekli unsurunun -yani şekli veya soyut adaletin- eşit davranmaktan ibaret olduğunu ifade edebiliriz. Ancak malesef bir kesinlik ihtiyacı hasıl olduğunda tartışmalar boy gösterecektir. Herkese eşit mi davranılmalı yoksa belli ayrımlar yapılmalı mıdır? Eğer ayırım yapılacaksa adaletin dağıtılmasında hangileri dikkate

---

** Herkes hak ettiğini bulur.

¹⁹² a.g.e., p. 10; pp. 24-26.

alınmalıdır? Dolayısıyla eşitlikle ilgili bu tanım, kavramın uygulanmasından doğacak zorluk ve karmaşayı önlemeye yetmeyeceğinden Perelman bir adım daha ileri giderek her adalet formülünde ortak olan bir unsur daha olduğunu söyler: Adaletin dağıtılmasında farklı farklı gruplar belirleyici olsa da “tek ve aynı temel kategorideki varlıklar” dikkate alınmaktadır. Bu haliyle şeklî ya da soyut adalet “tek ve aynı temel kategorideki varlıklara aynı şekilde muamele edilmesi”ni gerektiren eylem prensibi olarak tanımlanabilir.¹⁹³

Maddî adalet, bu şeklî adalet formülünün somut durumlara uygulanması kriterlerini teşkil etmektedir ve her bir maddî adalet anlayışı, şeklî adaletin dağıtılmasında dikkate alınacak kriteri, başka bir deyişle aynı temel kategori mensubu olmayı farklı biçimlerde tanımlar.¹⁹⁴ Aynı temel kategorideki varlıklara aynı şekilde muamele edilmesini öngören tanım şeklidir zira, adaletin dağıtılmasında temel alınacak kategorileri belirlemez ve ortak bir şeklî adalet formülünden çeşitli maddî adalet formüllerine geçiş noktasında farklılıkların ortaya çıkmasına imkân verir.¹⁹⁵

Böylelikle temel somut adalet anlayışlarını ve şeklî adaleti nasıl belirlediklerini ortaya koyan Perelman, her iki adaletin karşılıklı etkileşimi konusunda da birkaç belirlemede bulunur. İlk, şeklî adaletin uygulanmasında, temel addedilen kategorilerin önceden inşa edilmesi gerektiğinin altını çizer. Zira bu kategoriler, adaletin uygulanmasında dikkate alınacak belirli bir değerler skalası olmadan önceden bilinemeyecektir. Şeklî adaletin uygulanacağı kategorileri ve bunların birbiri karşısındaki durumunu belirleyecek olan şey, değerlerimizi de belirleyen dünya görüşüdür. Meselâ, Fransız devriminden önce Fransa'da asiller, ruhban sınıfı, burjuvazi ve kölelere farklı kurallar uygulanmışken devrimden sonra bütün vatandaşlar tek bir temel kategori altında gruplanmıştır. Benzer biçimde liberal bir devlet anlayışında vatandaşlık yalnızca şeklî bir unsur ile belirlenirken nasyonal sosyalist anlayışta etnik bir unsur, aynı ırka mensup olmak, vatandaşlık koşulu sayılmıştır.¹⁹⁶

Bu farklı örneklerle şeklî adalet ile somut adalet arasındaki farkı belirginleştiren Perelman, adalet ideasının tam da her dünya görüşü için farklı görüldüğünden bahisle herkes için kafa karıştırıcı olduğunu söyler. Herhangi bir adalet anlayışını kavramsallaştırmaktan kaçınmak yahut diğer anlayışları reddedip bir tanesinin doğru

---

¹⁹³ Perelman, a.g.e., pp.11-16.

¹⁹⁴ a.g.e.

¹⁹⁵ a.g.e., p. 17.

¹⁹⁶ a.g.e., p. 27-28.

olduğunu ileri sürmek yerine her bir adalet anlayışının ortak noktasını belirlemek yolunu seçen Perelman için tamamen rasyonel bir yapısı olan şekli adalet fikri, somut adalet ile ilişkisinde ortaya çıkacak zorlukların ortaya çıkmasını engellemeye yetmemektedir. Sözü geçen zorlukları, adalet ideasını anlamak için bir adım ileri giderek, adalet kavramını hakkaniyet ve eşitlik ile ilişkisi bağlamında ele alır. Bu husustaki fikirleri, değer yargıları mantığı arama sürecinde değişmiş olduğundan burada birkaç noktaya dikkat çekilmek ile yetinilecektir.

Daha önce de bahsedildiği üzere, aynı temel kategorideki varlıklara aynı muamele edilmesini öngören şekli adaletin uygulanacağı kişilerden hangilerinin aynı kategoride yer aldığını, bu kategorilerin belirlenmesinde hangi karakteristiklerin ne düzeyde dikkate alınacağını somut adalet formülü belirler. Perelman, bu kriterlerin belli koşullar altında sorgulanabileceğinden bahisle, adalet hakkında bu nedenle çatışmalar ortaya çıktığında *hakkaniyet kavramına başvurduğumuzu ileri sürer.*¹⁹⁷ Perelman hakkaniyeti, “*aynı temel kategorinin parçasını teşkil eden varlıklara haddinden fazla eşitliksiz davranmama eğilimi*”¹⁹⁸ olarak tanımlar. Ona göre adaletin payandası olan bu kavrama bir kanun ya da herhangi hukukî düzenleme hazırlanırken kamuoyunun önem verdiği temel özellikler dikkate alınmadığında yahut değerlerin birbirleri ile yer değiştirdiği, dolayısıyla yeni temel kategorilerin belirlenmesinin gerektiği toplumsal dönüşüm veya kriz zamanlarında müracaat edilir.¹⁹⁹

Perelman'ın bu aşamada şekli adaletin tamamlayıcısı olarak gördüğü hakkaniyetin, Aristoteles'in yazılı hukukun ötesine geçen adalet türü olarak hakkaniyet tanımını ödünç aldığı görülecektir.²⁰⁰ Perelman, hukuk ve mantık üzerine çalışmış bir filozof olarak, bir adım daha ileri gider ve adaletin eşitlik ile ilişkisi bağlamında bir hukuk mantığı analizi ortaya koyar. Henüz değerlerin keyfi olduğu düşüncesini taşıyan filozofun bu konudaki fikirlerinde *Yeni Retorik*'ten sonra köklü bir değişim gerçekleşecekse de, anılan değişimin izlerinin sürülmesi bakımından hukuk mantığı hakkındaki görüşlerinin ilk halinin özetlenmesi faydalı olacaktır.

Perelman'a göre herhangi bir somut adalet formülü ile içeriği belirlenen şekli

---

¹⁹⁷ a.g.e., p. 32.

¹⁹⁸ a.g.e.

¹⁹⁹ a.g.e., p. 35.

²⁰⁰ R., 1374a 27; Ray D. Dearin, “*Justice and Justification In The New Rhetoric*”, **Practical Reasoning In Human Affairs**, p. 165. Aristoteles ayrıca hakkaniyetin, yasa koyucunun söylediğin şeyden ziyade kastettiği şeyin dikkate alınmasını gerektirdiğini düşünür.(R., 1374b 12.)

adaletin yüklediği belirli kişilere eşit davranma sorumluluğu Perelman'a göre aynı temel gruba mensup olmanın *mantıkî* sonucudur. Ancak uygulanması çoğunlukla bir veya daha fazla belirsiz faktöre, haricî koşullar tarafından belirlenen faktörlere bağlı olacaktır. Meselâ bir miras paylaşımı söz konusu olduğunda, murisin bütün çocuklarına eşit pay verilmesi öngörülse de erkek çocuklarına kız çocuklarına verilenin iki katı pay verileceği öngörülse de bir kategori belirlenmesi ve mirasın dağılımında hem terekenin miktarı hem de murisin çocuk sayısı gibi faktörlerin dikkate alınması mevzubahis olacaktır. Buradan hareketle, şekli adaletin bir kuralın *doğru* uygulanması olduğu noktasına gelinir. Önceden mevcut bir kuraldan mantiken eşit muamele edilmesi gerekliliğinin çıkarıldığı sonucuna varan Perelman, bu akıl yürütme yapısının formel mantığın çıkarım metodu ile tamamen aynı yapıda bulunduğunu ileri sürer: Uygulanacak olan kural *büyük terimi*, kuralın uygulanacak kişinin niteliği *küçük terimi* ve -bunlara uygun olarak yapılacak- adil muamele ise *sonucu* teşkil etmektedir. Hukukun deontik mantığını evrensel geçerli kanunlarla ilgili olan klasik mantıktan ayıran tek şey, büyük terim ve sonucun olanı değil olması gerekeni ifade etmesidir. Yani klasik mantık evrensel veya zorunlu doğrulardan hareket ederken deontik mantık olgulardan ya da gerçeklikten değil değerlerden hareket eder.²⁰¹

O tarihte henüz değerlere rasyonel bir temel arayışına girişmemiş olan Perelman, bir eylemin adil olarak nitelenmesinin yolunun, aynı temel kategorideki varlıklara aynı muamelenin edilmesini öngören adalet kuralına uygun hareket edilmesinden geçtiği sonucuna varmıştır. Sözü geçen kuralın adil olmasının kriteri ise keyfî olmaması, meselâ genel ilkelerle gerekçelendirilebilir olmasıdır. Yahut bir ceza kanunu hükmü işlenen suçun ciddiyeti nisbetinde bir ceza öngördüğü takdirde, memur maaşlarını belirleyen bir düzenleme kişinin mevkii ve topluma verdiği hizmetle orantılı olduğu ölçüde adil sayılacaktır. Ancak suçun ciddiyeti veya verilen hizmetten görülen faydanın belirlenmesine gelince daima bir dünya görüşü ile karşı karşıya kalındığını altına çizen Perelman bir normatif sistemin temelini keyfî ve mantiken belirsiz olduğuna ilişkin görüşlerini şöyle bir örnekle belirginleştirmiştir:²⁰²

En yüksek erdemin bireylerin boyları ile ilişkilendirildiği tuhaf bir normatif sistem düşünelim. Bu sistemden insanlara az ya da çok uzunluklarına göre muamele edilmesi sorumluluğunu yükleyen kurallar sadır olacaktır. Bu sistemde bütün keyfî

²⁰¹ **The Idea of Justice**, pp. 36-42.

²⁰² a.g.e., pp. 52-53; Perelman, **Justice, Law and Argument**, 1980, p. 55.

kuralların, bütün eşit olmayan muamelelerin, bütün kayırmaların ve adaletsizliğin bertaraf edilmesi için çaba gösterilebilir. Sistemin içinde, sistemin temelini teşkil eden esas ilke sorgulanmadıkça, adaletin, kurallarda keyfilikten kaçınılmasının ve eylemdeki herhangi bir kuralsızlığın sınırlı bir anlamı olacaktır.²⁰³

Ancak, Perelman'a göre, sözü geçen normatif sistemin temelini teşkil eden değer için herhangi bir rasyonel kriter söz konusu olamayacaktır; sistemin temelinde tamamıyla keyfî ve mantıken belirsiz bir değer bulunmaktadır.²⁰⁴ Bu doğrultuda adalet hakkındaki ilk makalesinde adaletin keyfilikten arındırılmasının mümkün olmadığı sonucuna varan Perelman bilahare *adalet kuralı* olarak adlandıracağı şekli adalet formülünün, kuralların adil olup olmaması hakkında bir şey söylemediğini kendisi de teslim etmiştir.²⁰⁵ Yine de Perelman'ın her gerekçelendirmeye uygulanabilecek olan bir kural ortaya koyması, *Yeni Retorik*'i biçimlendirecek düşünce sistemi için kritik önemi haiz bir gelişme addedilebilir.²⁰⁶

Perelman, *Yeni Retorik*'ten sonra da herhangi bir normatif sisteme temel teşkil eden değer, tecrübenin bir neticesi yahut tartışmasız ilkelerin mantıkî bir sonucu olmadığına inanmayı sürdürür. Geldiği noktadaki fikirlerinin yola ilk çıktığı zamankilerden farkı; eylemlerimize rehberlik eden esas değer ve normların tamamıyla rasyonaliteden yoksun olmadığını düşünüyor olması, anılan değerlerin eleştirilebilir ve gerekçelendirilebilir olduğu kanaatinde olmasıdır.²⁰⁷

Formel mantığın konusunu teşkil eden ispat teorisinin tamamlayıcısı olarak ortaya koyduğu argümantasyon teorisinin yalnızca kanaat, tercih, iddia ve kararları eleştirmek yahut desteklemek için değil aynı zamanda değer yargılarımızı da gerekçelendirdiğimiz sürecin bir teorisi olduğunu ileri süren Perelman'a göre, böyle bir teorinin yokluğunda gerekçelendirme sürecinin kendine has özellikleri ve bunlarla adalet ideası arasındaki ilişkinin tahayyül edilmesi mümkün değildir.²⁰⁸

Dahası Perelman'a göre, gerekçelendirme imkân ve gerekliliği sadece eylem, tercih ve değerlerimiz için değil hukukî kurum ve kurallar için de söz konusudur. Meselâ kimin

---

²⁰³ a.g.e., p.56.

²⁰⁴ a.g.e.

²⁰⁵ a.g.e., p. 66.

²⁰⁶ a.g.m.

²⁰⁷ **Justice, Law and Argument**, p. 56.

²⁰⁸ a.g.e., p. 58. Dearin, adalet(İng. justice, Fr. justice) ve gerekçelendirme(İng. justify, Fr. justifier) kavramları arasındaki semantik ilişkiye de dikkat çeker. (Dearin, **a.g.m.**, p. 181, 17 numaralı dipnot)

yasama kimin yargılama yetkisine sahip olduğuna ilişkin kuralların evrensel bir geçerliliği yoktur. İnsan ilahî bir aklın yansıması olsaydı, iyi ve kötü olana dair standartlar herkesin aklına ve kalbine kazınmış olsaydı bu yetkileri bahşeden kuralların bir önemi kalmazdı. Oysa bu yetkiler belirli kurallar dahilinde belirli kimselere verilmiştir ve esasında yine bu yetkileri kullanan otoritelerce, yetkinin kaynağı olan kişiler, yani halk huzurunda gerekçelendirilmelidir.²⁰⁹

Halkın güvenini haiz kişilerce atanmış veya seçilmiş kanun koyucu, idareci ve yargıçlar görevlerini temsil ettikleri topluluğun arzularına uygun bir biçimde yerine getirmelidir. Kanun koyucunun ve -hukuku sadece mekanik olarak uygulamayan, onu yorumlayıp eklemelerde bulunan- yargıcın rolü, güçlerinin kaynağı olan kamusal istekler dikkate alınmadan verilen kişisel kararlardan oluşmaz. Bu istekler değişken, sıklıkla çelişkili, sorunlu ifade edilmiş ve hatta tutarsız olabilir. Tam da bu nedenle kanun koyucunun yaratıcı olması gerekir. Kanun koyucu, kamunun isteklerini dikkate alırken bile bu istekleri sentezleyen kurallar formüle edip kriterler belirlemeye çalışmalıdır. [Kanun koyucu] böylelikle halk bütünlüğü tarafından adil olarak kabul edilen bir yargı düzeni kurmak zorundadır. Carl Friedrich isabetli bir biçimde şöyle der: “En adil eylem, en fazla -ve en yoğun- değer ve inanca uygun olandır.” Ancak devamında söz konusu değer ve inançların politik iktidarın kendisi adına kullanıldığı topluluğun değer ve inançları olduğunu söylemez.²¹⁰

Perelman bir toplumdaki kanun, gelenek veya düzenlemenin salt mevcut olmaları nedeni ile adil sayıldığını, sözü geçen düzenlemelere ilişkin bir eleştiri söz konusu olmadığı müddetçe bir gerekçelendirme gerekliliği de bulunmadığını düşünür. Ancak kuralın, ya etkisiz olması ya da toplumda kabul görmüş değerlerle uyuşmaması hasebiyle, adaletsiz olduğu yönünde bir eleştiri yöneltildiğinde gerekçelendirme ihtiyacı hasıl olur ve bu gerekçelendirme toplumun ihtiyaç ve isteklerini göz önünde bulundurduğu ölçüde meşru olacaktır.²¹¹

Başka bir deyişle Perelman'a göre adil olan, gerekçelendirilebilir olan yahut etkin veya kabul görmüş olduğundan gerekçelendirilmesine gerek olmayandır.

---

²⁰⁹ Justice, Law and Argument, p. 62.

²¹⁰ a.g.e., pp. 62-63.

²¹¹ a.g.e., p. 63.

Gayriadil eylem, hakkaniyet gereği olmadıkça, Adalet Kuralına uymayan eylemdir. Gayriadil kural, keyfi, bir neden olmaksızın teamül ve emsallerden ayrılan veya keyfi ayrımlar yaratan kuraldır. Gayriadil bir değişim, rasyonel olarak gerekçelendirilmemiş olandır. Müracaat edilen kriter ve değerler, bazı grup veya kişilerin menfaati lehine ise, evrensel kitle tarafından kabul görmüş değerler göz önünde bulundurulmadan asla rasyonel olarak gerekçelendirilmiş farz edilemez. Hiçbir kriter mutlak ve apaçık olmadığından, gerekçelendirmede kullanılacak norm ve değerler asla eleştiri üstü değildir. Kişi, insan ilişkilerinde daha çok adalet arzuluyorsa, akıl yürütmeye yön veren her tartışmayı dikkate almak zorundadır.²¹²

Özetle, Perelman'a göre; bir eylem, kural ya da kurum, bir parçasını teşkil ettiği toplum ve ortamdan bağımsız bir *doğruluk* sınavına tabi tutulamayacağı gibi bir eylem, kural ya da kurumun *adil* olup olmadığı da sözü geçen toplum ve ortamdan bağımsız değerlendirilemez. Adalet, soyut bir ideal olarak herkesin üzerinde uzlaştığı bir değer olsa da farklı konstekstlerde farklı görünüm alması kaçınılmazdır. Bu görünümün gerçekten adil olup olmadığının değerlendirilmesi ise ancak bir argümantasyon süreci ile mümkün olacaktır. Sonraki bölümde, ilkin düşünürün hukuk mantığı görüşü ve bilahare bir hukuk normunun, kurumunun veya yargı kararının adil olmasının kriteri olarak argümantasyon, hukukî argümantasyon başlığı altında ele alınacaktır.

B. HUKUK MANTIĞI VE HUKUKÎ ARGÜMANTASYON TEORİSİ

Perelman'a göre hukukî argümantasyon, genel argümantasyonun özel bir biçimini teşkil eder. Her iki argümantasyon da Aristoteles'in kullandığı anlamda diyalektik kanıtlardan hareket ederek informel bir akıl yürütme yolu ile ikna edici sonuçlara varmayı amaçlar. Hukukî argümantasyonu genel argümantasyondan ayıran, belirli bir hukuk sistemi dahilinde, kanunlar çerçevesinde ve hukukî emsallere dayanılarak yapılan bir akıl yürütmenin mevzubahis olmasıdır. Hukukî süreçlerin, düşünce ve eylem alanları arasındaki ilişkileri açığa çıkardığını düşünen²¹³ Perelman'a göre hukuk, argümantasyon teorisi için

---

²¹² a.g.e., p. 75.

²¹³ **The Idea of Justice**, p. 108.

verimli topraktır; matematik için formel mantık ve ispatın yeni retorikteki mukabilidir.²¹⁴ Dolayısıyla, özel olarak hukukî argümantasyon üzerine sistematik bir çalışma yürütmemiş olsa da genel argümantasyon teorisi ve adaleti analizi kapsamında bir hukuk mantığı ve hukukî argümantasyon teorisi ortaya koymuştur.

Bu bölümde ilkin hukuk mantığı anlayışı, sonrasında da genel argümantasyonun özel bir biçimi olan hukukî argümantasyon hakkındaki görüşleri incelenmeye çalışılacaktır.

1. Hukuk Mantığı:

Adalet ideasını ilk tahlil ettiği makalesinde hukuk mantığının deontik mantıktan ibaret olduğunu ileri süren Perelman'ın, bu konudaki fikirlerinin hukukî pozitivizmin etkisinden çıkmasına neden olan *Yeni Retorik* üzerinde çalışması sürecinde köklü bir değişim geçirdiğinden daha önce bahsedilmişti. Değerler ve rasyonalite gibi iki farklı alemi rasyonel ile makul arasında bir ayırım yapmak sureti ile uzlaştıran düşünür, değer ve eylem alemine ait olan hukuk ile genel olarak evrensel geçerlilik iddiasında olan formel mantığa indirgenmiş mantık kavramını uzlaştırmaya da çalışmıştır.

Perelman'a göre mahkeme salonunda -modern mantıkçıların çalıştığı hali ile matematik ya da formel mantıktan farklı- bir mantık işlemektedir.²¹⁵ En eski insanî disiplinlerden birisi olan hukuk ile en gelişmiş modern disiplinlerden olan mantığın tek bir kavramı işaret etmek için birlikte kullanılmasının paradoksal görüldüğünü kabul etse de²¹⁶ kavramı, hakkındaki tartışmalara da değinerek tanımlamaya çalışmıştır.

Perelman, *doğrudan veya dolaylı, en geniş anlamı ile, kanunun uygulanmasına ilişkin her türlü akıl yürütme* olarak tanımladığı hukukî akıl yürütme/muhakemenin hukuk öğrenimi görmüş hiç kimse tarafından inkar edilmezken, bir hukuk mantığının mevcudiyetinin birçok insan için tartışmalı olduğunu vurgular.²¹⁷

Perelman, hukuk mantığı ile ilgili iki temel yaklaşımın söz konusu olduğunu söyler. İlki, hukuk mantığının ayrı bir disiplin olduğunu reddeder ve kendisini formel mantığın hukuktaki kullanımı ile sınırlar ki bu anlayış Perelman'a göre doğru değildir. Zira formel mantık, kimya veya biyolojide kullanıldığında bir kimya yahut biyoloji mantığından söz

²¹⁴ Justice, Law and Argument, p. vii.

²¹⁵ Dearin, a.g.m., p. 165.

²¹⁶ Chaim Perelman, "What is Legal Logic?", *Israel Law Review*, Vol. 3, No. 1, 1968, p. 1.

²¹⁷ Chaim Perelman, "Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı", çev. Tuğba Ballıgil, *İÜHFM*, C. 52, S. 1 – 4, İstanbul, 1987, ss. 701-702.

edilmediğini, terim veya önermelerin hukuk, kimya veya biyolojiden alındığında kıyasın yapısında bir değişiklik olmadığını düşünür. Bir diğer yaklaşım ise, ayrı bir disiplin olarak ele alınıp “hukukî muhakeme” veya “hukuk düşüncesi” gibi farklı başlıklar altında detaylandırılmış olsa da, mantığın salt formel ispat teorisi olarak algılanması nedeni ile mantık teriminin kullanımından sakınılmasıdır.²¹⁸

Daha önce hukuk mantığının deontik mantıktan ibaret olduğunu düşünen Perelman artık deontik mantığın özellikle hukuka dair bir şey taşımadığını düşünmektedir; zira, emredici hükümler içeren bütün disiplinlere uygulanabilir.²¹⁹ Hukukun formel mantıkla çok az ortak noktası bulunduğunu da teslim eden Perelman, gerçek mantığı formel mantıkla sınırlayan geleneğe karşı, yine de bir hukuk mantığından söz edilebileceğini ileri sürer. Ona göre; öncül ve sonuçların yapıları değil ama özleri ile ilgilenilerek, formel mantığın da yardımı ile, bir tezi desteklemeye ya da onu çürütmeye yarayan, akıl yürütmenin bütününe özgü, formel olmayan bir mantığın kabulü ile *analoji*, *a pari*, *a fortiori*, *a contrario* gibi hukukî akıl yürütme biçimleri kullanışlı bir şekilde analiz edilebilir.²²⁰

Perelman için bu formel olmayan mantık kuşkusuz argümantasyon mantığıdır: Zorunlu analitik kanıtlar yerine ikna etmeyi amaçlayan diyalektik kanıtlar kullanılarak hukukî bir uyumsuzluk belirlenip çözüme kavuşturulur.²²¹ Ona göre;

Öncüllerden çıkarım sonucuna varmayı sağlayan formel mantık olmakla birlikte, öncüllerin kabul edilebilirliğini sağlayan hukuk mantığıdır: Kanıtlama yollarını, gerekçeleri ve uyumsuzlukta çarpışan değerlerin birbirleriyle uygun karşılıklılığını sağlayan hukuk mantığıdır. Yargıç hükmünü gerekçelendirip karar verebilmek için hukuk mantığının hakemliğine başvurmak zorundadır.²²²

Sonuç ve temelleri ile yargı kararlarının, hukuk mantığına uygun argümanları tahlil etmek için ideal metinler olduğunu düşünen Perelman, anılan kararlarda doğru öncüllerden hareketle teorik bir akıl yürütmenin söz konusu olmadığını, yargıcın tarafların muhtemel

²¹⁸ What is Legal Logic, pp. 1-3; Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 702.

²¹⁹ Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 702.

²²⁰ What is Legal Logic, p. 3; Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 703.

²²¹ What is Legal Logic, p. 3

²²² Chaim Perelman, **Logique Juridique: Nouvelle Rhétorique**, Dalloz, Paris, 1976, p. 5'ten aktaran Ahmet Halûk Atalay, “Bir Hukuk Mantığı Var mıdır?”, **Nuri Çelik’e Armağan**, C. I, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, s. 116.

itirazlarını da reddetmesini sağlayacak gerekçeler üzerine bir karar tesis ettiğini söyler. Yargıç, Perelman'a göre, tarihî bir hakikati ortaya çıkarmaya çalışan bir tarihçi ile benzer bir yol izlemektedir. Bir yargıcı tarihçiden ayıran şey, ispat yükü ve delil olarak neyin kabul edilip edilmeyeceği ile ilgili sınırlayıcı kurallar dahilinde hareket etmesidir.²²³

Bir yargıç daima bir dava ile ilgili uygulanacak hukuk kuralını tespit eder ve özellikle birbiri ile yarışan birden fazla kural mevcut olduğunda, kanunda bir boşluk olduğunda yahut kuralın uygulama alanının tespiti için yoruma ihtiyaç duyulduğunda, yargıç bir tercihte bulunmalıdır ve işte tam da burada bir hukuk mantığından söz edilecektir.²²⁴

Perelman'a göre her hukukî uyuşmazlıkta, usul problemlerinden ayrı olarak, üç görünüm vardır: Olgular ispatlanır, nitelenir ve üçüncü aşamada da yasal sonuçlar çıkarılır.²²⁵ Olguların ispatlanmasına dair her hukuk sisteminin kendisine has özellikleri bulunur ve bunların ortaya konulması için bu özelliklere vâkıf olunması önem taşır.²²⁶ Meselâ, davanın sonucunu etkilemeyecek yahut kişilerin onurunu korumak bakımından sakıncalı olguların ispatlanması yasaklanmış olabilir; keza, zamanaşımına uğramış yahut kanunî bir karineye zıt bir olgunun ispatı kabul edilmeyebilir.²²⁷ Bu gibi örneklerle, kamu yararının “objektif doğru” olanın tespit edilmesine tercih edilebildiğini gösteren²²⁸ Perelman, olguların ortaya konulması aşamasında yargıcın gerekçelendirmesinin, delillerin kabul edilebilirliği, karinelerin karşılıklı etkileşimi ve ispat yükünün sonuçları gibi spesifik olarak hukukla ilgili konularda belirginleştiğini ileri sürer.²²⁹

Olguların ortaya konulması ve ispatlanması sürecinin, bir argümantasyonun başlangıç noktaları ile benzerlik taşıdığı görülebilir.²³⁰ Perelman'a göre, bundan sonraki aşama olan, olguların nitelenmesi ile ilgili bütün problemler hukuk mantığı ile ilgilidir²³¹ ve özellikle niteleme ve sonuç çıkarma aşamalarında argümantasyonun işlevi açığa çıkar. Hukukun, belirsizliğe hiç yer bırakmamasının mümkün olduğu düşünülse dahi olguların nitelenmesinin gerekli olduğunu²³² söyleyen Perelman, olguların nitelenmesi ile ilgili

---

²²³ What is Legal Logic, pp. 3 - 4

²²⁴ a.g.m., p. 4

²²⁵ Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, ss. 705-706

²²⁶ Chaim Perelman, “Judicial Reasoning”, **Israel Law Review**, Vol. 1, No. 3, 1966, p. 374

²²⁷ Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 706

²²⁸ Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 706

²²⁹ Judicial Reasoning, p. 376

²³⁰ Bkz. II. Bölüm, B.2

²³¹ What is Legal Logic, p. 4.

²³² Chaim Perelman, “How Do We Apply Reason To Values?”, **The Journal of Philosophy**, Vol. 52, No. 26,

problemlerin Kıta Avrupası hukuk sisteminde de Anglo-Sakson hukuk sisteminde de temelde benzer durumların benzer şekilde ele alınmasını buyuran *adalet kuralına* müracaatı ima ettiğini vurgular ve temelde benzer olan durumları belirleyerek somut bir olay hakkında hükme varmak için hukukî *topiklere* yahut yargı kararlarını destekleyecek akıl yürütme biçimlerine müracaatın zorunlu olduğunu söyler.²³³ Ona göre, hukukta nitelermeyi nadiren nitelenmesi gereken şeyin salt objektif nitelikleri ile belirler.²³⁴ Gece vakti yapılan hırsızlığın ağırlaştırıcı neden olduğu veya 1 Mayıs'ta kırmızı bir bayrak taşımanın suç sayıldığı bir sistemde, gece yarısı tamamen aydınlık bir kumarhanede yapılan hırsızlığın veya pembe bir bayrak taşımanın aynı hükme tabi tutulup tutulmayacağına olguların kesin olarak tanımlanması yolu ile cevap verilemeyeceğini dile getiren düşünür, bu gibi kararların, belli sınırlar dahilinde yargıcın takdir yetkisine bağlı olduğunu ileri sürer.²³⁵

Perelman'a göre, olguların ispatlanması ve nitelenmesinden sonra sonuç çıkarma, başka bir deyişle, karar aşamasında da argümantasyonun önemli bir rolü vardır. Hakim, bir boşluk ya da antinomi mevcut olsa bile bir karar vermekle ve bu kararını gerekçelendirmekle yükümlüdür. Perelman için tam da bu gerekçenin dayanacağı temeller hukukî akıl yürütmenin spesifik doğasını ortaya çıkarır. Düşünür, bir yargı kararına temel teşkil eden unsurları olguya dair ve hukuka dair unsurlar olarak ikiye ayırır. Olguya dair unsurlarla ilgili olarak genelde yargıç kendisini bunların ispatlanıp ispatlanmadıklarına dair bir ifade ile güvene alır ancak kanıtlarla ilgili hukukî problemlere ilişkin olarak tarafların itirazları söz konusu olduğunda yargıç, anılan itirazları reddetme gerekçelerini ortaya koymalıdır. Yargıç tarafından ortaya konulacak gerekçeler matematik kanıtlar gibi zorlayıcı değil, öyle ya da böyle ikna edici olacaktır.²³⁶

Hukukî akıl yürütme, her ne kadar yargıç hukuka uygun karar vermekle yükümlü olduğundan, doğrunun araştırılması ve haklı olanın belirlenmesi bakımından takdir yetkisini sınırlayan kural ve normlara konu olsa da, genel prensiplerin belirli durumlara uygulanmasına hasredilmiş bir tümdengelimden ibaret değildir. Yargıca bahşedilen yetki, hukuku yorumlamak ve nadiren de olsa hukuku tamamlamak,

---

1955, p. 799.

²³³ What is Legal Logic, p. 4.

²³⁴ Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı, s. 707.

²³⁵ Judicial Reasoning, pp. 376-377.

²³⁶ a.g.m., p. 378.

olguları nitelemek ve [...] karineleri ve bunların kanıtlandığı delillerin gücünü takdir etmektir.²³⁷

Perelman'a göre yargıç, sosyal ve ahlakî bakımdan en arzu edilen olarak gördüğü kendi adalet duygusuna uygun olan kararı, hukuk kuralları çerçevesinde verecektir.²³⁸

Bilahare hukuk mantığına ilişkin görüşlerini, ontolojileri tamamen farklı üç hukuk sistemini örnekleyerek ortaya koyan Perelman, Eski Ahit'e dayanan ve kaynağı Musa peygamber olan Musevi hukukunda da, yargıca mümkün mertebe yorum yapma imkânı vermeme gayreti ile yasamayı hukukun tek kaynağı olarak gören Kıta Avrupası hukukunda da, hukukun kaynağı olarak yargıyı gören Anglo-Sakson hukuk geleneğinde de hakimin önüne gelen bir dava ile ilgili hüküm vermekten kaçınmaması, kararın gerekçeli verilmesi gibi ortak temel ilkeler veya ispat yükü, zorunluluk hali gibi hukukî kurum ve kuralların mevcut olduğunu söyler. Yine her bir hukuk sisteminde, emsallerden hareketle karar verildiğinin altını çizen Perelman'a göre hukuk mantığının amacı, yargı kararlarının adil, yani zamanın gereklerine, toplumun ihtiyaç ve isteklerine uygun ve rasyonel olmasını sağlamaktır. Bu da ancak hukuk metninin yorumlanması yolu ile olur ki böylelikle yorum, hukukun ontolojik bir görünümü haline gelir.²³⁹

Özetle; Perelman'ın, mantığı formel mantıktan ibaret gören anlayışa karşı çıkarak ortaya koyduğu bu *retorik hukuk mantığı* anlayışına göre, sözü geçen mantığın özgünlüğü, ikna edici bir söylemi zorunlu kılmasından kaynaklanır.²⁴⁰ İkna edici söylem Perelman için sadece verilen kararın tarafları veya kamuoyunu ikna etmesi için değil aynı zamanda adil ve etik bir sonuç doğurması için de gereklidir. Düşünürün genel felsefesi içinde değerlendirildiğinde, insan eylemleri için rasyonel bir kriter sağlayan ve aynı zamanda etik bir temel teşkil eden argümantasyon, hukukî akıl yürütme için de rasyonellik ve adil olma temelini tesis edebilecektir. Benzer bir biçimde, hukuk kurum ve kurallarının meşruiyeti ve adil olması da bir argümantasyon süreci ile sağlanabilir. Bir sonraki bölümde düşünürün hukukî kurum ve kurallar ile yargı kararlarının adil olmasını sağlama yöntemi olarak gördüğü hukukî argümantasyona ilişkin görüşleri ele alınacaktır.

²³⁷ a.g.m., p. 379.

²³⁸ a.g.m.

²³⁹ Chaim Perelman, "Legal Ontology and Legal Reasoning", **Israel Law Review**, Vol. 16, No. 3, 1981, pp. 356-367; Chaim Perelman, "Juridical Ontology and Sources of Law", trans. David W. Aemmert, **Northern Kentucky Law Review**, Vol. 10, 1983, pp.387 – 397.

²⁴⁰ Perelman'ın retorik hukuk mantığı görüşünün bir eleştirisi için bkz. Ahmet Halûk Atalay, "Bir Hukuk Mantığı Var mıdır?", **Nuri Çelik'e Armağan**, C. I, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 115-124.

2. Hukukî Argümantasyon:

Perelman için hukuk, pek çok bakımdan argümantasyon tarafından domine ediliyor olması ile spesifik bir disiplindir. Argümantasyon ve retoriğin, kişinin dahilî düşünme sürecinde ve kişilerarası fikir alışverişlerinde makul bir karara varılmasındaki önemli rolü dışında adalet ve hukuk ile de bir göbekbağı bulunmaktadır. Bu anlamda, aldığı hukuk eğitimi felsefî sorgulamasına su taşıyan bir değirmen olduğu gibi felsefî olarak bulunduğu yer de hukuk ve adalet hakkındaki görüşlerini şekillendirmiştir. Ona göre hukuk; kurum, kural ve işleyişi ile argümantasyonun özel bir biçimini açıkça görebileceğimiz bir alandır. Hukukî argümantasyonda genel argümantasyondan farklı olarak, belirli ilke ve kurallar argümantasyona başlangıç noktası teşkil edebilir ve bazı usul kuralları çerçevesinde bir akıl yürütmeye imkân verir.

Pozitif hukuk metnlerinin, kaynağı yahut temelinden bağımsız olarak, yeni akıl yürütmelere başlangıç noktası teşkil ettiğini düşünen Perelman için hukuk, bu bakımdan teoloji ile benzerlik gösterir. Hukukî veya teolojik argümantasyon belirli bir sistem dahilinde gelişmek durumundadır. Herhangi bir metinle bağılı olmayan genel argümantasyondan farklı olarak bu alanlarda, argümantasyona dayanak metnlerin yorumlanması ile ilgili problemlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Hukuk tarafından korunan değer tartışmasız kabul görmesi halinde bile kuralın uygulanmasında çıkacak herhangi bir zorluk, temellerinin sorgulanmasına yol açabilecektir. Dinî kuralların ve hukuk normlarını apaçık olarak nitelemek tek bir yorum biçimi bulunduğunu iddia etmek demektir. Bir metin nadiren tek bir yoruma konu olabileceğinden teologlar ve hukukçular tarafından ortaya sürülen olguların apaçık olması, başka bir deyişle evrensel kitlenin mutabakatına konu olması söz konusu değildir. Ancak argümantasyonun kaynağı olan metinler böyle addedilmesini gerektirir yahut buna müsaade eder. Hukuk kimi zaman fiilen mevcut olmayan bir şeyin öyle sayılmasını, kimi zaman da fiiliyatta mevcut bir şeyin ise yokmuş gibi ele alınmasını öngörür. Meselâ, yargıcın taraflarca öne sürülmeyen olguları karar verirken dikkate almaya yetkisinin olmaması gibi kimi zaman sağduyunun olgu olarak kabul ettiği bir şeye hukuk, herhangi bir sonuç bağlamamış olabilir.²⁴¹

Hukukî argümantasyonu genel argümantasyondan böylelikle ayıran Perelman için

---

²⁴¹ **The New Rhetoric**, pp. 101-102.

argümantasyon hukukta iki bakımdan gereklidir. Ona göre; bir hukuk sisteminin kabulü, o sistem içinde işlev gören yasama, yürütme ve yargı erklerinin toplum tarafından tanınmasını ima eder. Anılan kurumlar ve bunlar tarafından vaz edilen yahut bu kurumların kendilerinin de bağlı olduğu kuralların adil addedilmesi, bir diğer deyişle meşruiyeti ancak makul olmaları ile mümkün olacaktır. Benzer bir biçimde sistemin kabul edilebilirliğine katkı sağlayacak yargı kararlarının da adil olması, hitap ettiği kitle tarafından makul olduklarına dair bir mutabakatın sağlanması ile temin edilebilir.

Yalnızca zorunlu yahut keyfi olmayan bir argümantasyonun varlığının insan özgürlüğünü anlamlandıracağını savunan²⁴² Perelman'a göre “retoriğin rolü, daha az otoriter ve daha demokratik bir hukuk anlayışında giderek daha da zarurî hale gelmektedir.”²⁴³ Hukukçuların, hukuku yalnızca itaat edilmesi gereken değil aynı zamanda anlaşılması gereken, kabul gördüğü ölçüde kendisine uyulacak bir yapı olarak gördükleri ölçüde de retorik önemli bir rol üstlenmektedir.²⁴⁴ Yine düşünür, antik Yunan'da, Roma'da, orta çağda ve modern zamanlarda hukukî gelişim retoriğin gelişiminin birlikte gerçekleştiğini, birçok hukuk ve ceza usul kuralları yanında bir kısım hukukun genel ilkelerinin de retorik kökenlerinin izlerini taşıdığını ileri sürmektedir. Ona göre; retorik ile “iyi niyet” ve “hakkaniyet” gibi kavramların hukuka girmesi sayesinde büyük ölçüde şekli olan Roma hukuku dönüşüme uğramış ve adalete daha iyi hizmet eden bir araç haline gelmiştir.²⁴⁵

Perelman'a göre; düşünce aleminde olduğu gibi eylem aleminde de aynı temel kategorideki varlıklara aynı muamele edilmesini öngören adalet kuralı, verili bir eylem biçiminin tekerrünü normal kabul eder. Alışlagelmiş uygulamanın gerekçelendirilmesi gerekmez; bilakis bir yargı, karar veya kuralın adil olmadığının ileri sürülmesi için bu değerlendirmeyi gerekçelendirecek ve hedeflediğimiz kitle için kabul edilebilir nitelikte olan nedenler ortaya koymamız gerekir. Bu durum hukukî kesinliğe katkıda bulunur. Tarafsız yargıç adildir çünkü sonuçları ne olursa olsun aynı kuralın uygulanacağı herkese aynı biçimde davranır: *Dura lex, sed lex*.*** Ancak bu adalet anlayışı hakkaniyetli hüküm verme gereğini göz önünde bulundurmaz. Adalet kuralı, yeknesaklığı gerektirmesi hasebiyle öngörülebilirlik ve güvenliğe katkıda bulunur; hukuk düzeninin uyumlu ve

²⁴² **The New Rhetoric**, p. 514.

²⁴³ **Justice, Law and Argument**, p. 121.

²⁴⁴ a.g.e.

²⁴⁵ a.g.e., p. 121.

*** Kanun, sert de olsa kanundur.

istikrarlı bir biçimde işlemesine imkân verir ancak adalet ihtiyacımızı tatmin etmeye yeterli değildir. Bunun için düzen kendi içinde adil olmalıdır. Ancak hakkaniyet, kimi zaman bir kuralın sonuçlarından bağımsız olarak yeknesak ve mekanik biçimde uygulanmasının aksini gerektirmez mi? Bir kural, sıradan durumlara tatmin edici biçimde uygulanabilirken istisnai durumlar ortaya çıktığında etik olarak kabul edilemez sonuçlar doğurması mümkün değil midir? Perelman daha önce adaletin payandası olarak adlandırdığı hakkaniyet kavramına hukukun aksadığı noktalarda başvurulması gerektiğini savunur. Ancak bunun genel bir kural haline gelmesi gerektiğini iddia etmez. Zira ona göre hukuktan ayrılma hali gerekçelendirilmelidir. Bu anlamda yargıcın hakkaniyete müracaat etmesinin bir anlamda hukuka aykırı karar vermek olduğunu söyleyen Perelman'a göre, kuralın katı biçimde uygulanmasının gayriadil sonuçlara yol açacağı hallerde yargıcın hakkaniyet duygusuna başvurduğumuzu söyler. Düşünür üç durumda bir kuralın uygulanmasının adaletsiz sonuçlara yol açacağını söyler. Bunlardan ilki yasa koyucu tarafından öngörülmeven sıradışı hallerde de yargıcın hukuku uygulama yükümlülüğüdür. İkincisi savaş, devalüasyon veya afet gibi haricî koşullar nedeniyle bir sözleşmenin katı bir biçimde uygulanmasının taraflardan birisine ağır biçimde zarar verecek olması dolayısıyla sözleşme koşullarının değiştirilmesi zorunluluğu doğmasıdır. Üçüncü hal ise yasa koyucu ve yargıçların ilgisiz kaldığı bir ahlakî duyarlılığın gelişiminin, gerçekte belli ayrımlara yol açarak mevcut olguların değerlendirilmesi için temel oluşturmasıdır. Perelman yargıcın hakkaniyete uygun karar vermek için yalnızca adalet kuralını değil, yorum ve takdir yetkisini kullanmasına Fransız Medeni Kanununun 11. maddesinin uygulanması ile ilgili bir örnek verir. Anılan hüküm, Belçika'da yaşayan bir yabancının, vatandaşı olduğu ülke tarafından Belçika vatandaşlarına tanınan veya tanınacak medeni haklardan aynı biçimde yararlanmasını öngörmektedir. Peki herhangi bir ulusa mensup olmayan vatansız birisi söz konusu olduğunda yahut vatandaşı bulunduğu ülkenin Belçika ile herhangi bir mütekabiliyet anlaşması olmadığında bütün medeni hakların reddedilmesi mi gerekecektir? 1880 yılında Belçika Yüksek Mahkemesi önüne gelen bir davada, sözü geçen hükmün normal bir biçimde uygulanmasının ahlaken kabul edilemez sonuçlara yol açacağından bahisle kanun metnini adil olmayan sonuçları bertaraf edecek biçimde yorumlamıştır. Buna göre; medeni haklar tabii hakların üzerinde olan, ihtiyaç durumunda kamu yardımı almak gibi, haklardan ibaret olup evlenme, dava açma, mülkiyet, miras gibi tabii hakları içermez ve sözü geçen tabii haklara bütün yabancılar sahiptir. Yargıcın yasama yetkisi

olmamakla birlikte yorum yetkisi vardır; kimi durumlarda geleneksel yorumun ötesine geçerek kanunun uygulamasını düzeltme yetkisine sahiptir. Elbette yargıç yorum yaparken keyfî davranmamalıdır ve bunun için kararını gerekçelendirmek ve kararının önceki kararlardan farklı olması için özel nedenler göstermek zorundadır.²⁴⁶

Peki bir kuralın adil olup olmadığını değerlendirmemize yarayacak rasyonel kriterler var mıdır? Akıl, adil kurallar arayışında kılavuzluk etmek için tamamıyla şekli olan adalet kuralının ötesine geçmemize elverişli midir? Matematiğin prensipleri gibi, adaletin tartışmasız prensiplerine ulaşmak mümkün müdür? Perelman bu soruların cevabını yine adalet kuralından hareketle arar.²⁴⁷

Adalet kuralı, adaletin dağıtılmasında düzeni, güvenliği ve tarafsızlığı sağlamasına rağmen kuralların adil olup olmadığının yargılanması noktasında yetersiz kalmaktadır.²⁴⁸ Zira, adalet kuralı hangi iki durum veya varlığın aynı temel kategoride olduğunu söylemediği gibi nasıl muamele edileceğini de belirlemez.²⁴⁹

Oysa her bir somut olayda, eğer bir eylemin adil yahut gayriadil olduğunu açıklayabilecek durumda isek, bu iki soruya cevap vermeliyiz. Bunun cevabı kimi zaman birbirleri ile kaynaşan iki değerlendirme derecesinde aranır. Çoğunlukla adalet kuralı, doğduğu kaynağın hakiki karakterine bağlı olacaktır. Bu kimi zaman, kutsal yapısı vahyedilen buyrukların adil olmasını temin eden bir ilah olacaktır. Bazen Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olan bir kral olacaktır. Bazen ulusal iradenin hakiki temsilcisi olduğundan bir parlamento olacaktır. Nihayet, kimi zaman da örf, adet ve geleneklerde açığa çıktığı gibi insanların kendi akıl ve iradeleri olacaktır. Bir yandan da, özellikle bir kanun taslağı tartışma konusu olduğunda, bütün gayret [kanun] hükümlerinin adalet ihtiyacımıza uygun olduğunu, eşit muamele edilmesinin öngörüldüğünü durumların temelde benzer olduğunu ve bu muamelenin böylelikle kendini gerekçelendirdiğini göstermek için sarf edilecektir.²⁵⁰

Meselâ çalışanların temel ihtiyaçlarını tatmin etme arzusunun bir ifadesi olarak aile ödeneği verilmesini öngören bir yasaya karşı, öngörülen sınıflamalar yanında yasanın

---

²⁴⁶ **Justice, Law and Argument**, pp. 34-41, p. 76.

²⁴⁷ a.g.e., p. 42

²⁴⁸ a.g.e., p. 44.

²⁴⁹ **The Idea of Justice**, p. 85.

²⁵⁰ a.g.e.

temelindeki ilkeye de, sağlanan ya da başarılan iş miktarı dışında başka unsurların dikkate alındığı gerekçesi ile adaletsiz olduğu eleştirisi yöneltilebilir. Eşit işe eşit ücret formülünü benimseyen birisi cinsiyet, yaş, ırk veya aile durumunu temel alan sınıflandırmaya karşı çıkabileceği gibi bir başkası yasanın temel ilkesini benimseyip düzenlediği ödeme biçimini adaletsiz bulabilir. Anılan eleştirilerden ilki sosyo-politik değerlendirmelerle ekonomik problemlerin birbirine karıştırılmasına yönelmişken diğeri aksine yasanın temel bakış açısına değil pratikte uygulanmasına yöneliktir. Perelman bir hukuk kuralının adil olmadığı yönündeki eleştiriye bir örnek de Proudhon'un Fransız ceza kanununa eleştirisini verir. Buna göre; kanun uyarınca, çocukları aç olduğu için bir fırına zorla girerek 4 poundluk bir ekmek çalan hırsız fırıncının talebi üzerine 8 yıl zorla çalıştırılma cezasına çarptırılabilirken fırıncı ekmeklere un yerine alçı, maya yerine sülfürik asit koyduğunda 5 pound para cezasına hükmedilecektir. Proudhon'a göre fırıncının işlediği suç hırsızınkine nispetle çok daha ağır olduğu halde alacağı cezanın daha hafif olmasını öngören bir hukuk açıkça adaletsizdir. Ona göre cezalar, suçun topluma verdiği zararla orantılı olmalıdır, aksi halde adaletsiz veya keyfidir.²⁵¹

Özetle; Perelman'a göre bir kuralın adil olmadığının ileri sürülmesi, kural tarafından tesis edilen tasnifin yersiz veya öngörülen uygulamanın keyfi olduğunun ifade edilmesi demektir. Norm tarafından tesis edilen tasnifin uygun olmadığına dair eleştiri, esasında tasnifin uygun olduğu ve mevcut sistem yerine geçirilmek istenen sistemden üstün olduğu gösterilerek bertaraf edilebilir. Kuralın öngördüğü uygulamanın keyfi olduğu yönündeki eleştiriye karşı ise öngörülen muamelelerin keyfi olmadığı, bilakis rasyonel bir şekilde sistemleştirilmelerine elverecek belli genel ilkelere uyduğu gösterilebilecektir. Bütün makul insanların kabul edebileceği, akla tamamıyla uygun olduğundan hiç kimsenin itiraz edemeyeceği kategoriler inşa eden ve işlemler öngören mutlak adil bir kurallar sisteminin gerçek olamayacağını ileri süren Perelman farklı dinî, felsefî ve politik anlayışların kabul gördüğü mevcut insan toplumlarının çeşitliliğinde bunun mümkün olmadığını düşünür. Esasında, bütün insanların üzerinde mutabık kalacağı ve aynı biçimde yorumlayacağı pek az kural bulunmaktadır. Adalet, doğruluk gibi genel kabul görmüş değerlerin soyut halleri ile evrensel olarak kabul gördüklerini yineleyen Perelman, bu anlamda tartışmasız kabul görmüş değerlerin kimsenin reddemeyeceği ve herkesin her biçimde yorumlamakta özgür olacağı bir kural haline getirilmesinin mümkün olmadığını

---

²⁵¹ Justice, Law and Argument, pp. 44-45.

düşünür. Hukuk vaz etmekle evrensel normlar koymak değil belirli bir düzey rayonalite sağlamak amaçlandığından bir hukuk kuralının adil olup olmadığı daima tartışma konusu olabilir. Bir normatif sisteme temel teşkil eden esas ilke – eşitlik, pozitif ayrımcılık, insanların boylarına orantılı bir biçimde haklara sahip olması vs.- tündengelimde olduğu gibi tartışmasız kabul edilen ilkelerden mantıken çıkarılmış bir sonuç ya da tümevarımda olduğu gibi tecrübenin bir sonucu olmadığından, formel mantık çerçevesinden bakıldığında keyfî ve mantıkî açıdan belirsiz addedilebilir. Ancak Perelman'ın itirazı tam da bu bakış açısına yöneliktir. Ona göre kanıtlama için yalnızca tündengelim ve tümevarım temel alınmamalı, değerlerin gerekçelendirilmesi de mümkün olmalıdır. Rasyonel veya makul bir gerekçelendirmenin mümkün olduğunu kabul etmekle aynı zamanda aklın pratik kullanımını da tanımış oluruz. Bu da Perelman için aklı, hakikatin ya da yanlıştın keşfedilmesi gibi, salt teorik bir kullanımla sınırlamamak anlamına gelir. Ona göre akıl, sadece doğrulamaya veya ispat etmeye değil, aynı zamanda müzakere etme, eleştirme, gerekçelendirme ve bir şeyin lehine veya aleyhine nedenler sunmaya da yarar.²⁵²

Perelman, kuşkusuz sonsuz bir gerekçelendirme gerekliliğinden söz etmez. Tıpkı adalet kuralının verili bir eylem biçiminin tekrarını normal kabul etmesinde olduğu gibi, bir hukuk kuralı ya da sistemi de tartışmasız bir biçimde kabul görmüşse bunların gerekçelendirilmelerine gerek yoktur. Zira hukukun, örf adet veya bir düzenlemenin mevcut olması durumunda adil oldukları varsayılır. Benzer bir biçimde, yasama organının meşruiyeti genellikle yasal olmasından kaynaklanır. Ancak bir kural, sistem ya da genel olarak hukuk eleştiriliyorsa gerekçelendirme gereği doğacaktır. Perelman'a göre, hukukun adil olmadığına yönelik eleştiri üç biçimde ortaya çıkabilir: Hukukun etkisiz olduğu ileri sürülebilir, amaçladığı görünen sonuca uygun araçlar sağlamadığı iddia edilebilir yahut da toplum tarafından kabul görmüş değerlere uygun olmadığı öne sürülebilir. Bu doğrultuda, hukuku değiştirmeye yönelik bir eleştiri de yasal olarak yasama yetkisini elinde bulunduran organın değerlendirilmesine sunulmalıdır. Yasama, yetkisini kullanırken, kendisini yetkilendiren toplumun arzularından fazla ayrılmamalı, uzun vadede toplumun arzularını görmezden gelmemelidir. Farklı politik görüşler çerçevesinde adalet anlayışlarının değişkenlik arz ettiğini düşünün Perelman için bu farklılık adalet kavramının keyfî olduğu anlamına gelmez. Ona göre; bulunduğu toplumun arzu ve inançlarına uygun olan, eleştirildiğinde bu arzu ve inançlara uygunluğu makul bir biçimde

---

²⁵² a.g.e., p. 46, 53; pp. 55-59, 66-67.

gerekçelendirilebilen düzenlemeler adildir.²⁵³

Perelman'a göre; yasama yanında yargı da yetkisini kendilerine bu yetkiyi bahşeden ruha bir biçimde kullanmakla yükümlüdür. Taraflarca seçilen hakemin bile kararını verirken yazı-tura atar gibi bir keyfilikle karar vermediğinin altını çizen Perelman adil bir yargıcın hukuku nasıl uygulayacağını incelenmesinin de aklın eylem alemindeki kullanımı konusunda bir fikir vereceğini söyler. Ona göre yargıç, kararlarını harici bir realiteye uygun düşen şeye göre dürüstçe veren objektif ve ilgisiz bir seyirci değildir. Yargıcın tarafsızlığı, davanın tarafları ile herhangi bir bağının bulunmaması ve tarafların hepsine hukuk sistemi tarafından öngörülen kuralları uygulaması demektir. Adil yargıç, tarafların delillerini değerlendirip argümanlarını dinledikten sonra aralarında makul bir tercihte bulunandır.²⁵⁴

Adalet kuralına uyan yahut uygun bir emsali izleyen kişinin ilk bakışta gayriadil olmak ithamından kurtulacağını ve tavrını gerekçelendirmesine gerek olmadığını dile getiren Perelman'a göre, yargıç için de emsallerden ayrılma halinde gerekçelendirmenin rolü önem kazanır. Mevcut hukuka hizmet eden birisi olarak sistemin kabul edilebilirliğine katkı sağlamakla yükümlü olan yargıç, davanın ilk aşamasında ispatlanan olguların yasayı ihlal edip etmediğini iki biçimde tespit eder: Karşısına çıkan yeni olgular dizisine daha önce hakkında bir hüküm verilmiş bir olgular dizisi ile temelde benzer olduğu muamelesi eder ki Perelman buna emsal tekniği der. Bir diğer yol da, eldeki olguların genel bir kural altında sınıflandırılması biçiminde ortaya çıkan, genel bir kuralın özel bir duruma uygulanması tekniğidir. Dolayısıyla olguların tasnifi, ya evvela zikredilmiş bir emsalin ya da seçilmiş bir kuralın değerlendirilmesini gerektirir.²⁵⁵

Perelman'a göre, farklı zaman ve koşullarda yasamanın iradesi, hukukun kesinliği, ortak iyi, doğal hukuk veya şeylerin doğası başlangıç noktası alınarak farklı argüman biçimleri kullanılabilir. Hukukî argümantasyonu, politik veya ahlakî argümantasyondan ayıran hukukun kesin ve öngörülebilir olmasına verilen önemdir. Hukukun kesin ve öngörülebilir olması gerekliliği, kişisel tesirlerden ve keyfilikten arındırılmış bir karar tesis edilmesi zorunluluğunu doğurur. Hukuk, ispat yükü ve buna bağlı olarak karine teknikleri, bazı delillerin kabul edilmezliği, gerçek durumların hukukî durumlara dönüştürülmesi gibi yollarla sosyal düzenin korunmasını amaçlar.

---

²⁵³ a.g.e., p. 63.

²⁵⁴ a.g.e., pp. 66-67.

²⁵⁵ a.g.e., p. 77, 120; Dearin, a.g.m., p. 167.

Olguların farklı perspektiflerden farklı görünmesi daima mümkün olduğunu düşünen Perelman'a göre yargıç, aynı davaya ya da davada ortaya çıkan olgulara, birden fazla kural veya emsalin uygulanmasının eşit derecede akla yatkın olduğunu kanaatine varabilir. Hukuk sisteminde antinomilere yol açabilecek bu gibi durumlarda, uyuşmazlığı çözmek için hangi kural veya emsale üstünlük tanınacağı konusunda bir tercihte bulunulması zorunlu olacaktır. Kaldı ki, bir antinomi söz konusu olmasa bile, hukuk, ortaya çıkabilecek her durumu öngöremeyeceğinden, katı bir biçimde uygulanması, başka bir deyişle yargının, Montesquieu'nun tanımladığı biçimde sadece “hukukun sözlerini telaffuz eden ağız” olarak işlemesi, akıl ve hakkaniyetle çelişen sonuçlar ortaya çıkarabilir. Dolayısıyla yargıç, kararlarının yasal olduğunu göstermek yanında makul olması hasebiyle kabul edilebilir olduğunu göstermelidir. Bir yargı kararı tesis edilirken görüş farklılıkları, yorumlar, menfaat ve değerler ortaya konmalı, sonrasında da hem hukuka uygun hem de toplum tarafından kabul edilebilir bir çözüme varmaya gayret edilmelidir. Bir başka deyişle yargıç, hukukun kabul edilebilirliğine, onu esnek kılarak katkıda bulunabilir.²⁵⁶

Yüksek yargının da, ilk derece mahkemesi kararı hakkında yaptığı yorumda yasama organının niyetine aykırı düşmemesi gerektiğine inanan Perelman, yine de bunun yeterli olmadığı kanaatindedir. Temelde iki yorum anlayışı bulunduğunu dile getiren Perelman'a göre bunlardan ilki doğrudan yasama organının iradesini temel alan *statik* yorum, ikincisi ise mevcut durumda kamu menfaatinin dikkate alınmasını öneren *dinamik* yorumdur. Her ikisinin de tek başına yeterli olmadığını düşünen Perelman'a göre, statik yorum, kanunu vaz eden eski yasama organı halihazırda mevcut olmadığından ve neyi nasıl yorumlayacağını öngörmemiz mümkün olmadığından, dinamik yorum ise kamunun menfaati kavramının içi özgürce doldurulabileceğinden sakınca arz edebilir. Mahkemenin, *de lege lata* ile *de lege ferenda* arasında ayırım yapmakla yasamanın yerine geçeceğini düşünen filozof, bunun yerine mevcut yasama organının kamu menfaatini gözettiği varsayılan iradesi yönünde karar verilmesi gerektiğini söyler. Böylelikle, yargı-yasama diyalaktığı vasıtası ile toplumun arzu, inanç ve menfaatleri doğrultusunda kanunlar vaz edilmesi mümkün olacaktır.²⁵⁷

Perelman'ın hukukun uygulanmasında keyfiliğin önüne geçilmesi için toplumun arzu ve inançlarının dikkate alınması, adil ve hakkaniyetli bir sonuca varmak için ise hukukun esnek kılınması gerektiğine yönelik tespitleri birkaç bakımdan eleştirilebilir. İlk,

²⁵⁶ Justice, Law and Argumet, p. 78; pp. 120-122.

²⁵⁷ Justice, Law and Argument, p. 151.

toplumun arzu ve inançlarına uygun olan hukukî düzenlemelerin keyfî olmayacağı yönündeki fikir, Rousseau'nun vardığı genel iradenin fazla yüceltilmesi yönündeki mutlakçı bir çıkarımda bulunulmasına neden olabilir. İkinci olarak ise, kanunun esnek kılınmasının onun keyfî biçimde uygulanmasına yol açacağı biçiminde bir eleştiri yöneltilebilir. Mutlakçılığın verdiği zararları görmesi üzerine adalet hakkında çalışmaya başlayan, adaletin ve genel anlamı ile değerlerin temelinde rasyonel bir unsur bulunup bulunmadığını ararken yolu retoriğe düşen Perelman'ın amacı mutlakçı bir adalet anlayışı ortaya koymak veya keyfî uygulamaları desteklemek olmasa gerektir. Nitekim, felsefesinin gelişimi ve genel çerçevesi içinde düşünüldüğünde, Perelman adaletin tesisi için gerekli gördüğü gerekçelendirme sürecinde, hukukun genel ilkeleri, adalet, hakkaniyet ve sağduyunun birlikte değerlendirilmesi gerektiğini ileri sürer. Kanunun esnek kılınması gerekliliği ise, ortaya çıkabilecek her durumu öngörmesi mümkün olmayan kanunun lafzının katı bir biçimde uygulanmasının doğuracağı adaletsiz sonuçların önüne geçmek için vurgulanmıştır. Esasında Perelman adil bir eylem, karar ya da kural için -pragmatik veya teleolojik- belirli bir yorum yahut argümantasyon tekniği önermez. Onun yapmaya çalıştığı; Maneli'nin de dile getirdiği üzere, rölativizm ve mutlakçılık uçlarına savrulmaksızın ve “doğal hukuk”, “saf aklın buyrukları” veya “ilahî haklar” gibi kavramlara başvurmaksızın,²⁵⁸ aklın pratik kullanımı yolu ile adil olunabileceğini göstermektir.

Perelman'a göre; hukuk salt normatif bir yapı olarak ele alınıp toplum içindeki işlevi görmezden gelinirse, hukukun saf teorisi, hukuk sistemini sosyo-politik kontekst ve arkaplanından ayırma riski ile yüzyüze gelir. Bu durum da yasama tarafından öngörülemeyen yahut anormal durumlarda, yürütme ve yargı tarafından iyi veya doğru bir biçimde doldurması gereken bir hukuk boşluğu ile karşılaşılmasına anlamına gelir.²⁵⁹

Perelman, argümantasyonun, kimi metodolojik ilkeler ve temelde benzer durumlara benzer muamele edilmesini öngören prensipler tarafından yönlendiriyor olsa da, önceden belirlenmiş bir kararı zorunlu kılmadığını söyler. Sıklıkla sözü geçen ilkelere uygun olmayan çözümler ortaya konmasına da müsaade eden argümantasyon biricik çözümü dayatmadığı için, argümantasyonu temel akıl yürütme biçimi olarak kullanan hukuk çoğulcudur: Eşzamanlı olarak birçok değeri aynı anda gerçekleştirir ve somut durumlarda

---

²⁵⁸ Maneli, a.g.e., p. 3.

²⁵⁹ **Justice, Law and Argument**, p. 154.

diğerleri ile uyuşmayan değeri korur.²⁶⁰

Özetle; genel argümantasyonda olduğu gibi hukukî argümantasyonda da bir kararın makul olmasının yolu, muhataplarını ikna edebilir olmasından ileri gelmektedir. Yargılama sürecinde yargıç tarafların argümanlarına muhatap olarak bir evrensel dinleyici kitlesi işlevi görmektedir.²⁶¹ Diğer yandan yargı kararının da hitap ettiği bir kitle vardır. Bunlar, yani yargıcın bir karar tesis ederken göz önünde bulundurması gereken kitle, davanın tarafları ve verilen karardan doğrudan etkilenecek kişiler yanında anılan kararın hukukîliğini denetleme yetkisini haiz yüksek mahkeme üyeleri, görüşleri doktrine vücut veren akademisyenler ve bazen de hukuk sisteminin yürürlükte olduğu toplumun bütününden müteşekkildir. Perelman için herhangi bir kitleyi ikna edecek rasyonel bir argümantasyonun karakteristiği, genelleştirilebilir olmasıdır. Ancak filozof bu amaca ulaşıldığından asla emin olunamayacağını da dile getirir.²⁶²

Bu çerçevede, hukukun genel ilkeleri ile eşitlik, özgürlük, adalet gibi değerlerin tercih edilebilirle ilgili başlangıç noktalarından *loci*'ye,²⁶³ hukukî karinelerin gerçeklikle ilgili başlangıç noktalarından varsayıma,²⁶⁴ hukukî emsallerin gerçeklik inşası argümanlarından örnekleme ile argümantasyona²⁶⁵ tekabül ettiği görülecektir.

Perelman, ayrıca hukuk kurallarının yorumlanmasında kullanılacak argüman tekniklerine de değinmiştir. Daha önce de zikredildiği üzere, düşünür bu tekniklerin herhangi birisinin kullanılması gerektiği yönünde bir öneride bulunmadığından, bu çalışmada somut duruma uygun düştükleri belirlendikten sonra kullanılabilecek tekniklere değinilmesi ile yetinilecektir.

3. Argüman Teknikleri:

a) Argumentum a contrario (Aksi ile Kanıt):

Hukuk kurallarının yorumlanmasında kullanılabilecek tekniklerden ilki *argumentum a contrario* ya da aksi ile kanıt tekniğidir. Hukukçular tarafından bilinen bu teknikte, spesifik bir kişi ya da eşya kategorisi hakkındaki bir hükmün bu kategoride

---

²⁶⁰ a.g.e., p. 155, 160.

²⁶¹ Dearin, a.g.m., p. 174.

²⁶² a.g.e., p. 73.

²⁶³ Bkz. II. Bölüm, B.2.b.(2).

²⁶⁴ Bkz. II. Bölüm, B.2.a.

²⁶⁵ Bkz. II. Bölüm, B.3.a.(3).

bulunmayan kişi veya eşyaya uygulanmaması söz konusudur.²⁶⁶ Başka bir deyişle, bir hukuk kuralı belirli bir durumun bir özelliğini dikkate almış ve bu duruma belirli bir hukukî sonuç bağlamışsa, bu durum dışında kalan durumlar aksi hukukî sonuçlara tabi olacaktır.²⁶⁷ Perelman bu yöntemin sınırlayıcı bir biçimde belirli sùjeler için yükümlölük getiren hukuk kurallarına da uygulanabileceğini söyler.²⁶⁸ Meselâ, işçi bayramında kırmızı bayrak taşınmasını yasaklayan bir düzenlemenin diğerk renkteki bayrakların taşınmasına müsaade ettiğı sonucuna bu teknikle varılabilir.

b) Argumentum a simili (Benzeme Argümanı):

Bu teknik, spesifik bir kişi veya eşya kategorisine uygulanan bir kuralın, ilgili açılardan benzer kişi ve eşyaya da uygulanabileceğini söyler.²⁶⁹ Meselâ, bir metro istasyonuna köpekle girilmesi yasaksa benzer bir rahatsızlığı verecek başka bir hayvanın girmesinin de yasak olduğı sonucuna varılabilir.

Perelman, spesifik bir durumu düzenleyen bir hukuk kuralı mevcut olduğunda yargıcın *a contrario* ve *a simili* tekniklerinden hangisini kullanılacağına hakkaniyet duygusu ile karar vermesi gerektiğini düşünür.²⁷⁰

c) Argumentum a fortiori (Evleviyet):

Evleviyet tekniğı de denen bu yöntem, yine hukukçular tarafından genel olarak bilinmekte olup, x durumundan daha hafif olduğı düşünölen y durumunda belirli bir biçimde davranma nedeni varsa, x durumu için de aynı nedenin bulunduğı fikrinden hareket eder.²⁷¹ Perelman *a fortiori*'nin de iki biçimi olduğunu söyler. Bunlardan ilki, *argumentum a maiori ad minus*, olumlu bir düzenleme söz konusu ise kullanılırken ikincisi olan *argumentum a miori ad maius* olumsuz bir düzenleme mevcut olduğunda kullanılır.²⁷² Çimlere basmanın yasak olduğı durumda çimlerde yürümenin de yasak olduğı sonucuna varılması *argumentum a maiori ad minus*'a, insan yaralamanın yasak olduğı durumda

²⁶⁶ Feteris, a.g.e., s. 91.

²⁶⁷ Kemal Gözler, **Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliğı ve Yorumu Sorunu**, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998, s. 176.

²⁶⁸ **Logique Juridique: Nouvelle Rhétorique**, p. 55'ten aktaran Gözler, a.g.e., s. 177.

²⁶⁹ Feteris, a.g.e., ss. 91-92.

²⁷⁰ a.g.e., p. 92.

²⁷¹ Feteris, a.g.e., s. 92.

²⁷² **Logique Juridique: Nouvelle Rhétorique**, p. 56'dan aktaran Gözler, a.g.e., s. 179.

öldürmenin de yasak olduğu sonucuna varılması ise *argumentum a miori ad maius*'a örnek teşkil eder.²⁷³

Bu teknik, Kalinowski tarafından salt formel mantığa ait bir argüman olarak nitelenmişse de Perelman bu fikre katılmaz. Ona göre, böyle bir indirgeme daima mümkün değildir. Perelman bu görüşünü şöyle bir örnekle temellendirir: Şeklî olarak üç şişe alkollü içki alma yetkisini haiz olan kişinin bir şişe alkollü içki almaya da yetkisi bulunduğu sonucuna varılabilir. Ancak Belçika'da 29 Ağustos 1919 tarihinde yürürlükte bulunan Vanverdelle Kanununun 2. maddesi iki litreden düşük alkol satışını yasaklamaktadır. Sözü geçen yasağın amacı ise işçilerin haftalık ücretlerinden bir kısmının alkollü içki almaları için kesilmesini önlemektir. Zira, iki litre alkollü içki fiyatı bir işçinin haftalık ücretinin üzerindedir.²⁷⁴

d) Argumentum a completudine (Bütünlük Argümanı):

Bu teknik, bütün hukuk sistemlerinin tam ve kusursuz olduğu fikrine dayanır. Sistemin tam ve kusursuz olması, özel kuralların hüküm bulunmadığı durumlara uygulanabilecek genel hükümler bulunduğu anlamına gelir. Buna göre; açıkça tasvir edilmemiş eylemlerin her birine belirli bir normatif anlam yükleyen bir hukuk kuralı daima vardır. Bir eylemin nötr veya zorunlu, yasak veya müsaade edilmiş olduğu sonucuna genel bir kuralın uygulanması yolu ile ulaşılabilir.²⁷⁵

e) Argumentum a coherentia (Uyum Argümanı):

Bu tekniğin temelinde, makul bir yasa koyucunun aynı durum için birbiri ile çelişen hükümler koymayacağı varsayımı yatar. Eğer hukuk kuralları arasında bir çelişki varsa yargıç, çelişkili hükümlerden birisini görmezden gelerek diğerine öncelik tanımak sureti ile sorunu çözer. Daha sonra vaz edilmiş bir hükmün önceki çelişkili zımmen ilga ettiği yönündeki ilke de bu duruma bir örnek teşkil edebilir.²⁷⁶

---

²⁷³ a.g.e.

²⁷⁴ a.g.e., s. 180.

²⁷⁵ Feteris, a.g.e., ss. 92-93; Gözler, a.g.e., s. 181.

²⁷⁶ Feteris, a.g.e., s. 93; Gözler, a.g.e., s. 181.

f) Diğer Argüman Teknikleri:

Yukarıda sayılan teknikler dışında Perelman, psikolojik argüman, teleolojik argüman, saçma sonuçların dışlanması (*argument apagogique*), tasarruf argümanı (*argument économique*), emsal argümanı (*argumentum ab exemplo*), sistematik argüman (*argument systématique*) ve kenar başlıkları argümanı (*argumentum a rubrica*) gibi tekniklere de değinmiştir.

Bunlardan psikolojik argüman yolu ile, yasa koyucunun iradesini yansıtan hazırlık malzemelerine atıfla sözü geçen iradenin yeniden inşası ve kuralın temelindeki ilkenin tespiti sağlanmaya çalışılır. Teleolojik argümanın da başlangıç noktası yasanın hazırlık malzemesi ise de psikolojik argümandan, hazırlık çalışmalarının lafzî anlamını değil altında yatan amacı dikkate alması ile ayrılır. Bu argüman tekniğinin kullanılması, Perelman'a göre yasa koyucunun öngöremeyeceği durumlar ortaya çıktığında zorunlu olacaktır.²⁷⁷

Saçma sonuçların dışlanması argümanı, yasa koyucunun makul olduğu önkabulünden hareketle mantıksız ve hakkaniyetsiz sonuçlara yol açacak bir yorumu kabul etmeyeceği varsayımına dayanır. Buna göre, eğer hukuk kuralının belirli bir yorumu açıkça kabul edilemez sonuçlara neden olarsa, kabul edilebilir sonuçlar sağlayacak başka bir yorum tercih edilmelidir.²⁷⁸

Yasa koyucunun gereksiz tekrarlardan kaçınacağı ve birbirleri ile özdeş iki kuralın mevcut olamayacağı varsayımına dayalı tasarruf argümanına göre, önceden mevcut bir kuralın tekrarı niteliğindeki bir yorumdan kaçınılmalıdır. Emsal argümanı, kanunun önceki uygulamalarına, emsal ve içtihatlarla uygun bir biçimde yorumlanmasını öngörürken sistematik argüman, hukukun kendi içerisinde tutarlı bir sistem olduğundan hareketle normun bu kontekstte yorumlanması gerektiğini söyler. Son olarak, kenar başlıkları argümanına göre ise, bir kanun maddesinin yorumunda madde başlığı da dikkate alınmalıdır.²⁷⁹

Perelman'a göre, herhangi bir argüman tekniğinin somut duruma elverişli olup olmadığı, kuralın vaz edilme amacı, ait olduğu sistem ve sözü geçen sistemin öncelikle koruduğu değerler göz önünde bulundurularak belirlenecektir. Bu nedenle düşünür, kontekstinden bağımsız olarak herhangi bir tekniği diğerlerinden daha üst bir konuma

²⁷⁷ Feteris, a.g.e., s. 93.

²⁷⁸ Feteris, a.g.e., s. 93; Gözler, a.g.e., s. 181.

²⁷⁹ Feteris, a.g.e., ss. 93-94; Gözler, a.g.e., ss. 181-182.

yerleştirmemektedir. Böyle bir düşünüş tarzı, Perelman'ın genel felfefesi ile de tutarlı görünmektedir.

Özetle; Perelman'ın adalet ve hukuk hakkındaki fikirlerine genel olarak bakılacak olursa, doğal hukuk ve mutlak aklın gerekleri gibi idealara müracaat etmeyen bir yorum teorisi sağladığı görülecektir. Ancak düşünür, klasik hukukî pozitivizmin sınırlarını da aşmış görünmektedir. Maneli'nin *retorik pozitivizm*²⁸⁰ olarak adlandırdığı bu yaklaşımda, adalet rasyonel bir erdem, yahut aklın kendisidir. Adalet kuralının bizzat bir argümantasyon tekniğine dönüştüğü Perelman'ın teorisinde, evrensel kitleye yönelik olduğu belirlenmiş tek argümantasyon tekniği de adalet kuralına mracaattır.²⁸¹

---

²⁸⁰ Maneli, a.g.e., p. 109.

²⁸¹ James Crosswhite, **Deep Rhetoric**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2013, p. 304, 306.

SONUÇ

Yirminci yüzyılın en önemli argümantasyon teorisyenlerinden biri sayılan Chaim Perelman, değer yargılarının tamamıyla keyfî olup olmadığı, bir değerın pratik hayata uygulanması ile ilgili bir mantık bulunup bulunmadığı sorgusu ile yola çıkmıştır. 1934 yılında hukuk alanında, 1938 yılında da felsefe alanında doktora derecesi alan Perelman, değer yargıları mantığı arayışında her iki disiplinden edindiği bilgilerden de faydalanmıştır. Bu arayış henüz sürerken İkinci Dünya Savaşının da etkisi ile, karmaşık bir kavram addettiği adalet ideası üzerine bir analize girişmiştir. 1945 tarihli bu çalışmada, henüz çağının ortodoksisi ile bağı kopmamış olan düşünür, adaleti şekli/soyut ve maddî/somut adalet olarak ikiye ayırmıştır. Maddî adaletin altı görünümü olduğunu düşünen Perelman için bu görünüm; (I) herkese eşit muamele edilmesi, (ii) herkese erdemine göre muamele edilmesi, (iii) herkese işine göre muamele edilmesi, (iv) herkese ihtiyaçlarına göre muamele edilmesi, (v) herkese mevkiine göre muamele edilmesi ve (vi) herkese yasal yetkisine göre muamele edilmesidir.

Perelman, sözü geçen somut adalet anlayışlarının hepsinde ortak şekli bir yön bulunduğundan bahisle şekli adaleti, aynı temel kategorideki varlıklara aynı muamele edilmesi olarak tanımlamıştır. Çalışmasının sonucunda, değer yargıları olmaksızın adaletin pratikte uygulanması ile ilgili akıl yürütmenin mümkün olmadığı ve adalet kavramının somutlaştırılmasında keyfilikten tamamen arınmanın mümkün olmadığı kanaatine varır. Yine de, bilahare “adalet kuralı” olarak adlandıracağı şekli adalet formülü onun için rasyonel eylemin temeli ve bütün bir felsefî projesini etkileyen kurucu bir unsur haline gelecektir.

Değer yargılarına rasyonel bir temel ve adaletin pratik görünümü ile ilgili sorunlara cevap arayışını sürdüren Perelman başlangıçta yaşadığı çağın genel tavrına uygun olarak retorikle ilgisizdir. Felsefe, mantık ve hatta edebiyatla ilgili eserlerde sorularına cevap bulamayan filozofun yolu antik zamanlardan beri önemini büyük ölçüde yitirmiş bulunan retoriğe düşmüş ve Aristoteles'in *Retorik* ve *Topikler*'i gibi retorik ve diyalektikle ilgili temel eserleri tekrar keşfetmiştir. Filozofun düşünce hayatını kökten

etkileyecek bu keşif neticesinde, Lucie Olbrechts-Tyteca ile birlikte Yeni Retorik: Argümantasyon Üzerine Bir İnceleme (*La nouvelle Rhétorique: Traité de l'Argumentation*) isimli eseri yayınlanmıştır. Sözü geçen eser, filozofun pratik hayat mantığı olarak gördüğü argümantasyon sürecinin detaylı bir analizidir.

Kimi yazarlarca Aristoteles'in varisi sayılan Perelman'ın felsefesi, Aristoteles'ten birkaç kritik noktada ayrılıyor olsa da, hem adalet hem de retorik hakkındaki görüşlerinde filozofun etkileri görülmektedir. İlk, argümantasyon, bilimdeki ispattan farklı olarak, apaçık veya mutlak kanıtlardan değil, Aristoteles'in diyalektik kanıt olarak adlandırdığı, mümkün ve muhtemel kanıtlardan hareket eden ve zorunlu değil ikna edici sonuçlara varılmasını sağlayan bir akıl yürütme biçimidir. Yine, Aristoteles'te kaynağını bulan *ethos*, *pathos* ve *logos* doktrini ve *topos*'un retorikteki önemli işlevi Perelman'ın argümantasyon teorisinde de yer bulmuştur. Adalet ile ilgili olarak ise Perelman'ın da adalet kavramını ikiye ayırarak incelediği, kimi zaman mevcut bir kuralın düzgün uygulanması olarak ifade ettiği şekli adaletin Aristoteles'in yasallık olarak adaletine tekabül ettiği görülmüştür.

Perelman'ın antik disipline katkıları birkaç bakımdan önemlidir.. Antik çağlardan beri diyalektik, meşru bir uğraş ve bilgiye ulaşmanın yollarından birisi olarak görülmüşken retorik, inandırmak veya ikna etmek, hatta kimilerine göre insanları “kandırmak” için kullanılmış bir teknik olarak algılanmıştır. Dolayısıyla esasında bir menfaat, çoğunlukla da haksız bir menfaat temin edilmesi niyetinin bulunduğu düşünülmüştür. Oysa Perelman için retorik ve diyalektik, birbirinden ayrılamaz. Bu iki tekniğin birbiri ile kaynaştığı bir argümantasyon teorisi ise yalnızca ikna etme sürecinin değil aynı zamanda insanın düşünmesi ve karar alması sürecinin de bir teorisidir. Bu nedenle, aslında *Yeni Retorik* ve devamında, sadece argümantasyon tekniklerinin değil aynı zamanda insanî düşünme biçimlerinin de analiz edildiği ve Perelman'ın argümantasyonu, insan dilinin ve dolayısıyla aklının bir yansıması olarak gördüğü için *retoriğe döndüğü* söylenebilir.

Perelman'ın ifadesi ile, işiteni önceki hali ile bırakmayacak olan söz, ilk duyulduğunda dinleyicinin kişisel tecrübesi perspektifinden algılanmaktadır. Argümantasyonun işlevi ise, kişisel tecrübe gözü ile görülen bu kanaatin, sunulan değer ya da gerçeklik hakkında bir kanaate dönüştürülmesidir. Perelman'a göre, hatip gerçeklik veya değerler alanında bir dönüşümü amaçlayabilir. Dönüşümün amaçlandığı alana göre ise argümantasyonun muhatabı olan kitle belirli ve evrensel dinleyici kitlesi olarak ikiye ayrılmıştır. Değerlerden hareketle belirli kitleye yönelik argümantasyonun amacı ikna

etmek iken olgu ve gerçeklikten hareketle evrensel kitleye yönelik söylem her makul varlık için geçerlilik iddiasındadır ve amacı inandırmaktır. Perelman için bir argümantasyonun ne kadar makul olduğu, bütün makul insanlardan müteşekkil evrensel dinleyici kitlesini ne derece ikna edebileceği ile ilgilidir. Argümantasyonun objektifliğinin ölçütü olarak konulmuş bu evrensel kitle somut, fiilen mevcut bir topluluk değil, hatibin kişisel inşası olduğundan her hatip, kendi evrensel kitle kavrayışına sahiptir. Bu kavrayış, belirli bir anda, genel olarak kabul gördüğü düşünülen şeyler hakkındaki algıya dayandığı için de daima tarihi, kültürel ve sosyal faktörlerle ilişki içindedir. Pek çok kişi tarafından teorinin zayıf karnı addedilen evrensel kitle kavramı, hem saf aklın empirik olmayan bir ürünü hem de hatibin kültür ve tarihinin empirik sonucu olduğundan hareketle eleştirilmiştir. Perelman da kavramın yanlış anlamalara sebebiyet verdiğinden bahisle eleştirilerde haklılık payı olduğunu teslim etmiş ancak yine de kavramı kullanmayı sürdürmüştür. Zira, kavram retorik eleştirinin bir aracı olarak büyük bir potansiyele sahiptir ve teorik bakımdan tutarlı bir dinleyici kitlesi konseptinin bir parçasıdır. Ayrıca evrensel kitleye yönelik argümantasyonun, ileri sürülen nedenlerin zorunlu apaçık, zamandan bağımsız bir mutlak geçerliliğe sahip olduğuna muhatapları inandırması gerektiği doğrudur. Ancak bunun nedeni böyle bir geçerliliğin mevcut olması değil, reel bir durumla ilgili tartışan konuşmacıların böyle bir geçerliliği farz etmesi gerekliliğidir.

Perelman için değerlerin rasyonellik standardı olan argümantasyon aynı zamanda çoğul hakikatlerin bilgisine ulaşmanın da bir yoludur. Düşünür, klasik rasyonalizm ve empirisizmin değerlerle ilgisi olmayan mutlak hakikate karşı çıkar. Ona göre çoğul hakikatler vardır ve argümantasyon da bu hakikatlerin bilgisinin iletilmesi için bir araç değil bilakis bilgisine ulaşılmış yoludur.

Perelman'ın adalet ve hukukî akıl yürütme ile ilgili fikirleri de argümantasyon teorisi ile birlikte ele alınmalıdır. Zira, hukuk kurum ve kurallarının meşruiyeti ile yargı kararlarının adil olmasını sağlayacak metot da argümantasyondur. Soyut bir ideal olarak herkesin üzerinde mutabık olduğu adalet kavramı, somut duruma uygulanmaya çalışıldığı anda tartışma ve çatışmalar vücut bulabilmektedir. Bu nedenle, pratikte uygulamanın adil olmasının yolu argümantasyondan geçmektedir. Benzer bir biçimde hukuk, koşulsuz itaat edilmesi gereken değil içselleştirilip uyulması gereken bir şey olarak görüldüğünde argümantasyonun hukukî akıl yürütmedeki işlevi daha net biçimde ortaya çıkacaktır. Tıpkı evrensel kitleye yönelik söylemin rasyonel olduğundan asla emin olunamayacağı gibi,

Perelman için adalet de ulaşıldığından asla emin olunamayacak bir idealdir. Ona göre, adalet rasyonel bir erdem, hatta bir bakıma akıl ile eşkaplamalı olduğundan, adil olan da kendisine makul bir argümantasyon yolu ile ulaşılmaya gayret edilendir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- ALEXY Robert, **A Theory of Legal Argumentation**, trans. Ruth Adler, Neil MacCormick, Oxford University Press, Oxford, 1989.
- ARİSTOTELES, **Nikomakhos'a Etik**, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- ARİSTOTELES, **Nikomakhos'a Etik**, çev. Saffet Babür, Bilgesu Yayıncılık, Ankara, 2014.
- ARİSTOTELES, **Organon III – Birinci Analitikler**, çev. H. Ragıp Atademir, 2. Baskı, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1966.
- ARİSTOTELES, **Organon IV – İkinci Analitikler**, çev. H. Ragıp Atademir, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1951.
- ARİSTOTELES, **Organon V - Topikler**, çev. H. Ragıp Atademir, M.E.B. Yayınları, İstanbul, 1996.
- ARİSTOTELES, **Retorik**, çev. Mehmet H. Doğan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1995.
- ARSLAN Ahmet, **İlkçağ Felsefe Tarihi: Aristoteles**, 3. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.
- ARSLAN Hüsamettin, (der. ve çev.), **Retorik, Hermeneutik ve Sosyal Bilimler**, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2002.
- CONLEY Thomas M., **Rhetoric in the European Tradition**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1990.
- CROSSWHITE James, **Deep Rhetoric**, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2013.
- DESCARTES René, **Yöntem Üzerine Konuşma**, çev. Afşar Timuçin, Bulut Yayınları, İstanbul, 2006.
- ERDOĞMUŞ Belgin (der.), **Hukukta Latince Teknik Terimler Özlü Sözler**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, Ekim 2008.
- FETERIS Eveline T., **Hukukî Argümantasyonun Temelleri**, çev. Ertuğrul Uzun, Paradigma Yayıncılık, İstanbul, 2010.
- GÖZLER Kemal, **Hukukun Genel Teorisine Giriş: Hukuk Normlarının Geçerliliği ve Yorumu Sorunu**, US-A Yayıncılık, Ankara, 1998.
- MANELI Mieczyslaw, **Perelman's New Rhetoric as Philosophy and Methodology For The Next Century**, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1994.

- GOLDEN James L., Joseph J. PILOTTA, (ed.) **Practical Reasoning in Human Affairs: Studies in Honor Of Chaim Perelman**, ed., D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1986.
- GROSS Alan G., Ray D. DEARIN, **Chaim Perelman**, State University of New York Press, Albany, 2003.
- KUHN Thomas S., **Bilimsel Devrimlerin Yapısı**, çev. Nilüfer Kuyaş, Alan Yayıncılık, 6. Baskı, İstanbul, 2003.
- PERELMAN Chaim, **Justice, Law and Argument: Essay on Moral and Legal Reasoning**, trans. John Petrie et al., D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1980.
- PERELMAN Chaim, **The Idea of Justice and The Problem of Argument**, trans. John Petrie, The Humanities Press, New York, 1963.
- PERELMAN Chaim, Lucie OLBRECHTS-TYTECA, **The New Rhetoric: A Treatise on Argumentation**, trans. John Wilkinson, Purcell Weaver, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1969.
- PERELMAN Chaim, **The New Rhetoric and Humanities: Essays on Rhetoric and Its Applications**, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1979.
- PERELMAN Chaim , **The Realm of Rhetoric**, trans. William Kluback, University of Notre Dame Press, Notre Dame, 1982.
- ROSS David, **Aristoteles**, çev. Ahmet Arslan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2011.
- WEST David, **Kıta Avrupası Felsefesine Giriş**, çev. Ahmet Cevizci, Paradigma Yayıncılık, 2008, İstanbul.

Makaleler:

- ATALAY Ahmet Halûk, “*Bir Hukuk Mantığı Var mıdır?*”, **Nuri Çelik’e Armağan**, C.I, Beta Yayınları, İstanbul, 2001, ss. 105-136.
- FRANK David A., Michelle K. BOLDUC, “*Chaim Perelman's 'First Philosophies and Regressive Philosophy: Commentary and Translation'*”, **Philosophy and Rhetoric**, Vol. 36, Number 3, 2003, pp. 177-188,
https://muse.jhu.edu/journals/philosophy_and_rhetoric/v036/36.3frank.pdf
(25.11.2014)
- McGEE Michael Calvin, John L. LYNE, “*What are Nice Folks Like You Doing in a Place Like This?*”, **The Rhetoric of the Human Sciences: Language and Argument in Scholarship and Public Affairs**, ed. John S. Nelson, Allan Megill, Donald N. McCloskey, The University of Wisconsin Press, Madison, 1987, pp. 381-406.

PERELMAN Chaim, David A. FRANK, Michelle K. BOLDUC, “*First Philosophies and Regressive Philosophy*”, **Philosophy and Rhetoric**, Vol. 36, Number 3, 2003, pp. 189 – 206,
http://mtw160-198.ippl.jhu.edu/journals/philosophy_and_rhetoric/v036/36.3perelman.pdf
(25.11.2014)

PERELMAN Chaim, “*How Do We Apply Reason To Values?*”, **The Journal of Philosophy**, Vol. 52, No. 26, 1955, pp. 797-802.

PERELMAN Chaim, “*Hukuksal Uslamlama ve Hukuk Mantığı*”, çev. Tuğba Ballıgil, **İÜHFM**, C. 52, S. 1 – 4, İstanbul, 1987, ss. 701-724.

PERELMAN Chaim, “*Judicial Reasoning*”, **Israel Law Review**, Vol. 1, No. 3, 1966, pp. 373-379.

PERELMAN Perelman, “*Juridical Ontology and Sources of Law*”, trans. David W. Aemmert, **Northern Kentucky Law Review**, Vol. 10, 1983, pp.387-397.

PERELMAN Chaim, “*Legal Ontology and Legal Reasoning*”, **Israel Law Review**, Vol. 16, No. 3, 1981, pp. 356-367.

PERELMAN Chaim, “*Old and New Rhetoric*”, **Practical Reasoning in Human Affairs: Studies in Honor Of Chaim Perelman**, ed. James L. Golden, Joseph J. Pilotta, D. Reidel Publishing Company, Dordrecht, 1986.

PERELMAN Chaim, “*What is Legal Logic?*”, **Israel Law Review**, Vol. 3, No. 1, 1968, pp. 1-6.

RAY John W. , “*Perelman's Universal Audience*”, **The Quarterly Journal Speech**, Vol. 64, 1978, pp. 361-375.

UYGUR Gülriz, “*Adalet ve Hukuk Devleti*”, **AÜHFD**, C. 53, S. 3, Ankara, 2004, ss. 29-38.

Diğer Kaynaklar:

ARISTOTLE, **Nicomachean Ethics**, trans. H. Rackham,
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3atext%3a1999.01.0054>
(25.11.2014)

ARISTOTLE, **Nicomachean Ethics**, trans. W. D. Ross,
<http://classics.mit.edu/Aristotle/nicomachaen.html> (25.11.2014)

ARISTOTLE, **Posterior Analytics**, trans. G. R. G. Mure,
<http://classics.mit.edu/Aristotle/posterior.html> (25.11.2014)

ARISTOTLE, **Prior Analytics**, trans. A. J. Jenkinson,
<http://classics.mit.edu/Aristotle/prior.html> (25.11.2014)

ARISTOTLE, **Rhetoric**, trans. W. Rhys Roberts,
<http://classics.mit.edu/Aristotle/rhetoric.html> (25.11.2014)

ARISTOTLE, **Rhetoric**, trans. J. H. Freese,
<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.01.0060>
(25.11.2014)

ARISTOTLE, **The Organon**, ed. R. B. Jones, trans. A. J. Jenkinson, G. R. G. Mure, W. A.
Pickard-Cambridge,
http://texts.rbjones.com/rbjpub/philos/classics/aristotl/obook_draft.pdf (13.11.2014)

ARISTOTLE, **Topics**, trans. W. A. Pickard-Cambridge,
<http://classics.mit.edu/Aristotle/topics.html> (25.11.2014)

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Meriç Seyhan		Karaca
Doğum Yeri ve Yılı	Kaman-Kırşehir		05.03.1979
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		Çok iyi
ve Düzeyi			
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı	
Lise	1993	1996	Mehmet Emin Resulsade Anadolu Lisesi
Lisans	1997	2003	Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi
Yüksek Lisans	2009	2015	U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku
Doktora			
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı	
1.			
2.			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar			
Katıldığı Proje ve Toplantılar			
Yayınlar:			
Diğer:			
İletişim (e-posta):			
İmza			2015
Adı Soyadı			